

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Onrechtmatig verkregen bewijs in het oude Wetboek van Strafvordering en het nieuwe voorstel van Wetboek van Strafprocesrecht: een rechtsvergelijkende analyse van het normatieve integriteitsprincipe

Ine Francen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Thomas INCALZA

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2024
2025

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Onrechtmatig verkregen bewijs in het oude Wetboek van Strafvordering en het nieuwe voorstel van Wetboek van Strafprocesrecht: een rechtsvergelijkende analyse van het normatieve integriteitsprincipe

Ine Francen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Thomas INCALZA

Maastricht University

Faculteit Rechten

Master in de rechten

Masterthesis 2024-2025

Onrechtmatig verkregen bewijs in het huidige Wetboek van Strafvordering en het nieuwe voorstel van het Wetboek van Strafprocesrecht: een rechtsvergelijkende analyse van het integriteitsprincipe

Ine Francen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad Master in de Rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR:

Prof. Dr. Thomas Incalza

BEGELEIDER:

Prof. Dr. Thomas Incalza

Samenvatting

Deze masterscriptie onderzoekt de juridische behandeling van onrechtmatig verkregen bewijs binnen het Belgische strafprocesrecht, met een bijzondere focus op de verschuiving van de traditionele Antigoondoctrine naar een hervormd stelsel in het voorstel van het nieuwe Wetboek van Strafrecht. Centraal staat de vraag in welke mate het integriteitsprincipe – als normatieve toetssteen – effectief kan bijdragen aan een evenwicht tussen waarheidsvinding en de bescherming van fundamentele rechten. Het onderzoek is zowel doctrinair als rechtsvergelijkend van aard, waarbij de Belgische situatie kritisch wordt getoetst aan de praktijken in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

In het eerste luik wordt het huidige Belgische kader uitgediept. Tot 2003 gold in België een rigide uitsluitingsregel voor onrechtmatig bewijs, die sterk geïnspireerd was door de 'exclusionary rule'. Met het Antigoonarrest brak het Hof van Cassatie hiermee en voerde het drie uitzonderingen in waarbij dergelijk bewijs toch kan worden gebruikt. Deze leer werd in 2013 wettelijk verankerd in artikel 32 V.T.Sv., waarmee de rechterlijke toetsing structureel werd hertekend. Toch rijzen vandaag fundamentele vragen over de coherentie, rechtszekerheid en rechtsstatelijkheid van deze aanpak, met name door de afwezigheid van een helder normatief uitgangspunt.

Het tweede luik onderzoekt het nieuwe Wetsvoorstel van 11 mei 2020, dat een paradigmaverschuiving beoogt: niet langer is toelaatbaarheid het uitgangspunt, maar uitsluiting tenzij anders is gemotiveerd. Het voorstel introduceert drie niveaus van bewijsuitsluiting, en bevat voor het eerst een expliciete verwijzing naar het integriteitsprincipe. Toch blijft de praktische invulling hierin vaag. De wetgever laat het opnieuw grotendeels over aan de rechter om invulling te geven aan fundamentele waarden, wat spanningen oproept tussen voorspelbaarheid van de rechtsgang en rechterlijke interpretatieruimte.

In het derde deel wordt een rechtsvergelijking gemaakt met Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Frankrijk hanteert het criterium van belangenschade, terwijl het Verenigd Koninkrijk steunt op het fair trial-principe, waarbij de rechter nagaat of het gebruik van onrechtmatig bewijs het eerlijke verloop van het proces schaadt. Deze vergelijkingen bieden waardevolle inzichten voor de Belgische context, vooral met betrekking tot de rol van de rechter en de normatieve fundamentele van bewijsuitsluiting.

Het laatste deel van de scriptie bevat een kritische evaluatie en aanbevelingen. Hoewel het Wetsvoorstel te waarderen valt vanwege haar poging tot systematisering, blijft de rechtspraktische hanteerbaarheid van het integriteitsbeginsel problematisch. De afwezigheid van duidelijke subcriteria, de vaagheid rond de invulling van 'onverschoonbaarheid' en de beperkte rol van het proportionaliteitsbeginsel roepen vragen op over de effectiviteit van het voorgestelde kader. Deze scriptie pleit dan ook voor een verfijning van het bewijsrechtelijk sanctiestelsel, waarbij het normatief uitgangspunt van gerechtelijke integriteit sterker wordt onderbouwd en meer rechtszekerheid wordt geboden aan alle actoren in het strafproces.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie, het resultaat van maandenlang onderzoek, reflectie en doorzettingsvermogen. Dit werk zou niet tot stand zijn gekomen zonder de steun en begeleiding van verschillende mensen, die ik dan ook graag wil bedanken.

In de eerste plaats wil ik mijn promotor, professor Thomas Incalza, bedanken voor zijn waardevolle inzichten, kritische feedback en voortdurende ondersteuning tijdens dit proces. Zijn expertise en advies hebben een essentiële bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van deze scriptie.

Daarnaast wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun, geduld en aanmoediging. Hun vertrouwen in mij en hun motiverende woorden hebben me geholpen om door te zetten, zelfs op moeilijkere momenten.

Ten slotte wil ik iedereen bedanken die op welke manier dan ook een bijdrage heeft geleverd aan mijn onderzoek, of het nu door een inspirerend gesprek, praktische hulp of bemoedigende woorden was.

Ik hoop dat deze scriptie een waardevolle bijdrage levert aan het academische debat en dat de inzichten die hieruit voortvloeien nuttig kunnen zijn voor verder onderzoek.

Ine Francen

Hasselt, 15 mei 2025.

Inhoudsopgave

I. Inleiding	8
II. Het huidige Wetboek van Strafvordering.....	11
a. Juridische grondslagen.....	11
i. Vrijheid van bewijs.....	11
ii. Ratio legis van de bewijsuitsluitingsregel.....	11
3. Het vraagstuk van onrechtmatig verkregen bewijs vormt een complexe uitdaging binnen het Belgisch strafrecht. De strafprocedure heeft tot doel de waarheid te achterhalen, maar daarbij moet een evenwicht worden gevonden tussen enerzijds de efficiëntie en bescherming van de samenleving en anderzijds het waarborgen van de procedurele rechten van de verdachte.	11
4. Het doel van strafrechtelijke tussenkomst is gestoeld op enkele beginselen die België heeft overgenomen van Groot-Brittannië:	11
iii. Rechtmatigheid van bewijsgaring.....	12
b. Regels en beginselen: pre-Antigoontijdperk.....	14
i. Rechterlijke beoordeling onrechtmatig verkregen bewijs.....	14
ii. Historische ontwikkeling.....	14
c. De leer: een keerpunt in de Belgische rechtspraak	16
i. De codificatie van Antigoon	18
ii. De rol van het proportionaliteitsbeginsel bij bewijsvergaring.....	28
iii. De invloed van artikel 6 EVRM op het Belgisch bewijsrecht.....	32
iv. Belangenschade: extra criterium?	33
v. Gebrek aan een normatief principe voor bewijsuitsluiting	34
vi. Fruits of the poisonous tree	34
vii. Antigoon en onderzoeksgerechten.....	36
viii. Internationale invloeden.....	40
d. De impact van onrechtmatig verkregen bewijs op het strafproces	42
e. Rechtszekerheid en effectiviteit van strafvervolgning	43
III. Het nieuwe Wetboek van Strafprocesrecht.....	45
a. Kernwijzigingen ten opzichte van het huidige V.T.Sv.....	45
i. Terugkeer naar absolute uitsluiting?.....	46
ii. Nieuw toepassingsgebied: Copernicaanse revolutie?	48
iii. Afschaffing zuivering der nietigheden.....	50
b. Drie niveaus van bewijsuitsluiting	51
i. Verplichte bewijsuitsluiting	51
ii. Principiële bewijsuitsluiting.....	52

iii.	Facultatieve bewijsuitsluiting.....	53
c.	<i>Bewijs à charge versus à décharge</i>	54
d.	<i>Invloed van de nieuwe regels op de bewijsuitsluitingsleer</i>	55
i.	Impact bewijsuitsluiting op vervolgingen	56
ii.	Proportionaliteitstoets.....	56
e.	<i>Fruits of the poisonous tree</i>	56
f.	<i>Het normatief integriteitsbegrip</i>	57
i.	Definitie en interpretatie	57
ii.	Verenigd Koninkrijk als inspiratiebron	60
iii.	De Canadese benadering	61
iv.	Kritiek op het normatief principe	61
g.	<i>Nietigheid versus onontvankelijkheid: loyautéit</i>	63
IV.	Rechtsvergelijkende analyse tussen huidig en nieuw strafprocesrecht	65
a.	<i>Analyse van het integriteitsbegrip</i>	65
i.	Normatief kader.....	65
ii.	Impact van de hervorming op rechtspraak en rechtszekerheid	66
b.	<i>Tussenconclusie</i>	68
c.	<i>Aanbevelingen voor verdere hervormingen</i>	68
V.	Onrechtmatig verkregen bewijs in Frankrijk	69
a.	<i>Juridische grondslagen</i>	69
i.	Normatief principe en proportionaliteit.....	70
ii.	Nietigheid.....	70
iii.	Criterium van belangenschade.....	72
b.	<i>Rechtspraak</i>	73
c.	<i>Gelijkenissen en verschillen</i>	74
d.	<i>Tussenconclusie</i>	74
VI.	Onrechtmatig verkregen bewijs in het Verenigd Koninkrijk	77
a.	<i>Juridische grondslagen</i>	77
i.	Improperly or unfairly obtained evidence	78
ii.	De bekentenis	80
b.	<i>Rechtspraak</i>	83
c.	<i>Gelijkenissen en verschillen</i>	85
d.	<i>Tussenconclusie</i>	86

VII. Conclusie	89
VIII. Bibliografie.....	91

Lijst van afkortingen

EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
V.T.Sv.	Voorafgaande titel Wetboek van Strafvordering
Sv.	Wetboek van Strafvordering
KI	Kamer van Inbeschuldigingstelling
HvJ	Hof van Justitie
Cass.	Hof van Cassatie
IVBPR	Internationaal Verdrag over burgerrechten en politieke rechten
CPP	Code Procédure Pénale
PACE Act 1984	Police And Criminal Evidence Act 1984
WVH	Wet Voorlopige Hechtenis

I. Inleiding

In de complexe wereld van het strafprocesrecht staat de vraag naar de rol van onrechtmatig verkregen bewijs centraal. Dit onderwerp raakt niet alleen aan de fundamenteën van de rechtsstaat, maar ook aan de basisprincipes van een eerlijk proces. Terwijl rechtsprincipes evolueren, moeten juristen zich verhouden tot de delicate balans tussen de bescherming van de rechten van de verdachte en de noodzaak om de waarheidsvinding te waarborgen. Deze masterproef verkent de recente en ingrijpende veranderingen in de Belgische regelgeving over onrechtmatig verkregen bewijs, die een wezenlijke impact hebben op de rechtspraktijk en rechtszekerheid.

De potentiële nieuwe regeling in afdeling 3 van het toekomstige Wetboek van Strafrecht, voorgesteld in het Wetsvoorstel van 11 mei 2020¹ (hierna: het Wetsvoorstel), markeert een belangrijke verandering in de aanpak van onrechtmatig verkregen bewijs. Waar artikel 32 V.T.Sv. uitgaat van toelaatbaarheid, legt de nieuwe regeling de nadruk op uitsluiting, tenzij de rechter anders beslist. Dit roept fundamentele vragen op over rechterlijke bevoegdheid, de rechten van de verdachte en de integriteit van het strafproces. Het normatieve integriteitsprincipe speelt hierbij een cruciale rol, maar krijgt in de nieuwe wetgeving weinig aandacht. Dit werpt twijfels op over de effectiviteit van de hervormingen en hun impact op fundamentele rechten. Hoe kan de integriteit van het rechtssysteem worden gewaarborgd binnen deze nieuwe aanpak? Dit wordt verder onderzocht in de stand van zaken, waarin de invloed van de voorgestelde veranderingen wordt geanalyseerd.

Deze masterproef onderzoekt bovendien de theoretische en praktische implicaties van de hervormingen, en plaatst ze in een internationaal perspectief door middel van een rechtsvergelijkende benadering tussen België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. De rol van de rechter in het spanningsveld tussen bewijsuitsluiting en waarheidsvinding komt hierbij uitgebreid aan bod. Het onderzoek is relevant voor juristen, academici en iedereen die geïnteresseerd is in de toekomst van het Belgische strafprocesrecht en de fundamentele waarden van het rechtssysteem.

In de context van het strafprocesrecht is de behandeling van onrechtmatig verkregen bewijs een onderwerp van groeiende aandacht en debat. In deel II van dit onderzoek wordt de probleemstelling helder geformuleerd: hoe kan de wetgeving over onrechtmatig verkregen bewijs worden gevormd om zowel de rechtszekerheid als de rechten van verdediging te waarborgen?

De relevantie van deze studie ligt in de implicaties voor de praktijk van het strafrecht en de bescherming van fundamentele rechten. Het onderzoeksopzet omvat een juridische analyse van zowel het huidige als het nieuwe Wetboek van Strafvordering, evenals een (inter-)nationale rechtsvergelijking met een dogmatische benadering. Het huidige Wetboek van Strafvordering wordt geanalyseerd, met aandacht voor bewijsrecht, het legaliteitsbeginsel en de impact van de Antigoonleer als keerpunt in het Belgische strafprocesrecht. Ook de invloed van internationale rechtspraak (het Europees Hof van Justitie en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens) op

¹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

de rechten van de verdediging wordt besproken. Dit alles heeft tot doel de achterliggende principes te verklaren en een grondige evaluatie te bieden van de werking van de wetgeving.

Deel III belicht het nieuwe Wetboek van Strafprocesrecht, met focus op de wijzigingen in bewijsuitsluiting en het normatief integriteitsprincipe. Dit wordt vergeleken met de huidige bewijsuitsluitingsleer, waarbij wordt geanalyseerd hoe de nieuwe wetgeving zich verhoudt tot eerdere ontwikkelingen. Deze beschrijvende en analytische benadering vormt de basis voor het verdere onderzoek naar de impact van de hervormingen.

In deel IV volgt een rechtsvergelijkende analyse tussen het huidige en nieuwe strafprocesrecht, met de nadruk op het integriteitsbegrip en de praktische gevolgen van de potentiële veranderingen in bewijsuitsluiting. Deel V onderzoekt de situatie in Frankrijk, waarbij de juridische grondslagen en internationale wetgeving worden geanalyseerd om te begrijpen hoe andere rechtsstelsels omgaan met de problematiek van onrechtmatig verkregen bewijs. In deel VI wordt een vergelijkende analyse uitgevoerd met het Verenigd Koninkrijk, met aandacht voor de relevantie van de Britse aanpak voor de Belgische praktijk. De beschrijvende en analytische benadering in deze delen biedt waardevolle inzichten voor de beoordeling van de Belgische hervormingen.

Tot slot presenteert deel VII de conclusie en aanbevelingen, waarin de bevindingen van het onderzoek worden geëvalueerd en een beoordeling van het Wetsvoorstel van 11 mei 2020 wordt gepresenteerd. De conclusies worden gevolgd door aanbevelingen, die inzicht bieden in hoe de wetgeving verder kan worden verfijnd om zowel de rechtszekerheid als de rechten van de verdediging optimaal te waarborgen.

II. Het huidige Wetboek van Strafvordering

a. Juridische grondslagen

i. Vrijheid van bewijs

1. Bewijsvoering in strafzaken vormt nog steeds de kern van het strafproces. Het doel is om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over een strafbaar feit, waarna het aan de rechter is om te oordelen of de feiten al dan niet bewezen zijn. Binnen deze bewijsproblematiek komen drie essentiële vragen naar voren: (i) wie draagt de bewijslast, (ii) op welke wijze mag het bewijs worden geleverd (bewijsmiddelen) en (iii) hoe mag de rechter de verzamelde bewijselementen beoordelen (bewijswaardering)?²

2. In België geldt het vrij bewijsstelsel³ en geldt als uitgangspunt dat onrechtmatig verkregen bewijs in principe mag worden gebruikt ten laste van de verdachte, tenzij een wettelijke uitzondering van toepassing is.⁴ Dit impliceert een fundamenteel uitgangspunt waarbij de bruikbaarheid van dergelijk bewijs de regel vormt, en de uitsluiting ervan slechts bij wijze van uitzondering wordt overwogen.⁵ Het gaat hier om twee wezenlijk verschillende benaderingen: enerzijds de aanvaarding van het bewijs ondanks de onrechtmatigheid, en anderzijds de mogelijkheid tot uitsluiting wanneer aan specifieke, wettelijk vastgelegde voorwaarden is voldaan.⁶

ii. Ratio legis van de bewijsuitsluitingsregel

3. Het vraagstuk van onrechtmatig verkregen bewijs vormt een complexe uitdaging binnen het Belgisch strafrecht. De strafprocedure heeft tot doel de waarheid te achterhalen, maar daarbij moet een evenwicht worden gevonden tussen enerzijds de efficiëntie en bescherming van de samenleving en anderzijds het waarborgen van de procedurele rechten van de verdachte.⁷

4. Het doel van strafrechtelijke tussenkomst is gestoeld op enkele beginselen die België heeft overgenomen van Groot-Brittannië:

- (i) De strafrechtelijke tussenkomst draagt bij aan het verminderen van de impact van strafbare feiten. Overheidsambtenaren vervullen een voorbeeldfunctie binnen de samenleving, en wanneer zij een overtreding begaan, heeft dit een grotere kans om het respect voor de wet in de gemeenschap te ondermijnen dan wanneer eenzelfde overtreding wordt gepleegd door een gewone burger;

² TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 129-193.

³ VANDERHEIDEN K., VAN VOLSEM F., DE WOLF T. en LINERS A., '[Procedure voor de bodemrechter] Principe: vrije beoordeling van de bewijswaarde in LINERS A., VANDERHEIDEN K., VAN VOLSEM F., DE WOLF T. (eds.), *Zakboekje strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2023, 207; VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 515.

⁴ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 525.

⁵ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 515.

⁶ Art. 32 V.T.Sv.; Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

⁷ REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', NC 2013/0, 94.

- (ii) Het disciplinair beginsel houdt in dat bewijsuitsluiting moet bijdragen aan het voorkomen van onrechtmatige opsporingen in de toekomst. Het is van belang dat opsporingsambtenaren worden gestimuleerd om bewijsmateriaal op rechtmatige wijze te verzamelen. Dit voorkomt niet alleen schendingen van de rechten van betrokkenen, maar ook dat een verdachte door de toepassing van de bewijsuitsluitingsregel aan gerechtelijke vervolging kan ontsnappen;
- (iii) En ten slotte het beschermingsbeginsel stelt dat de verdachte het recht heeft dat bewijsmateriaal, dat op onrechtmatige wijze is verkregen, niet tegen hem gebruikt mag worden (*infra* rn. 201).⁸

5. Het disciplinair beginsel blijft zijn belang behouden in het Wetsvoorstel.⁹

iii. Rechtmatigheid van bewijsgaring

6. Ten eerste is het essentieel om de begrippen onregelmatig, onrechtmatig en onwettig duidelijk van elkaar te onderscheiden, aangezien ze elk hun eigen specifieke betekenis hebben. Onregelmatig verkregen bewijs en onwettig verkregen bewijs zijn geen synoniemen, en het is belangrijk om te voorkomen dat deze termen ten onrechte door elkaar worden gebruikt. Het arrest van het Hof van Cassatie van 13 mei 1986 speelde een belangrijke rol in het verduidelijken van dit onderscheid.¹⁰

7. De term 'onwettig' verwijst naar iets dat niet in overeenstemming is met de wet. Wanneer men spreekt over onwettig verkregen bewijs, doelt men op bewijs dat is verkregen door een handeling die ingaat tegen een expliciet wettelijk voorschrift. Het betreft dus een schending van een formele wettelijke bepaling.¹¹ Daarentegen wordt het begrip 'onregelmatig' gebruikt om te verwijzen naar bewijs dat niet in lijn is met de algemene rechtsbeginselen. Dit houdt in dat bewijs verkregen kan zijn zonder dat de wet direct is geschonden, maar wel door een inbreuk op fundamentele beginselen van het recht.¹²

8. De term 'onrechtmatig' heeft een bredere reikwijdte en omvat zowel onwettig als onregelmatig verkregen bewijs.¹³ Onrechtmatigheid verwijst niet alleen naar schendingen van wetten of rechtsbeginselen, maar ook naar een gebrek aan de waardigheid van Justitie, waarbij het vereiste van behoorlijkheid in de opsporing en bewijsvoering centraal staat. DU JARDIN benadrukte terecht dat onrechtmatig verkregen bewijs kan voortkomen uit zowel onwettigheden als onregelmatigheden.¹⁴ Dit brede begrip verschilt van de benadering die door de dienst wetsevaluatie

⁸ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 765; REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', NC 2013/0, 94.

⁹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

¹⁰ Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1986, nr. 558, concl. Advocaat-Generaal DU JARDIN J.

¹¹ Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1986, nr. 558, concl. Advocaat-Generaal DU JARDIN J.

¹² DE SMET B., *Nietigheden in het Strafproces*, Intersentia, 2011, 1; Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1986, nr. 558, concl. Advocaat-Generaal DU JARDIN J.

¹³ TRAEST P., 'Actualia in strafzaken' in CHRISTIAENS D., DUMORTIER J., HEIRBRANTS S., SAMOY I., SAMYN B., SPEECKE J., TRAEST P., VANDENBUSSCHE W. EN VEREECKEN S. (eds.) *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 134.

¹⁴ Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1986, nr. 558, concl. Advocaat-Generaal DU JARDIN J.

van de Senaat werd voorgesteld, waar men in het wetsontwerp voor het Wetboek van Strafvordering koos voor de term 'onregelmatic'.¹⁵

9. Ondanks de neiging om deze termen door elkaar te gebruiken, wordt in dit onderzoek consequent gekozen voor het gebruik van de term 'onrechtmatig'.

10. Meldenswaardig is het onderscheid tussen onrechtmatigheid van bewijs en ontoelaatbaarheid van bewijs. Bewijs is niet-toelaatbaar wanneer de partijen geen tegenspraak konden voeren over bewijselementen die regelmatig werden verkregen.¹⁶ Als er is verzaakt aan dit wezenlijk aspect van het recht van verdediging, betekent dit dat hij dit of deze bewijselement(-en) niet in aanmerking mag nemen.¹⁷

11. Ten slotte vallen de regels met betrekking tot de toelaatbaarheid van bewijs echter niet onder de kernregels die het misdrijf zelf omschrijven of de straf bepalen. Dit houdt in dat de regels over bewijsuitsluiting niet behoren tot de bepalingen van artikel 7 EVRM, artikel 15.1 IVBPR en artikel 2 Sw. Deze artikelen richten zich namelijk op het definiëren van wat een misdrijf is en welke straf daarop staat, en niet op de manier waarop bewijs in het strafproces moet worden behandeld. Het onderscheid tussen de vaststelling van een misdrijf en de behandeling van bewijs is essentieel voor de rechtspleging, aangezien de procedurele waarborgen, zoals de uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs, een fundamenteel onderdeel vormen van het recht op een eerlijk proces.¹⁸ Kortom, het Hof illustreert het onderscheid dat het maakt tussen materiële strafrechtelijke bepalingen en procedurele regels betreffende bewijsvoering.

12. De regeling heeft ook de toets van het Grondwettelijk Hof doorstaan in 2010. Het Hof geeft namelijk dezelfde interpretatie aan de uitsluitingsregel als die van het Hof van Cassatie: "*Noch artikel 12 en 22 Gw., noch artikel 6.1 en 8 EVRM vereisen de automatische nietigheid van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal*".¹⁹ Het Hof benadrukte dat artikel 6 en 8 EVRM in principe geen specifieke bepalingen bevatten over bewijsvoering. Echter, het gebruik van bewijs dat in strijd is met artikel 8 EVRM kan, samen met de Grondwet, een schending van de rechten van verdediging inhouden.²⁰ Dezelfde benadering werd gevolgd door het EHRM in de zaak Kalnienin /België van januari 2017 (*infra* rn. 129 en 130).²¹

¹⁵ Verslag over wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, SENAAT 2013, nr. 5-1924/3, 10.

¹⁶ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 515.

¹⁷ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 525.

¹⁸ EHRM 11 juli 2006, 54810/00, ECLI:CE:ECHR:2006:0711JUD005481000, 'Jalloh/Duitsland'.

¹⁹ GwH 22 december 2010, 158/2010, <https://www.const-court.be/public/n/2010/2010-158n.pdf>.

²⁰ VAN DE HEYNING C., 'Antigoon doorstaat (voorlopig) de mensenrechtentoets', *T.Strafr.* 2017/2, 117.

²¹ EHRM 31 januari 2017, 40233/07, 'Kalnienin /België'.

b. Regels en beginselen: pre-Antigoontijdperk

i. Rechterlijke beoordeling onrechtmatig verkregen bewijs

13. Gedurende een lange periode waren de regels over de uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in België voornamelijk van rechterlijke oorsprong. Pas in 2013 heeft de wetgever een algemene regeling opgesteld voor het omgaan met dergelijk bewijs.²² Tot die tijd was deze taak weggelegd voor de rechterlijke macht, en meer bepaald voor het Hof van Cassatie.²³ Het is dan ook de rechtspraak die de fundamentele principes heeft ontwikkeld waarop de huidige regeling is gebaseerd.²⁴ Het zou echter onjuist zijn om deze ontwikkeling als een rechtlijnig proces te beschrijven, zoals uit de historische ontwikkeling zal blijken.

ii. Historische ontwikkeling

1. Periode 1923-1990

14. In 1923 poneerde het Hof van Cassatie de bewijsuitsluitingsleer.²⁵ Het Hof van Cassatie, en daarmee de Belgische rechtspraak, hanteerde de zogenaamde 'exclusionary rule' (dit is een Angelsaksisch concept²⁶) bij onrechtmatig verkregen bewijs.²⁷ Deze regel werd zo strikt toegepast dat alle bewijsstukken die op onwettige wijze werden verkregen of die waren beïnvloed door een onrechtmatigheid, automatisch werden uitgesloten van het proces. Het bewijsstuk dat op onrechtmatige wijze werd verkregen moest uit de procedure worden geweerd. Het principe was helder: de rechter mag zijn overtuiging uitsluitend baseren op bewijsmateriaal dat op rechtmatige wijze is verkregen. Onrechtmatigheden worden uitgesloten en spelen geen rol in de beoordeling door de rechter.²⁸

15. Het Hof bevestigde zijn eerder oordeel toen het zich moest buigen over twee zaken waarin een huiszoeking onwettig was uitgevoerd. Het Hof oordeelde dat het niet toegestaan is om iemand te veroordelen op basis van bewijs dat op een onrechtmatige wijze is verkregen omdat onwettig handelen geen wettig gevolg kan hebben.²⁹ Het hield in die tijd streng vast aan de absolute nultolerantie over onwettigheden bij bewijsverkrijging. Bewijs verkregen door het overtreden van de wet moest altijd worden geweerd.³⁰

16. Het concept van onrechtmatig verkregen bewijs werd door het Hof van Cassatie pas veel later verduidelijkt, met name in het arrest van 13 mei 1986. Dit arrest introduceerde drie categorieën van bewijs die moeten worden uitgesloten: (i) bewijs verkregen door een daad die strijdig is met de materiële wet, (ii) bewijs verkregen door een schending van het formeel procesrecht en (iii) bewijs

²² Wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 12 november 2013.

²³ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

²⁴ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

²⁵ Cass. 12 maart 1923, *Pas.* 1923, I, 233.

²⁶ REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', *NC* 2013/0, (94) 95-96.

²⁷ Cass. 12 maart 1923, *Pas.* 1923, I, 233.

²⁸ Cass. 4 januari 1994, *RW* 1994, noot D'HONT R, 188-190.

²⁹ Cass. 10 december 1923, *Pas.* 1924, I, 66-67.

³⁰ Cass. 10 december 1923, *Pas.* 1924, I, 66.

dat in strijd is met de algemene rechtsbeginselen.³¹ Daarnaast moest ook de schending van de substantiële vormvereisten worden gesanctioneerd met nietigheid, wat in de literatuur bekend werd als de leer van de substantiële nietigheden.³² Het Hof vatte het begrip dus ruim op.³³

2. Periode: 1990-2003

17. In deze periode wordt de 'exclusionary rule' stilaan afgezwakt door een gedeeltelijke relativering door het Hof. In de jaren '90 begon het Hof stilaan af te stappen van de absolute nultolerantie, en werd er plaats gemaakt voor relativering van het lot van onrechtmatig verkregen bewijs. Bij nader inzien was deze kentering de voorbode voor de jurisprudentie die volgde in 2003, het zogenaamde Antigoonarrest (*infra* rn. 23, 24 en 26).³⁴ In 1994 en 1997 werden deze regels opnieuw toegepast.³⁵

18. Een tweede relativering werd in 1995 gepresenteerd, waarbij werd gesteld dat de manier waarop een misdrijf eerder wordt ontdekt, geen invloed heeft op de rechtmatigheid van het bewijs, zolang het bewijs later op een rechtmatige wijze wordt verkregen. Het zou onaanvaardbaar zijn om het Openbaar Ministerie het recht te ontfangen om onderzoek te doen naar het misdrijf, en de dader ongestraft te laten, enkel omdat de aangever zelf een misdrijf heeft gepleegd. Er wordt dus een onderscheid gemaakt tussen de legaliteit van de aangifte en van het bewijs. Alleen het bewijs moet legitiem en rechtmatig zijn verkregen.³⁶ In 2002 heeft het Hof de regel van het onderscheid tussen aangifte en bewijs bevestigd.³⁷

19. Een onrechtmatigheid moest volgens het Hof worden beschouwd binnen de context van de vereisten van eerlijkheid in het bewijs en de zorgvuldigheid bij de opsporing en bewijsverzameling, die voortkomen uit respect voor de integriteit van het gerecht.³⁸

20. In 1999 voerde het Hof ook aan dat handelingen die onverenigbaar zijn met de grondregels van de strafrechtspleging eveneens als onrechtmatig verkregen bewijs moeten worden beschouwd. Denk aan het zwijgrecht.³⁹

21. In de jaren die volgden, breidde het Hof van Cassatie door verdere rechtspraak het toepassingsgebied van de bewijsuitsluitingsregel verder uit. Zo werd bijvoorbeeld beslist dat ook bewijsmateriaal dat verkregen is door een schending van de rechten van verdediging moet worden uitgesloten. Op deze manier heeft het Hof een steeds ruimer kader gecreëerd voor het omgaan met onrechtmatig verkregen bewijs, waarbij het belang van een eerlijk en rechtmatig proces steeds centraal stond.⁴⁰

³¹ Cass. 13 mei 1986, *Arr.Cass.* 1986, concl. Advocaat-Generaal DU JARDIN J.

³² Cass. 13 mei 1986, *Arr.Cass.* 1986, concl. Advocaat-Generaal DU JARDIN J.

³³ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 730.

³⁴ Cass. 17 januari 1990, *Arr.Cass.* 1989-90, 655, *Pas.* 1990, I, 588; Cass. 17 april 1991, *RDPC* 1992, 94-109; Cass. 14 oktober 2003, *Arr.Cass.* 2003, 1862, concl. Advocaat-Generaal DE SWAEF M.

³⁵ Cass. 4 januari 1994, *RW* 1994-95, 188; Cass. 9 december 1997, *Arr.Cass.* 1997, 1330.

³⁶ Cass. 30 mei 1995, *Arr.Cass.* 1995, 267.

³⁷ Cass. 23 april 2002, *Arr.Cass.* 2002, 1095.

³⁸ Cass. 30 mei 1995, *Arr.Cass.* 1995, 267.

³⁹ Cass. 13 januari 1999, *AR* P.98.0412.F.

⁴⁰ Cass. 11 december 2001, *Arr.Cass.* 2001, 2153; Cass. 3 november 1999, *Arr.Cass.* 1999, 1369.

3. Periode: vanaf oktober 2003

22. Onder voorbehoud van de twee relativeringen gold het principe dat onrechtmatig verkregen bewijs niet gebruikt mocht worden door de beoordeling van de rechter in strafzaken tot oktober 2003.

23. Op 14 oktober 2003 velde Cassatie het Antigoonarrest en werd het leerstuk over onrechtmatig verkregen bewijs fors aangepast (*infra* rn. 24 en 26).⁴¹

c. De leer: een keerpunt in de Belgische rechtspraak

24. De cassatierechtspraak (14 oktober 2003) kwam voort uit de behoefte om een situatie te corrigeren waarin elke kleine procedurefout automatisch leidde tot bewijsuitsluiting. Het recht kent immers weinig ruimte voor automatische beslissingen. Een scenario waarin een louter formele onrechtmatigheid plaatsvindt, zonder dat de betrouwbaarheid van het bewijs wordt aangetast, met aanvullend steunbewijs, verschilt wezenlijk van een situatie waarin opzettelijke, herhaalde en ernstige schendingen van procedurevoorschriften plaatsvinden. Zeker als die regels fundamentele rechten beschermen, de zaak zelf weinig zwaarwegend is, er vragen zijn over de integriteit van de bewijsvergaring.⁴²

25. Het strafrecht moest duidelijke regels stellen voor de procedure, maar het is niet proportioneel om iedere overtreding van die regels automatisch te bestraffen met de zwaarste maatregel, namelijk de bewijsuitsluiting. Om die reden is de regeling rond bewijsuitsluiting gebaseerd op het uitgangspunt dat onrechtmatig verkregen bewijs in principe toelaatbaar is, en enkel in drie uitzonderlijke situaties moet worden uitgesloten: (i) vormvoorwaarden voorgeschreven op straffe van nietigheid werden geschonden, (ii) de betrouwbaarheid van het bewijs is aangetast of (iii) door een inbreuk op het recht op een eerlijk proces.⁴³

26. In het Antigoonarrest stelde het Hof dat onrechtmatig verkregen bewijs in de regel moet worden uitgesloten. Later in de tijd, op 23 maart 2004, specificeerde het Hof wat zij hiermee bedoelde: "*De rechter alleen dan geen rekening mag houden met een onrechtmatig verkregen bewijs*", waarop de drie uitzonderingen volgden.⁴⁴ Men moet zich dus eerst afvragen of er sprake is van onrechtmatig verkregen bewijs. Als het antwoord daarop bevestigend is moet men de wijze van verkrijging toetsen aan een van de drie uitzonderingen die het Hof naar voren heeft geschoven.

27. Belangrijk om op te merken is dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen onrechtmatige bewijsvergaring door een particulier of door de overheid. Het bewijs moet uit de debatten geweerd worden als aan minimum één van de opgesomde criteria is voldaan, ongeacht het feit dat het bewijs door een derde particulier zou zijn verkregen.

⁴¹ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

⁴² Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N, concl. Advocaat-Generaal DE SWAEF M.

⁴³ VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 215.

⁴⁴ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

28. Daarnaast is het volgens het Hof in België niet toegestaan om bewijsmateriaal te gebruiken dat door de overheid of een aangever is verkregen via een misdrijf, door schending van strafprocesrechtelijke regels, door inbreuken op het recht op privacy, door schending van het recht op verdediging, door schending van het recht op menselijke waardigheid, of door een schending van artikel 3 EVRM.⁴⁵

29. Met uitzondering van artikel 3 EVRM (*infra* rn. 150)⁴⁶, geldt in België het principe van de relatieve bewijsuitsluiting.⁴⁷ Het arrest van 2004 stelt dat bewijs in die gevallen in principe wordt uitgesloten, maar dat het niet betekent dat elk onrechtmatig verkregen bewijs *ipso facto* uitgesloten moet worden. Het onrechtmatig verkregen bewijs kan worden gebruikt zolang het de betrouwbaarheid van het bewijs niet aantast, het recht op een eerlijk proces niet wordt geschonden, en de wet niet uitdrukkelijk de nietigheid voorschrijft.⁴⁸

30. In hetzelfde arrest benadrukte het Hof dat de rechter de toelaatbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs moet beoordelen in het licht van artikel 6 EVRM en artikel 14 IVBPR.⁴⁹ Hierbij moet rekening worden gehouden met de concrete omstandigheden van de zaak, inclusief de wijze waarop het bewijs is verkregen en de ernst van de onrechtmatigheid.⁵⁰

31. Het Hof gaf ook richtsnoeren mee voor de feitenrechter om in overweging te nemen bij zijn oordeel: (i) beging de overheid (on-)opzettelijk de onrechtmatigheid, (ii) de ernst van het misdrijf in verhouding tot de onrechtmatigheid en (iii) betreft het onrechtmatig verkregen bewijs slechts een materieel element van het misdrijf? Het opzettelijk karakter kan door de rechter worden meegenomen in de beoordeling van de eerlijkheid van het proces, wat aansluit bij het afschrikingsprincipe.⁵¹

32. Op 2 maart 2005 breidde het Hof deze richtlijnen verder uit in het zogenaamde Winkelkassa-arrest waarbij een kassierster werd verdacht van het verdoezelen van geld uit de kassa. Haar werkgever had camera's geplaatst buiten weten van de werknemers om, terwijl hij dit had moeten melden. Dit vormde de basis voor de beoordeling van de onrechtmatigheid in deze zaak.⁵²

33. Het Hof voegde in dit arrest nog twee criteria aan het lijstje toe; (iv) wat is de weerslag op het beschermde recht of vrijheid die door de overschreden norm wordt beschermd⁵³ en (v) heeft de onrechtmatigheid een zuiver formeel karakter?

⁴⁵ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N, RABG 2004, 1061, noot SCHUERMANS F.

⁴⁶ Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁴⁷ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

⁴⁸ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

⁴⁹ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

⁵⁰ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 436.

⁵¹ KENNES L., 'L'impertinente 'Antigone' ou le défaut de pertinence du critère d'équité du procès pour décider de l'exclusion d'une preuve irrégulière', *JT* 2018/6713, 8.

⁵² Cass. 2 maart 2005, P.04.1644.F.

⁵³ Cass. 2 maart 2005, P.04.1644.F.

34. Het opzettelijk karakter kan bovendien door de rechter worden meegenomen in de beoordeling van de eerlijkheid van het proces, wat aansluit bij het afschrikingsprincipe.⁵⁴

i. De codificatie van Antigoon

35. De Wet van 24 oktober 2013, die betrekking heeft op de nietigheden in het strafprocesrecht, werd geïnitieerd door volksvertegenwoordiger Renaat Landuyt. Met deze wet werd artikel 32 Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering het juridisch kader rond nietigheden van onrechtmatig verkregen bewijs verder uitgewerkt.⁵⁵

36. Onrechtmatig verkregen bewijs wordt in principe niet uitgesloten, tenzij aan specifieke voorwaarden wordt voldaan, zoals uiteengezet in artikel 32 V.T.Sv. Deze bepaling codificeert de Antigoonrechtspraak, die stelt dat de onrechtmatigheid van bewijs voortvloeit uit de manier waarop het is verkregen. Het doel van deze rechtspraak is het waarborgen van het recht op een behoorlijk en eerlijk proces, zoals gegarandeerd in artikel 6 EVRM en artikel 14 IVBPR. Bewijsuitsluiting is er kortom enkel wanneer het onrechtmatig verkregen bewijs een schending van artikel 6 EVRM aannemelijk maakt.⁵⁶

37. Hoewel onrechtmatig bewijs in principe mag worden gebruikt, moet de rechter het uitsluiten in drie limitatieve gevallen.⁵⁷ Deze codificatie vormt een verstrenging van de oorspronkelijke Antigoonrechtspraak en bepaalt de bewijsuitsluitingssanctie ongeacht of het bewijs vrij is geleverd of specifiek bij wet is geregeld.

38. De drie limitatieve uitsluitingsgronden staan niet in hiërarchische verhouding ten opzichte van elkaar. Allereerst omvat een van de uitsluitingsgronden de gevallen waarbij een vormvereiste, die is voorgeschreven op straffe van nietigheid door de wetgever⁵⁸, niet wordt nageleefd. Hoewel dergelijke vormvereisten zeldzaam zijn, heeft het Hof verduidelijkt dat fouten, zoals bij de uitvoering van een telefoontap, geen invloed hebben op de rechtsgeldigheid van het oorspronkelijke bevel van de onderzoeksrechter. Meldenswaardig is dat de nietigheidssanctie over de machtiging tot telefoontap tot heden is verwijderd uit het Wetboek van Strafvordering (*infra* rn. 107).⁵⁹

39. In 2014 voegde het Hof van Cassatie hieraan toe dat er geen algemeen rechtsbeginsel bestaat dat zegt dat onrechtmatig verkregen bewijs nooit mag worden gebruikt.⁶⁰ In januari 2016, twee jaar

⁵⁴ KENNES L., 'L'impertinente 'Antigone' ou le défaut de pertinence du critère d'équité du procès pour décider de l'exclusion d'une preuve irrégulière', *JT* 2018/6713, 8; Cass. 23 maart 2004, noot SCHUERMANS F.: 'Cassatie verfijnt en relativeert verder de bewijsuitsluitingsregels in strafzaken' in *RABG* 2004, 1068-1069.

⁵⁵ Wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 12 november 2013.

⁵⁶ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 446.

⁵⁷ Art. 32 V.T.Sv.

⁵⁸ VAN DONINCK J., 'Het lot van onrechtmatig bewijs: een grondslagenonderzoek', *RW* 2021/33, 1284.

VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 216.

⁶⁰ Cass. 14 januari, *Arr.Cass.* 2014, 28.

later, bevestigde het Hof dat artikel 32 V.T.Sv. geen andere vormen van bewijsuitsluiting toelaat dan die expliciet in de wet zijn vastgelegd.⁶¹

40. Het Belgische strafprocesrecht biedt ten slotte een genuanceerd toetsingskader dat een balans probeert te vinden tussen de belangen van een eerlijke rechtspleging en de noodzaak tot effectieve opsporing en vervolging. De jurisprudentie evolueert voortdurend en scherpt de voorwaarden aan waaronder onrechtmatig verkregen bewijs al dan niet toelaatbaar is.

41. Het onderscheid tussen bewijselementen en inlichtingen is als volgt: bewijselementen dienen om het feiten te bewijzen, terwijl inlichtingen worden gebruikt om een onderzoek te starten, te oriënteren of in een bepaalde richting te sturen.⁶²

42. In het Osta Carpets-arrest van 28 februari 2017 heeft het Hof deze benadering verder aangescherpt door een onderscheid te maken tussen bewijselementen en inlichtingen die slechts oriënterend zijn voor het strafonderzoek. Oriënterende inlichtingen worden uitsluitend getoetst aan het recht op een eerlijk proces, inlichtingen niet.⁶³ Dit onderscheid verdwijnt echter in het Wetsvoorstel⁶⁴, waarin zowel inlichtingen als bewijselementen onder hetzelfde bewijsregime vallen. Dit geldt wanneer de rechter ze in zijn beoordeling opneemt of wanneer uit de bewijsconstructie en motivering blijkt dat ze de beslissing hebben beïnvloed.⁶⁵ Het Wetsvoorstel introduceert de overkoepelende term 'informatie' om aan te geven dat zowel bewijselementen als andere gegevens, zoals inlichtingen, hieronder vallen.⁶⁶

⁶¹ Cass. 19 januari 2016, P.15.0768.N.

⁶² HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

⁶³ Cass. 28 februari 2017, AR P.16.0261.N.

⁶⁴ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁶⁵ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

⁶⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 75-76.

1. *Artikel 32 V.T.Sv. eerste streepje – vorm voorgeschreven op straffe van nietigheid*

43. Wanneer een norm is voorgeschreven op straffe van nietigheid, zoals de eed van getuigen ter terechtzitting in correctionele zaken⁶⁷, is de vonnisrechter verplicht om het bewijs dat strijdig is met die norm uit het debat te weren, mits de nietigheid tijdig is opgeworpen.⁶⁸ Dit eerste criterium is erg streng en formalistisch omdat een overtreding ervan automatisch leidt tot bewijsuitsluiting zonder dat de rechter enige afweging kan maken.⁶⁹ Omdat de wetgever echter weinig overtredingen van een voorschrift heeft gekoppeld aan een nietigheidssanctie⁷⁰, blijft de impact van deze regel beperkt.⁷¹

44. Belangrijk is dat deze nietigheid enkel geldt voor voorschriften die expliciet door de wetgever als nietigheidsvoorschriften zijn opgenomen. Substantiële voorschriften, die door de rechtspraak werden ontwikkeld, vallen hier niet onder – hoewel dit mogelijk zal veranderen met het Wetsvoorstel.⁷² Voorbeelden van dergelijke substantiële vormvoorschriften zijn: het mondelinge verslag van de onderzoeksrechter tijdens de zitting van de raadkamer die oordeelt over de handhaving van de voorlopige hechtenis⁷³, de fundamentele aanwezigheid en bijstand van een advocaat tijdens het verhoor van de verdachte voorafgaand aan het uitvaardigen van een aanhoudingsbevel⁷⁴ en de aanwezigheid van een bevoegd lid van het Openbaar Ministerie bij de uitspraak^{75, 76}

45. Met betrekking tot het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor van de verdachte wordt verwezen naar de relevante Salduz-wetgeving.⁷⁷

46. In het Beuze-arrest benadrukte het EHRM dat het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor weliswaar essentieel is, maar geen autonoom doel op zich vormt.⁷⁸ Een schending van dit recht leidt niet *ipso facto* tot een schending van artikel 6 EVRM. Het Hof hanteert een 'very strict scrutiny'-test om te beoordelen of het proces als geheel nog eerlijk is verlopen.⁷⁹ Een inbreuk op de

⁶⁷ Art. 155 Sv.

⁶⁸ DE SMET B., 'Sanctie van nietigheid: de uitsluitingsregel', in DE SMET B. (ed.) *Eed in strafzaken*, Wolters Kluwer, 2023, 233; art. 32 V.T.Sv.

⁶⁹ VERBRUGGEN F. en CONINGS C., 'After zigzagging between extremes, finally common sense? Will Belgium return to reasonable rules on illegally obtained evidence?', *Revista Brasileira de Direito Processual Penal* 2021, (273) 301.

⁷⁰ DE SMET B., *Nietigheden in het Strafproces*, Intersentia, 2011, 36-38.

⁷¹ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 442.

⁷² Cass. 4 december 2007, *Arr.Cass.* 2007, 2388; Cass. 26 januari 2011, *Arr.Cass.* 2011, 319; Cass. 23 september 2015, AR P.14.0238.F; Het Wetsvoorstel heeft grondig gesleuteld aan de regels inzake het gebruik à charge van onrechtmatig verkregen bewijs.

⁷³ Art. 21 §1 lid 2 WvH.

⁷⁴ Art. 16 §2 WvH.

⁷⁵ Art. 153, 176, 190 210 en 211 Sv.

⁷⁶ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 18-19.

⁷⁷ Art. 47bis Sv.; Wet 13 augustus 2001 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, *BS* 5 september 2011.

⁷⁸ EHRM 9 november 2018, 71409/10, 'Beuze/België'.

⁷⁹ EHRM 9 november 2018, 71409/10, 'Beuze/België'.

Salduz-rechten impliceert bijgevolg niet noodzakelijk bewijsuitsluiting, noch een schending van artikel 6 EVRM.⁸⁰

47. Het arrest Ibrahim/Verenigd Koninkrijk ontwikkelde tien criteria om te beoordelen of het gebruik van verklaringen afgelegd zonder bijstand van een advocaat, een schending van het recht op een eerlijk proces inhoudt.⁸¹ Deze criteria omvatten onder meer (i) de aard van de beperking, (ii) de vrijwilligheid van de verklaring, (iii) de kwetsbaarheid van de verdachte, (iv) het algehele verloop van het proces en (v) het effectief uitleggen van de rechten.⁸²

48. In België is de bewijsuitsluiting van de afgelegde incriminerende verklaringen bij schending van het recht op bijstand in principe de regel⁸³, zoals wettelijk verankerd in artikel 47bis §6 lid 9 Sv. dit artikel is, in tegenstelling tot de Beuze-test, van toepassing op van hun vrijheid beroofde verdachten.⁸⁴ Een veroordeling kan niet steunen op verklaringen die in strijd met het recht op bijstand zijn afgelegd.⁸⁵ Zij mogen niet worden gebruikt als doorslaggevend bewijs om een veroordeling te ondersteunen.⁸⁶ Niettemin erkent het Hof van Cassatie in zijn arrest van 23 november 2010 dat bewijsgebruik uitzonderlijk mogelijk blijft indien cumulatief voldaan is aan drie voorwaarden: (i) de verklaring was niet doorslaggevend voor de veroordeling, (ii) er was geen misbruik of dwang en (iii) de verdachte was niet kwetsbaar, of deze kwetsbaarheid werd adequaat gecompenseerd.⁸⁷ De bewijslast rust integraal bij het openbaar ministerie.⁸⁸

49. Daarnaast leidt bewijsuitsluiting niet automatisch tot de nietigheid van het volledige proces-verbaal of onderzoeksdossier. De rechter kan de nietige delen afzonderen.⁸⁹ Een regelmatig, autonoom hernieuwd verhoor kan bovendien als herstelsanctie dienen, mits de latere verklaringen niet door het initiële verhoor zijn besmet.⁹⁰

50. De bewijslast om aan te tonen dat er geen misbruik of kwetsbaarheid was, ligt bij het openbaar ministerie. Bij twijfel werkt dit wel in het voordeel van de verdachte.⁹¹

⁸⁰ EHRM 9 november 2018, 71409/10, 'Beuze/België'.

⁸¹ EHRM 13 september 2016, 50541/08, Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk'.

⁸² TERSAGO P., 'De Salduz-evolutie. Van passieve bijstand tijdens het eerste verhoor tot actieve rechtspraak tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek, *T.Strafr.*, 2024/6, 415, nr. 15-16; EHRM 13 september 2016, 50541/08, Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk'.

⁸³ PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 11.

⁸⁴ TERSAGO P., 'De Salduz-evolutie. Van passieve bijstand tijdens het eerste verhoor tot actieve rechtspraak tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek, *T.Strafr.*, 2024/6, 417, nr. 18.

⁸⁵ TERSAGO P., 'De Salduz-evolutie. Van passieve bijstand tijdens het eerste verhoor tot actieve rechtspraak tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek, *T.Strafr.*, 2024/6, 417, nr. 17.

⁸⁶ TERSAGO P., 'De Salduz-evolutie. Van passieve bijstand tijdens het eerste verhoor tot actieve rechtspraak tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek, *T.Strafr.*, 2024/6, 417, nr. 17.

⁸⁷ Cass. 23 november 2010, P.10.1643.N.

⁸⁸ PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 13.

⁸⁹ PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 13.

⁹⁰ PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 14.

⁹¹ PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 12.

51. Tot slot mogen de uitgesloten bewijzen wel worden gebruikt in het voordeel van de verdachte (à décharge), bijvoorbeeld om tegenbewijs te leveren of de geloofwaardigheid van de belastende bewijzen aan te tasten. Dit gebruik veronderstelt wel dat de verklaringen betrouwbaar en geloofwaardig zijn.⁹²

52. De Belgische praktijk sluit hiermee nauw aan bij de Europeesrechtelijke benadering die sinds Beuze en Ibrahim geldt: niet de enkele schending van het bijstandsrecht bepaalt de uitkomst, maar een globale, strikte toetsing van de eerlijkheid van het gehele proces is ook van belang.

53. Een opening die het Hof van Cassatie had gecreëerd voor regels van gerechtelijke organisatie, waarvan de schending nog steeds tot bewijsuitsluiting moest leiden, werd bij wijze van voorbeeld niet behouden tijdens de codificatie van de Antigoontoets.⁹³ De Antigoondoctrine biedt een kader waarin lichte vormfouten niet automatisch tot bewijsuitsluiting leiden, terwijl ernstige schendingen dit wel zouden moeten doen.⁹⁴ Dit uitgangspunt lijkt op het eerste gezicht redelijk, maar roept kritische vragen op over de manier waarop het in de praktijk wordt toegepast en geïnterpreteerd. Hoewel de doctrine drie categorieën van voorschriften onderscheidt – administratieve regels, contextueel afhankelijke regels en fundamentele normen⁹⁵ – mist het systeem de consistentie en scherpste die nodig is om rechtsstatelijke waarden volledig te waarborgen.

54. Hoewel het Antigoonarrest terecht stelt dat menselijke waardigheid en loyaliteit bij de bewijsgaring van groter belang zijn dan formele legaliteit⁹⁶, kan de relatieve onderwaardering van formele regels de bescherming van fundamentele belangen ondermijnen.⁹⁷ Voorschriften zoals die rond huiszoekingsbevelen of telefoontaps illustreren hoe essentiële procedureregels niet alleen technisch van aard zijn maar ook fundamentele rechten waarborgen. De huidige lijst van nietigheden is echter fragmentarisch, mist een duidelijke logica en biedt onvoldoende bescherming tegen willekeur of machtsmisbruik.⁹⁸

55. De aanbevelingen van het Hof van Cassatie⁹⁹ en het grote Franchimont-rapport¹⁰⁰, die pleitten voor een uitgebreidere en coherente lijst van essentiële voorschriften, werden grotendeels genegeerd. Dit is problematisch, zeker gezien de noodzaak om regels met betrekking tot rechterlijke organisatie en onderzoeksdaden, met name die welke de fysieke en morele integriteit van

⁹² PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 12.

⁹³ Cass. 24 april 2013, AR P.12.1919.F; VAN DONINCK J., 'Het lot van onrechtmatig bewijs: een grondslagenonderzoek', *RW* 2021/33, 1285.

⁹⁴ TRAEST P., 'Onrechtmatig verkregen doch bruikbaar bewijs: het Hof van Cassatie zet de bakens uit', *T.Strafr.* 2004, 142-143; Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

⁹⁵ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 455.

⁹⁶ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

⁹⁷ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 456.

⁹⁸ TRAEST P., 'Onrechtmatig verkregen doch bruikbaar bewijs: het Hof van Cassatie zet de bakens uit', *T.Strafr.* 2004, 142-143.

⁹⁹ Cass. 2 maart 2005, P.04.1644.F, concl. VANDERMEERSCH D., *RABG* 2005, 1161.

¹⁰⁰ Commissie Strafprocesrecht, voorontwerp van Wetboek van Strafprocesrecht, 1 oktober 2002, KAMER, 2002-03, 2043/002.

verdachten raken, strenger te reguleren. Het ontbreken van een dergelijke lijst zorgt ervoor dat belangrijke rechten en vrijheden vatbaar blijven voor relativering.¹⁰¹

56. Het argument dat automatische nietigheid de waarheidsvinding belemmert, is weinig overtuigend. Integendeel, het dwingt opsporingsinstanties tot meer zorgvuldigheid en voorkomt dat slordige of opzettelijke schendingen van cruciale regels onbestraft blijven. Het vertrouwen in de rechtsstaat vereist dat essentiële voorschriften zonder uitzondering worden nageleefd, aangezien bewuste overtredingen de legitimiteit van het strafproces ondermijnen en het risico op rechterlijke dwalingen vergroten.¹⁰²

57. Tot slot vraagt de Antigoondocctrine om een diepgaande herinterpretatie. Zoals KUTY terecht stelt, is onvoorwaardelijke naleving van legaliteit en loyaliteit onmisbaar voor het behoud van rechten en vrijheden in een rechtsstaat.¹⁰³ De huidige doctrine is te flexibel, waardoor het risico vergroot dat fundamentele normen worden uitgehold. Een meer consistente en principiële aanpak is nodig om de integriteit van het strafproces en het vertrouwen in het systeem te waarborgen.

2. Artikel 32 V.T.Sv. tweede streepje – aantasting betrouwbaarheid van bewijs

58. Het betrouwbaarheids criterium speelt een belangrijke rol bij de bewijsuitsluiting, maar roept ook kritische vragen op over zijn autonome bestaansrecht. Het betrouwbaarheids criterium is gebaseerd op de normatieve visie dat relevant bewijs in principe gebruikt mag worden, tenzij de wijze van verkrijging de betrouwbaarheid daadwerkelijk schaadt.¹⁰⁴ Het Hof heeft bepaald dat de beoordeling van betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van bewijs toekomt aan de feitenrechter. Toch blijft de precieze draagwijdte van de onbetrouwbaarheidsregel onduidelijk, omdat het onderscheid tussen betrouwbaarheid als criterium bij bewijswaardering en uitsluitingscriterium niet altijd even scherp is.¹⁰⁵ Het Hof verduidelijkte in 2008 dat een inbreuk op gereguleerde bewijsregels buiten de Antigoondocctrine om kan leiden tot bewijsuitsluiting als sanctie.¹⁰⁶

59. Onbetrouwbaarheid kan voortkomen uit twee bronnen: (i) inhoudelijke en (ii) contextuele onbetrouwbaarheid. Inhoudelijke onbetrouwbaarheid ontstaat wanneer gebrekkige methoden worden gebruikt of vormvoorschriften genegeerd worden die de waarde van het bewijs moeten waarborgen. Dit speelt vooral bij wettelijk vastgelegde bewijsmethoden. Zo oordeelde de politierechtbank in Kortrijk dat het niet naleven van de wachtcyclus van vijf minuten tussen een ademtest en een ademanalyse met een gecombineerd ademtest- en ademanalysetoestel wel een onrechtmatigheid vormde, maar niet daadwerkelijk de betrouwbaarheid van het bewijs aantastte

¹⁰¹ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 456.

¹⁰² VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 457.

¹⁰³ KUTY F., 'Le droit de la preuve au regard de la jurisprudence récente de la Cour de cassation', in *Question d'actualité de droit pénal et de procédure pénale*, Bruylant, 2005, 88-89.

¹⁰⁴ REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', *NC* 2013/0, 40; Cass. 26 mei 2015, AR. P.14.0262.N; MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 499.

¹⁰⁵ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in *Dienst permanente vorming van de orde van advocaten van de balie van Kortrijk* (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 147-148.

¹⁰⁶ Cass. 14 mei 2014, AR P.14.0186.F, concl. VANDERMEERSCH D.

omdat de ademtest en -analyse ruim anderhalf uur na het vermeende verkeersongeval waren afgenomen.¹⁰⁷ Contextuele onbetrouwbaarheid anderzijds verwijst naar bewijs dat is verkregen in omstandigheden waarin controle of tegenspraak onmogelijk was. Dit raakt nauw aan de eerlijkheid van de procedure en het recht van de verdachte om zich te verdedigen.¹⁰⁸ Zo schendt een politieambtenaar die een zeer vriendschappelijke relatie onderhoudt met de verdachte tijdens het onderzoek de onpartijdigheidsplicht van verbalisanten, wat de betrouwbaarheid van de door hem verrichte onderzoeksdaden ondermijnt.¹⁰⁹ Volgens DE CODT en KUTY vormt onbetrouwbaar bewijs vaak een inbreuk op het recht op een eerlijk proces.¹¹⁰ Het Hof van Cassatie heeft geoordeeld dat een proces zijn eerlijkheid verliest wanneer twijfelachtig bewijs wordt gebruikt, vooral als de verdachte niet in staat is dit effectief te weerleggen.¹¹¹

60. Hoewel het onderzoeksgerecht moet nagaan of een onrechtmatigheid voortvloeit uit een vormvereiste dat op straffe van nietigheid is voorgeschreven en of dit het recht op een eerlijk proces schaadt, leidt onbetrouwbaarheid niet automatisch tot bewijsuitsluiting.¹¹² Dit criterium sluit bovendien binnen in de bredere toetst van een eerlijk proces¹¹³, waardoor de vraag rijst of betrouwbaarheid als een autonome uitsluitingsgrond nog een praktische meerwaarde heeft.¹¹⁴

61. De Antigoondocctrine biedt hierbij een contextueel kader: lichte vormfouten leiden niet automatisch tot bewijsuitsluiting terwijl ernstige schendingen dit wel zouden moeten doen. Echter, het gebruik van betrouwbaarheid als een apart criterium lijkt overbodig, aangezien bewijs dat onbetrouwbaar blijkt, sowieso zijn overtuigingskracht verliest en door de rechter niet zal worden gebruikt.¹¹⁵ De huidige fragmentarische toepassing van het betrouwbaarheids criterium maakt het toetsingssysteem onnodig complex en zou gebaat zijn bij een herstructurering waarbij betrouwbaarheid en eerlijk proces meer geïntegreerd worden beoordeeld.¹¹⁶

3. *Artikel 32 V.T.Sv. derde streepje – gebruik van bewijs strijdig met het recht op een eerlijk proces*

62. Het recht op een eerlijk proces vormt het belangrijkste criterium voor bewijsuitsluiting¹¹⁷, maar de toepassing ervan roept kritische vragen op. Het EHRM beperkt zich tot een algemene beoordeling van de procedure en laat de beslissing over bewijsuitsluiting over aan de lidstaten.¹¹⁸ Deze benadering maakt de Europese rechtspraak onvoorspelbaar, wat het moeilijk maakt als richtlijn voor

¹⁰⁷ Pol. West-Vl. (afd. Kortrijk) 29 maart 2019, *T.Pol.* 2019, 170.

¹⁰⁸ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 457.

¹⁰⁹ Gent 30 september 2008, *RABG* 2009, 28, noot VAN VOLSEM F.

¹¹⁰ DECAIGNY T., 'De stille evolutie inzake de uitsluiting van onbetrouwbaar bewijs', *T.Strafr.* 2015/5, 169.

¹¹¹ Cass. 4 maart 2015, P.14.1796.F, noot BEERNAERTS M.

¹¹² VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 458.

¹¹³ TRAEST P., 'Actualia in strafzaken' in CHRISTIAENS D., DUMORTIER J., HEIRBRANTS S., SAMOY I., SAMYN B., SPEECKE, J., TRAEST P., VANDENBUSSCHE, W. EN VEREECKEN S. (eds.) *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 148.

¹¹⁴ DECAIGNY T., 'De stille evolutie inzake de uitsluiting van onbetrouwbaar bewijs', *T.Strafr.* 2015/5, 167-172.

¹¹⁵ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 457.

¹¹⁶ DECAIGNY T., 'De stille evolutie inzake de uitsluiting van onbetrouwbaar bewijs', *T.Strafr.* 2015/5, 167-172.

¹¹⁷ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 458.

¹¹⁸ EHRM 12 juli 1988, 0862/84, ECLI:CE:ECHR:1988:0712JUD001086284, 'Schenk/Zwitserland'.

ationale praktijken.¹¹⁹ Ook binnen de nationale rechtspraak ontbreekt uniformiteit: rechters hebben een aanzienlijke beoordelingsvrijheid en gebruiken uiteenlopende criteria om te bepalen of een proces eerlijk is verlopen. Het Hof van Cassatie oefent slechts marginale controle uit, wat resulteert in inconsistenties en tegengestelde uitspraken in vergelijkbare zaken.¹²⁰ Dit gebrek aan samenhang ondermijnt de legitimiteit en effectiviteit van de bewijsuitsluitingsleer.

63. Een gestructureerde aanpak is noodzakelijk. Het invoeren van vaste subcriteria en strengere eisen voor rechterlijke motivering zou de rechtszekerheid verbeteren en de consistentie in de rechtspraak vergroten.¹²¹

64. Hoewel de doctrine in de loop der jaren is verfijnd, blijven de praktische toepassingen problematisch door een gebrek aan duidelijke richtlijnen en vaste handvaten, wat ruimte laat voor subjectieve interpretaties. Dit vergroot de rechtsonzekerheid en het risico op te tolerante toepassing door rechters, waarbij cassatie slechts beperkte correctiemogelijkheden heeft. Daarom is een grondige herziening van het systeem essentieel om het recht op een eerlijk proces effectief en consistent te beschermen.¹²²

65. Bij de beoordeling van bewijsuitsluiting moet de rechter de concrete gegevens van de zaak en de gehele procedure toetsen aan het recht op een eerlijk proces, zoals gegarandeerd door artikel 6 EVRM.¹²³ Hierbij wordt gebruikgemaakt van de door de rechtspraak ontwikkelde subcriteria die het eerlijk proces-criterium vormgeven¹²⁴, zoals: (i) of de onrechtmatigheid opzettelijk of door grove onachtzaamheid is begaan¹²⁵, (ii) of de ernst van het misdrijf veruit de onrechtmatigheid overstijgt¹²⁶, (iii) of het onrechtmatig verkregen bewijs slechts een materieel element van het misdrijf betreft¹²⁷, en (iv) wat de impact is op het beschermde recht of vrijheid die door de overschreden norm wordt beschermd.¹²⁸ Dit laatste criterium werd geïllustreerd in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 september 2008, waarin bewijsuitsluiting gerechtvaardigd werd na een schending van de rechten van de beklaagde door een onverschoonbare fout van verbalisanten.¹²⁹ Daarnaast kan de rechter ook beoordelen of de onrechtmatigheid een zuiver formeel karakter heeft

¹¹⁹ EHRM 25 september 2012, 649/08, ECLI:CE:ECHR:2012:0925JUD000064908, 'El Haski/België'.

¹²⁰ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 459.

¹²¹ Cass. 28 mei 2013, *Arr.Cass.* 2013, 327, Operatie Kelk-arrest, conclusie advocaat-generaal DUINSLAEGER P.

¹²² VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 454-460.

¹²³ VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 215.

¹²⁴ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N; VAN STEENBRUGGE W., 'Handboek voor de advocaat-stagiair. Strafprocesrecht: De procedure ten gronde' in BEKAERT P., DESCHEPPER T., DE MEESTER T., DE WINTER J., GYSELAERS L., MAES J., MUYLLE J., OP DE BEECK T., SWENNEN J., TERSAGO P., VAN DE HEYNING C., VANDERMEERSCH M., VAN PUYENBROECK L. en VAN STEENBRUGGE W. (eds.), *Handboek voor de advocaat-stagiair. Strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2024, 170.

¹²⁵ Cass. 28 mei 2013, P.13.0066.N, concl. DUINSLAEGER P., *Pas.* 2013, 1201, *RABG* 2014, 29, noot VEREECKE V., *RW* 2013-14, 1616, noot DE SMET B.; Cass. 26 januari 2011, P.10.1321.F; Cass. 5 mei 2020, P.19.272.N; Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N; TERSAGO P., 'Vraagt Hof van Justitie aanpassing bewijsuitsluitingsregels in strafzaken', *Juristenkrant* 2020, 13; HvJ (Grote Kamer) 6 oktober 2020, gevoegde zaken C-511/18, C-512 en C-520/18.

¹²⁶ Cass. 8 november 2005, *T.Strafr.* 2006, 85.

¹²⁷ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

¹²⁸ Cass. 2 maart 2005, P.04.1644.F.

¹²⁹ Cass. 23 september 2008, *T.Strafr.* 2009, 151, noot SCHUERMANS F.

en de stand van de wetgeving op het moment van de onrechtmatigheid in overweging nemen.¹³⁰ Deze subcriteria zijn geen vaste regels die altijd beoordeeld moeten worden, maar dienen als richtlijnen¹³¹ voor de feitenrechter, zoals VANDERMEERSCH stelt.¹³² De wetgever heeft de subcriteria opzettelijk niet vastgelegd in de wet, omdat deze onderhevig zijn aan evolutie.¹³³

66. Het Hof zegt ook in zijn arrest dat het recht op een eerlijk proces verbonden is met andere grondrechten via de subcriteria.¹³⁴ Als een van deze rechten geschonden wordt, betekent dat niet automatisch dat het bewijs niet gebruikt mag worden. Alleen als daardoor ook het recht op een eerlijk proces wordt miskend, kan het bewijs worden uitgesloten.¹³⁵

67. Een belangrijke nuance is dat bewijs alleen kan worden uitgesloten als dit expliciet is bepaald in artikel 32 V.T.Sv.¹³⁶ of andere internationale rechtsnormen, zoals artikel 3 EVRM en het Folteringsverdrag, die het gebruik van bewijs verkregen door foltering of wrede handelingen verbieden. Bovendien moet een onderscheid worden gemaakt tussen aangifte en bewijs: het feit dat de aangifte via een onwettigheid werd verkregen, doet geen afbreuk aan de geldigheid van het rechtmatig verkregen bewijs van het misdrijf.¹³⁷ Dit is een relativering van de 'exclusionary rule'.¹³⁸

68. In de context van het beroepsgeheim (*infra* rn. 180)¹³⁹ kan een advocaat uit eigen beweging aangifte doen, zelfs wanneer hij inbreuk doet op zijn geheimhoudingsplicht¹⁴⁰. Die aangifte kan op zichzelf onrechtmatig zijn, los van de vraag of de bewijsstukken die eraan verbonden zijn rechtmatig zijn verkregen.¹⁴¹ De onwettigheid vloeit niet voort uit de inhoud van de informatie, maar uit de schending van een formeel verbod. Waar bewijs tot doel heeft feiten te verifiëren, heeft een aangifte slechts een informerend karakter. Daarom straalt het onrechtmatig karakter van bewijs niet automatisch af op de aangifte, tenzij deze zelf in strijd is met wettelijke bepalingen zoals het beroepsgeheim.

¹³⁰ Cass. 12 oktober 2005, P.05.0119.F, *T.Strafr.* 2006, noot VERBRUGGEN F.; Cass. 11 januari 2022, P.21.1245.N.

¹³¹ Cass. 25 januari 2022, P.21.1535.N, concl. SCHOETERS D.; Cass. 16 februari 2016, AR P.14.935.N; Cass. 18 juni 2024, P.24.0240.N.

¹³² VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 216.

¹³³ Verslag commissie voor de Justitie bij het wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, KAMER, 2012-13, nr. 0041/003, 14.

¹³⁴ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N.

¹³⁵ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 8.

¹³⁶ Cass. 19 januari 2016, P.15.0768.N.

¹³⁷ DE WOLF D., *Handboek correctioneel procesrecht*, Intersentia, 2013, 269; DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering van nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', *RW* 2020/1, 13.

¹³⁸ Cass. 30 mei 1995, P.93.946.N.

¹³⁹ Art. 458 Sw.

¹⁴⁰ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 5.

¹⁴¹ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 14.

69. Dit roept de volgende vraag op: “moet de strafvordering dan niet-ontvankelijk worden verklaard, of volstaat het om het onrechtmatig verkregen bewijs uit te sluiten uit het debat?”.¹⁴²

70. Het beroepsgeheim is geen absoluut recht. Het moet wijken wanneer het recht op verdediging in het gedrang komt.¹⁴³ De houder van het beroepsgeheim mag toevertrouwde geheimen openbaar maken voor zover dit strikt noodzakelijk is om zich te verdedigen. Die noodzakelijkheid dient echter strikt te worden beoordeeld.¹⁴⁴

71. Bij een schending van artikel 6 EVRM is bewijsuitsluiting doorgaans de meest gepaste sanctie.¹⁴⁵ De ontvankelijkheid van de strafvordering komt daarbij niet in het gedrang. Het enkele feit dat informatie in strijd met het beroepsgeheim verkregen is en aanleiding heeft gegeven tot een strafonderzoek, maakt het onderzoek of de strafvordering niet ongeldig. De strafvordering is immers verbonden aan het bestaan van strafbare feiten, niet aan de wijze waarop deze aan het licht zijn gekomen. Het weren van onrechtmatig verkregen bewijs is dus de juiste remedie, niet de onontvankelijkheid van de strafvordering.¹⁴⁶ Toch blijft een uitzondering mogelijk: wanneer het recht op een eerlijk proces zodanig onherstelbaar wordt aangetast, kan enkel de niet-ontvankelijkheid van de strafvordering als passende sanctie gelden.¹⁴⁷

72. Wanneer na toetsing blijkt dat de betrokken informatie niet als bewijs kan worden gebruikt, moet die uit het debat worden geweerd. Is er vervolgens geen ander overtuigend bewijs voorhanden, dan volgt de vrijspraak.¹⁴⁸

73. In de parlementaire voorbereiding van de Wet van 24 oktober 2013, die artikel 32 V.T.Sv. invoerde, werd duidelijk dat de nietigheid van onrechtmatig verkregen bewijs niet altijd leidt tot een schending van het recht op een eerlijk proces. Zo leidt de schending van een bevoegdheidsregel niet automatisch tot bewijsuitsluiting, en bewijs dat in strijd met een wettelijke bepaling is verkregen, hoeft niet per se onrechtmatig te zijn.¹⁴⁹ Het Schutznorm-principe speelt ook een rol, waarbij

¹⁴² HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 19.

¹⁴³ HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 14.

¹⁴⁴ HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 14.

¹⁴⁵ HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 17.

¹⁴⁶ HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 19.

¹⁴⁷ HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 20.

¹⁴⁸ HOET P., ‘Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?’ in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 20.

¹⁴⁹ REYNAERTS B., ‘De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten’, *NC* 2013/0, 97.

rekening wordt gehouden met de mate van schending van de (grond-)rechten van de verdachte.¹⁵⁰ Bewijs moet alleen worden uitgesloten wanneer de rechten van de verdachte daadwerkelijk zijn geschaad.¹⁵¹

74. Een voorbeeld van een uitzondering wordt geboden door het arrest van 6 oktober 2020 over dataretentie, waarin het Hof stelde dat schendingen van privacyregels, zoals vastgelegd in artikel 8 EVRM, niet altijd leiden tot bewijsuitsluiting, tenzij de schending fundamentele rechten raakt.¹⁵²

ii. De rol van het proportionaliteitsbeginsel bij bewijsvergaring

75. Van de strafrechter wordt verwacht dat hij bewijsvergaring grondig beoordeelt, met aandacht voor verschillende aspecten. Dit omvat de intrinsieke kwaliteit van het verzamelde bewijs, zoals de betrouwbaarheid van het bewijs en de eerbiediging van het recht op een eerlijk proces¹⁵³, de omstandigheden waaronder het bewijs werd verkregen – bijvoorbeeld door flagrante onzorgvuldigheid of opzettelijke schending van normen¹⁵⁴ – alsook de proportionaliteit van de gepleegde onrechtmatigheid in verhouding tot de ernst van de tenlastelegging, en het respecteren van het doel van de geschonden norm.¹⁵⁵ Een kleine fout kan immers disproportioneel zijn om te bestraffen met bewijsuitsluiting bij een zwaar misdrijf en wordt niet geacht in strijd te zijn met het recht op een eerlijk proces.¹⁵⁶ Er dient gekeken te worden naar het doel dat de geschonden regel beoogt te beschermen.¹⁵⁷

76. Enkele kritische kanttekeningen zijn op hun plaats. De rechtspraak van het Hof van Cassatie biedt weinig concrete richtlijnen aan rechters om de afweging tussen de ernst van de onrechtmatigheid en die van het misdrijf gestructureerd vorm te geven. Hoe moet een rechter bepalen of een onrechtmatigheid bij de bewijsvergaring te verwaarlozen, niet ernstig of zelfs uiterst ernstig is?¹⁵⁸ En op welke manier moeten feitenrechters deze gradatie hanteren bij de cruciale toetsing van de bewijsrechtelijke toelaatbaarheid?

77. Er bestaat weinig steun voor een benadering die louter steunt op de subjectieve overtuiging van de rechter, bijvoorbeeld bij de vraag hoe de ernst van een diefstal zich verhoudt tot die van een oplichting. Hierdoor ontstaat vrees voor normvervaging, vooral bij politiediensten die zware criminaliteit onderzoeken. Als de proportionaliteitstoets de indruk wekt dat bij het onderzoek naar

¹⁵⁰ VAN DE HEYNING C., 'Antigoon doorstaat (voorlopig) de mensenrechtentoets', *T.Strafr.* 2017/2, 117.

¹⁵¹ REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', *NC* 2013/0, 105.

¹⁵² HvJ (Grote Kamer) 6 oktober 2020, gevoegde zaken C-511/18, C-512 en C-520/18.

¹⁵³ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', *NC* 2020/6, 499.

¹⁵⁴ Cass. 26 januari 2011, P.10.1321.F; Cass. 5 mei 2020, P.19.272.N; HvJ (Grote Kamer) 6 oktober 2020, gevoegde zaken C-511/18, C-512 en C-520/18.

¹⁵⁵ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 44.

¹⁵⁶ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 159.

¹⁵⁷ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 44.

¹⁵⁸ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 450.

ernstige misdrijven nagenoeg alles wordt toegestaan, kan dit het delicate evenwicht tussen effectieve opsporing en rechtsbescherming onder druk zetten.¹⁵⁹

78. Op 23 maart 2004 had het Hof van Cassatie enkele subfactoren aangeduid (*supra* rn. 63, 65 en 66) waarmee de rechter rekening kan houden bij de beoordeling of het recht op een eerlijk proces is geschonden. De beoordeling van proportionaliteit tussen de ernst van het te bewijzen misdrijf en de bij bewijsverkrijging begane onrechtmatigheid is hier een voorbeeld van waarbij een kennelijke wanverhouding tussen beide elementen vereist is.¹⁶⁰

79. Belangrijk om weten is dat de rechter niet verplicht is om dit criterium te betrekken in de eerlijkheidstoets¹⁶¹ van het recht op een eerlijk proces. Hij kan ook tot een schending beslissen op grond van een ander subcriterium of meerdere subcriteria (*supra* rn. 63, 65 en 66).¹⁶² Het Hof concludeerde in het arrest over Operatie Kelk dat de feitenrechter niet verplicht is rekening te houden met de ernst van de ten laste gelegde feiten bij bewijsuitsluiting.¹⁶³ De Franstalige afdeling van het Hof van Cassatie oordeelde daarentegen op 30 april 2014 dat een proportionaliteitstoets niet vereist is wanneer de onrechtmatigheid het recht van verdediging uitholt of de kwaliteit van het bewijsmateriaal aantast.¹⁶⁴

80. Volgens de doctrine impliceert dit arrest echter dat het Hof van Cassatie de proportionaliteitstoets verplicht stelde.¹⁶⁵ Hierbij werd een dubbele toets afgeleid: enerzijds de afweging tussen de ernst van de begane onrechtmatigheid en de ernst van de onderzochte feiten, anderzijds de weging van de vastgestelde onrechtmatigheid ten opzichte van de rechten die de beklaagde gedurende de strafprocedure heeft genoten.¹⁶⁶ Later wordt teruggekeerd naar het niet-bindende en niet-cumulatieve karakter van de verschillende indicatoren, zonder expliciet te verwijzen naar een verplichting tot het uitvoeren van de proportionaliteitstoets.¹⁶⁷

81. Een onrechtmatigheid hoeft niet per se te resulteren in de uitsluiting van bewijsmateriaal. De wetgever kan de strafrechter voorzien van een breder arsenaal aan mogelijke sancties en herstelmaatregelen. Denk hierbij aan een loutere rechterlijke erkenning van de onrechtmatigheid, een concrete en aantoonbare invloed op de strafmaat, disciplinaire of strafrechtelijke maatregelen tegen de verantwoordelijken voor de onrechtmatige bewijsvergaring, of een schadevergoeding op

¹⁵⁹ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 449-450.

¹⁶⁰ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', *NC* 2020/6, 499; TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 159.

¹⁶¹ Cass. 18 juni 2024, P.24.0240.N.

¹⁶² TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 160; Cass. 18 juni 2024, P.24.0240.N.

¹⁶³ Cass. 28 mei 2013, *Arr.Cass.* 2013, 327; VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 450.

¹⁶⁴ Cass. 30 april 2014, P.13.1869.F.

¹⁶⁵ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 450.

¹⁶⁶ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 450.

¹⁶⁷ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N.

basis van artikel 1382 Oud BW (thans artikel 6.6 BW).¹⁶⁸ De proportionaliteitsbeoordeling vereist ten slotte een zorgvuldige afweging van geval tot geval en mag niet gebaseerd zijn op een star en abstract beoordelingssysteem. Elk geval moet individueel en concreet worden bekeken.¹⁶⁹ Het strafrecht vereist een flexibele beoordeling waarin de feitenrechter maatwerk levert, tenzij de wet anders bepaalt. Deze aanpak komt voort uit de groeiende complexiteit van strafrechtelijke onderzoeken, waarbij abstracte regels vaak niet geschikt zijn om het algemeen belang te waarborgen.¹⁷⁰

82. Ten slotte komt de minimumstandaard voor de beoordeling van het criterium van disproportionaliteit voort uit rechtspraak van het EHRM¹⁷¹ en vormt deze de basis voor bewijsuitsluiting zonder dat er sprake is van een normatief principe.¹⁷² Het Hof overwoog dat enerzijds het maatschappelijk belang bij het opsporen en bestraffen van het betreffende misdrijf moet worden afgewogen tegen anderzijds het individuele recht van de verdachte op een rechtmatig verkregen bewijs à charge.¹⁷³

83. Het is daarnaast aan de feitenrechter om te bepalen of er sprake is van opzet of grove nalatigheid, waarbij hij alle specifieke omstandigheden van de zaak, zoals de werkwijze van de betrokken opsporings- en vervolgingsinstanties, in overweging neemt. Het Hof van Cassatie controleert marginaal¹⁷⁴ of de rechter uit zijn vaststellingen geen onterecht oordeel trekt over de toelaatbaarheid van het bewijs.¹⁷⁵

1. Subcriterium: opzettelijke schending en schending uit (groe) onachtzaamheid

84. In gevallen waarin opsporingsinstanties opzettelijk regels overtreden, moet bewijsuitsluiting de standaard zijn, zoals recent bevestigd in de Redlights-arresten van 2023.¹⁷⁶ Het Hof oordeelde in deze arresten dat *"opzettelijk begane of daarmee gelijk te stellen onregelmatigheden die getuigen van een grove onachtzaamheid principieel niet te verenigen zijn met de loyaliteit en de regelmatigheid van de bewijsgaring die in een rechtsstaat moeten kunnen worden verwacht van de vervolgende en opsporende instanties."*¹⁷⁷ Dit zou het afschrikwekkende karakter van de doctrine

¹⁶⁸ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 462.

¹⁶⁹ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 44.

¹⁷⁰ KUIPER R., *Vormfouten. Juridische consequenties van vormverzuimen in strafzaken*, Kluwer, 2014, 74.

¹⁷¹ EHRM 11 juli 2006, 54810/00, ECLI:CE:ECHR:2006:0711JUD005481000, 'Jalloh/Duitsland'.

¹⁷² VERBRUGGEN F., 'Vindt het Spook van Antigoon rust? Franstalig "schoonmoedersarrest" als slotluik van de nieuwe cassatierechtspraak over de uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs', noot onder Cass. 12 oktober 2005, *T.Strafr.* 2006/1, 29-30.

¹⁷³ EHRM 11 juli 2006, 54810/00, ECLI:CE:ECHR:2006:0711JUD005481000, 'Jalloh/Duitsland'.

¹⁷⁴ VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 214.

¹⁷⁵ VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 215; Cass. 4 april 2023, AR P.22.1730.N.

¹⁷⁶ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N.

¹⁷⁷ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N.

versterken en bewuste schendingen van regels voorkomen.¹⁷⁸ Deze strengere aanpak benadrukt dat dergelijke onrechtmatigheden een ernstige inbreuk vormen op het recht op een eerlijk proces.¹⁷⁹

85. Volgens het huidige Belgische recht vormt de deloyale uitoefening van de strafvordering op zichzelf geen aparte grond voor onontvankelijkheid.¹⁸⁰ Echter, wanneer de inbreuk onherstelbaar en ernstig is, kan de strafvordering alsnog onontvankelijk worden verklaard.¹⁸¹ Dit verschilt van het Franse strafprocesrecht, waar een dergelijke schending leidt tot de nietigheid van het bewijselement.¹⁸²

86. Daarnaast kan een bewijsstuk nietig worden verklaard wegens een opzettelijke schending van de regels, zonder dat dit noodzakelijkerwijs betekent dat het recht op een eerlijk proces is geschonden. Wanneer na toetsing aan de relevante criteria blijkt dat onrechtmatig verkregen bewijselementen niet als bewijs in strafzaken kunnen worden gebruikt, moeten deze uit het debat worden geweerd. Als geen ander overtuigend bewijs voorhanden is, leidt dit tot vrijspraak van de beklaagde. De strafvordering zelf wordt in principe niet onontvankelijk verklaard op basis van dergelijke bewijsuitsluiting.¹⁸³

87. Bij wijze van voorbeeld besloot het Hof bovendien dat bewijsmateriaal verkregen via een huiszoeking onder deze omstandigheden niet langer toelaatbaar is in de procedure, omdat het toelaten ervan fundamentele rechtsstatelijke principes zou schenden. Het Hof benadrukte dat dergelijk bewijs niet past bij de verwachtingen die burgers hebben van eerlijke onderzoeken en dat het toelaten ervan het recht op een eerlijk proces ernstig zou schenden. Deze handelingen ondermijnen de loyaliteit en de regelmatigheid die verwacht mogen worden van opsporings- en vervolgingsinstanties in een rechtsstaat.¹⁸⁴

88. Het criterium van opzettelijk begane onrechtmatigheden roept bovendien vragen op over de effectiviteit en rechtvaardigheid van de bijbehorende sanctiemogelijkheden. Hoewel bewijsuitsluiting als sanctie geldt, is het de vraag of dit een afdoende en proportionele maatregel is. Wanneer de overheid bewust een onrechtmatigheid begaat, lijkt een gerichte sanctie tegen de verantwoorde ambtenaar of instantie logischer en rechtvaardiger dan het simpelweg uitsluiten van bewijs. Bovendien kan worden betwist of bewijsuitsluiting in dergelijke gevallen steeds noodzakelijk is,

¹⁷⁸ VANDERMEERSCH M., Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?, *T.Strafr.* 2024/6, 459.

¹⁷⁹ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N.; VANDERMEERSCH M., Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?, *T.Strafr.* 2024/6, 459.

¹⁸⁰ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 20; DE WOLF T., LINERS A., VANDERHEIDEN K. en VAN VOLSEM F., *Zakboekje Strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2023, 6-7.

¹⁸¹ VERSTRAETEN R., 'Het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek: werelden van verschil of tijd voor een eengemaakt vooronderzoek? Het arrest van het Grondwettelijk Hof van 25 juni 2020', *NC 2020/5*, 411.

¹⁸² LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC 2024/0*, 44.

¹⁸³ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 20.

¹⁸⁴ Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N; Cass. 25 april 2023, P.23.0081.

aangezien dit niet altijd bijdraagt aan het waarborgen van een eerlijk proces, maar eerder kan leiden tot straffeloosheid.¹⁸⁵

iii. De invloed van artikel 6 EVRM op het Belgisch bewijsrecht

89. In 2003 bracht DU JARDIN een belangrijke overweging naar voren, geïnspireerd door de Europese rechtspraak. Hij benadrukte dat de regels over bewijsvoering primair door het nationaal recht worden geregeld, waarbij het exclusief aan de nationale rechtscolleges is om de verzamelde gegevens, waarover tijdens de procedure een debat is gevoerd, te beoordelen. Artikel 6 EVRM garandeert weliswaar het recht op een eerlijk proces, inclusief de rechten van de verdediging, maar behandelt niet expliciet de vraag naar de toelaatbaarheid van bewijs. Het artikel richt zich daarentegen op de beoordeling of de rechtspleging in zijn geheel op een eerlijke wijze verlopen is.¹⁸⁶

90. Het arrest van 23 maart 2004 was het eerste arrest waarin de bewijsuitsluitingsregel extra werd verijnd. Het Hof van Cassatie stelde toen dat de toelaatbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs beoordeeld mag worden in het licht van het recht op een eerlijk proces waarbij de rechter met alle elementen van de zaak in zijn totaliteit moet rekeninghouden. Bovendien moet de rechter ook rekening houden met de manier waarop het bewijs werd verkregen en de omstandigheden waarin de onrechtmatigheid werd begaan. Het Hof liet met andere woorden verstaan dat het recht op een eerlijk proces op dezelfde manier uitgelegd moet worden als het EHRM artikel 6 EVRM interpreteert.¹⁸⁷

91. Een onderdeel van het recht op een eerlijk proces¹⁸⁸ is het recht op tegenspraak. De strafrechter baseert zijn oordeel op bewijsmateriaal dat op regelmatig is verkregen en waarover de partijen tegenspraak hebben kunnen voeren. *A contrario* impliceert dit dat bewijsstukken die de beklaagde niet heeft kunnen betwisten, buiten beschouwing moeten blijven wegens ontoelaatbaarheid.¹⁸⁹ Dit vormt een fundamenteel aanzicht van het recht op verdediging.¹⁹⁰

92. Op 16 november 2014 stelde het Hof dat noch uit artikel 6 EVRM, noch uit artikel 8 EVRM, noch uit een grondwettelijke of wettelijke bepaling volgt dat bewijs verkregen op een wijze in strijd met deze bepalingen altijd ontoelaatbaar is.¹⁹¹

¹⁸⁵ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 9.

¹⁸⁶ Rede uitgesproken door J. Du Jardin, Procureur-Generaal bij het Hof van Cassatie, op de plechtige openingszitting van het Hof op 1 september 2003, <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/redes2003.pdf>.

¹⁸⁷ Cass. 23 maart 2004, AR P.040012.N.

¹⁸⁸ Art. 6 EVRM.

¹⁸⁹ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 515.

¹⁹⁰ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 525.

¹⁹¹ Cass. 16 november 2014, P.04.1127.N.

iv. Belangenschade: extra criterium?

93. Een alternatieve benadering van bewijsuitsluiting zou rekening kunnen houden met de concepten van belangenschade, zoals toegepast in Frankrijk (*infra* rn. 255-259).¹⁹² Hier geldt dat bewijs pas uitgesloten wordt als de overtreding van de regels daadwerkelijk schade toebrengt aan de belangen van de partij die de onrechtmatigheid aanvoert. Dit criterium biedt een meer proportionele aanpak, waarbij louter formele fouten niet automatisch tot uitsluiting leiden.¹⁹³

94. Belangenschade kan zich bijvoorbeeld voordoen (i) wanneer de rechten van verdediging van de verdachte zijn geschonden, of, (ii) wanneer de fysieke en morele integriteit van de betrokkene wordt aangetast. Denk hierbij aan gevallen waarin de vrije wil van de verdachte onder druk wordt gezet door de wijze waarop bewijs is verzameld. In dergelijke situaties moet de ernst van de overtreding worden afgewogen tegen de aard van het misdrijf, waarbij een zwaardere nadruk ligt op de belangen van de verdachte.¹⁹⁴

95. Het voordeel van deze aanpak is dat het een balans zoekt tussen rechtszekerheid en rechtsbescherming. Onrechtmatigheden die opzettelijk of met grove nalatigheid zijn gepleegd door opsporingsdiensten, zouden in principe tot bewijsuitsluiting moeten leiden, omdat zij het vertrouwen in de rechtsstaat ondermijnen (*supra* rn. 84, 85, 87 en 88). Dit sluit aan bij de idee dat bewijsuitsluiting niet slechts een technisch juridisch instrument is, maar een fundamentele waarborg biedt tegen misbruik van machtsmiddelen binnen het strafproces.¹⁹⁵

96. Er werd in 2010 voorgesteld om het criterium van daadwerkelijke belangenschade toe te passen in het vakje van de nietigheidssanctie. Na hoorzittingen in het parlement werd uiteindelijk toch besloten om af te zien van de eis van concrete belangenschade.¹⁹⁶ In het verslag¹⁹⁷ werd aangegeven dat het invoeren van dit criterium moeilijk te operationaliseren zou zijn, wat juridische onzekerheid en vertragingen zou kunnen veroorzaken. Bovendien werd benadrukt dat het strafprocesrecht vooral gericht is op de bescherming van de rechtsorde en de rechten van de verdachte.¹⁹⁸ De focus ligt op de ernst van de onrechtmatigheid en de impact op het recht van verdediging, in plaats van op een mogelijke schade die soms moeilijk te bewijzen is. Het afzien van een belangenschadecriterium komt de rechtszekerheid en effectiviteit van de strafprocedure alleen maar ten goede.¹⁹⁹

¹⁹² VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 460.

¹⁹³ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 460.

¹⁹⁴ BERNEMAN S., 'Van relativering naar rationalisering van de bewijsuitsluitingsregel', *T.Strafr.* 2005/7, 506.

¹⁹⁵ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 461.

¹⁹⁶ Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2012, nr. 53-0041/003, 2; VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog en lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 439.

¹⁹⁷ Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2012, nr. 53-0041/003.

¹⁹⁸ Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2012, nr. 53-0041/003, 45.

¹⁹⁹ Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2012, nr. 53-0041/003, 45.

97. Zowel in het huidige Wetboek van Strafvordering als in het Wetsvoorstel²⁰⁰ is er geen ruimte voor het criterium van belangenschade.²⁰¹

v. Gebrek aan een normatief principe voor bewijsuitsluiting

98. De codificering van de Antigoondocctrine had als doel dat de wetgever op macroniveau de nodige evenwichtsoefeningen zou uitvoeren, zodat feitenrechters enkel het door de wetgever gecreëerde kader hoefden toe te passen op concrete zaken.²⁰² Dit kader moest de rechter voorzien van overkoepelende principes die de sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijs beheersen en richting geven, terwijl er voldoende ruimte bleef voor een belangenafweging in elke individuele zaak. Hier ligt echter het probleem: de wetgever heeft nooit een onderliggend normatief principe ontwikkeld als basis voor de regeling rond onrechtmatig verkregen bewijs. Dit wijst erop dat de Antigoondocctrine eerder bedoeld was om de 'exclusionary rule' te ondermijnen dan om een nieuw systeem voor bewijsuitsluiting in te voeren.²⁰³

99. Zoals gesteld door KENNES: "*Noch de parlementaire voorbereidingen van de wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van Strafvordering wat betreft de nietigheden, noch de rechtspraak hebben de functie van de sanctie of het ontbreken daarvan bij procedurele onregelmatigheden gedefinieerd*".²⁰⁴

vi. Fruits of the poisonous tree

100. De doctrine van de 'fruits of the poisonous tree' speelt een essentiële rol in het debat over onrechtmatig verkregen bewijs en werd bevestigd door Cassatie in 2015²⁰⁵, en is afkomstig uit de Verenigde Staten.²⁰⁶ De term werd voor het eerst gebruikt in 1939 in de zaak *Nordone v United States*).²⁰⁷ De uitsluitingsregel betreft niet enkel het primaire (rechtstreeks) bewijs, maar ook bewijs dat voortkomt uit een onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal. Dit secundaire (onrechtstreeks) bewijs wordt als besmet beschouwd door de oorspronkelijke onrechtmatigheid en kan niet als geldig bewijs dienen.²⁰⁸ Deze regel heeft zijn oorsprong gevonden in de Verenigde Staten, waar de

²⁰⁰ Art. 13 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

²⁰¹ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

²⁰² HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 760-761.

²⁰³ VERBRUGGEN F. en CONINGS C., 'After zigzagging between extremes, finally common sense? Will Belgium return to reasonable rules on illegally obtained evidence?', *Revista Brasileira de Direito Processual Penal* 2021, 275.

²⁰⁴ Vrije vertaling van KENNES L., 'L'impertinente 'Antigone' ou le défaut de pertinence du critère d'équité du procès pour décider de l'exclusion d'une preuve irrégulière', *JT* 2018/6713, 6.

²⁰⁵ Cass. 6 maart 2015, F.14.0038.N.

²⁰⁶ MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 534.

²⁰⁷ MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 534.

²⁰⁸ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 190; VANDEN BRANDEN J., 'Bewijs' in ROSELETH J. en VANDEN BRANDEN J. (ed.), *Fscale procedure inkomstenbelastingen*, Intersentia, 2024, 128.

verplichte uitsluiting van indirect onrechtmatig verkregen bewijs in strafzaken sinds 1920 geldt en kan worden samengevat door het Latijnse adagium: "*Quod nullum est, nullum producit effectum*".²⁰⁹

101. In België geldt eveneens de doctrine dat de strafrechter geen oordeel mag baseren op zowel direct als indirect onrechtmatig verkregen nietigverklaard bewijsmateriaal, zoals bepaald in artikel 32 V.T.Sv.²¹⁰ Alleen bewijs dat niet voldoet aan de Antigootoets en daardoor nietig wordt verklaard, kan leiden tot een absolute uitsluiting van later verzamelde gegevens. Dit is echter enkel het geval wanneer deze nieuwe gegevens zijn verkregen via een onderzoeksmaatregel die volledig steunt op het oorspronkelijk onrechtmatig verkregen bewijs²¹¹, denk aan een bekentenis die werd afgelegd na confrontatie met bewijselementen die werden bekomen naar aanleiding van een nietige huiszoeking.²¹²

102. Het Hof van Cassatie paste de uitsluiting van secundair bewijs voor het eerst toe in 1948 en oordeelde dat een bekentenis die na een onwettige huiszoeking werd afgelegd, net als de resultaten van die huiszoeking, als nietig moesten worden beschouwd.²¹³ Als de uitsluiting van secundair bewijs niet zou worden toegepast, zou het onrechtmatig verkregen bewijs alsnog gebruikt kunnen worden. Dit is in strijd met de gedachte dat onrechtmatig verkregen bewijs het oordeel van de rechtbank niet mag beïnvloeden.

103. De mogelijkheid om bewijs niet uit te sluiten bestaat als er geen oorzakelijk verband is tussen de onrechtmatige handeling en het andere bewijs.²¹⁴ In gevallen waar meer dan één bewijselement aanwezig is, kunnen bewijsstukken die geen (in-)direct gevolg zijn van het onrechtmatig handelen wel als bewijs behouden blijven en dienen als grond tot veroordeling.²¹⁵

104. Ook in het cassatiearrest van 13 mei 1986 werd de doctrine bevestigd en werd voor het eerst geoordeeld dat onrechtmatig verkregen bewijs noch rechtstreeks, noch onrechtstreeks door de rechter mee in de beoordeling mag worden genomen.²¹⁶

105. Er zijn verschillende uitzonderingen op deze doctrine, waarvan de 'inevitable discovery exception' het meest opmerkelijk is.²¹⁷ Deze uitzondering, afkomstig uit de VS, staat toe dat indirect onrechtmatig verkregen bewijs wordt gebruikt als kan worden aangetoond dat het bewijs ook via

²⁰⁹ VAN DEN WYNGAERT C. en DE SMET B., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen. Boek 2, Strafprocesrecht*, Maklu, 2014.

²¹⁰ TRAEST P., 'Het bewijs in strafzaken na Antigoon' in Orde van Advocaten te Kortrijk – Departement Vorming en Beroepsopleiding (ed.), *Recente ontwikkelingen in het strafrecht*, Larcier, 2008, 130.

²¹¹ VANDEN BRANDEN J., 'Bewijs' in ROSELETH J. en VANDEN BRANDEN J. (eds.), *Fscale procedure inkomstenbelastingen*, Intersentia, 2024, 128.

²¹² MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 535.

²¹³ VAN DEN WYNGAERT C. en DE SMET B., *Strafrecht en Strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Maklu, 2009, 1221.

²¹⁴ TRAEST P., VERMEULEN G., DE BOND T., GOMBEER T., RAATS S. en VAN PUYENBROECK L., *Scenario's voor een nieuwe Belgische strafprocedure*, Maklu, 2015, 236-237; Cass. 28 mei 2013, AR P.13.0066.N.

²¹⁵ Cass. 24 mei 1948, Arr.Cass. 1948, 287-289.

²¹⁶ Cass. 13 mei 1986, Arr.Cass. 1986, nr. 558; BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 22; Cass. 12 mei 2004, AR P.04.0572.F.

²¹⁷ MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 535.

een ander, legaal onderzoek zou zijn gevonden.²¹⁸ Deze uitzondering wordt verder niet besproken in deze masterscriptie daar de doctrine is afgewezen. Het Hof van Cassatie oordeelde op 28 mei 2013 dat een rechter bij de beslissing over bewijsuitsluiting niet hoeft na te gaan of de betwiste gegevens ook zonder de onrechtmatigheid onvermijdelijk zouden zijn ontdekt.²¹⁹

vii. Antigoon en onderzoeksgerechten

106. De wet van 12 maart 1988, ook wel gekend als 'Wet-Franchimont', introduceerde een controlesysteem tijdens het vooronderzoek van het strafproces met betrekking tot de regelmatigheid van bewijs.²²⁰ Aanvankelijk was het doel het gerechtelijk onderzoek te 'zuiveren van nietigheden', zodat de rechter zich niet langer behoefde bezig te houden met de vraag of bewijs al dan niet onrechtmatig was verkregen, maar ook om het mogelijk te maken de nietig verklaarde onderzoeksdaaden tijdens het gerechtelijk onderzoek over te doen.²²¹ De procedure van de zuivering der nietigheden werd vastgelegd in artikel 235*bis* Sv.²²² Artikel 235*bis* §5 Sv. bepaalt daarnaast dat de feitenrechter geen rekening meer kan houden met onrechtmatigheden die betrekking hebben op het vooronderzoek of de verwijzingsbeschikking, aangezien deze reeds door de KI zijn geëvalueerd.²²³

107. In het kader van artikel 235*bis* Sv.²²⁴, tijdens het gerechtelijk onderzoek²²⁵, is alleen de KI bevoegd om zich uit te spreken over de rechtmatigheid van verkregen bewijsstukken.²²⁶ De onderzoeksrechter mag zelf geen stukken uit het dossier zuiveren of verwijderen.²²⁷ De KI treedt slechts uitzonderlijk op om toezicht te houden op het opsporingsonderzoek dat wordt geleid door de Procureur des Konings, bijvoorbeeld in de gevallen opgesomd in artikel 28*septies* (*supra* rn. 38), 28*sexies* en 28*octies* Sv. Een uitzondering hierop vormt de wettigheidscontrole op observatie en infiltratie²²⁸, waarbij de bevoegdheid van de KI zich wel uitstrekt over het opsporingsonderzoek.²²⁹

108. Behalve in situaties waarin een vormvereiste op straffe van nietigheid is geschonden, kan een onrechtmatig document slechts uit het dossier worden verwijderd als de onrechtmatigheid de geloofwaardigheid of betrouwbaarheid van het bewijs aantast, of als hierdoor het recht op een eerlijk

²¹⁸ ROZIE J., RUTTEN S. en VANLERBERGHE B., 'Bewijsnood na het vernieuwde bewijsrecht' in MEESE J. (ed.), *Onrechtmatig verkregen bewijs in strafzaken*, Intersentia, 2020, 82-85.

²¹⁹ Cass. 28 mei 2013, AR P.13.0066.N.

²²⁰ Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, BS 2 april 1998 (Wet Franchimont).

²²¹ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', NC 2024/0, 44.

²²² Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, BS 2 april 1998.

²²³ Art. 235*bis* §5 Sv.; LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', NC 2024/0, 44.

²²⁴ Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, BS 2 april 1998 (Wet Franchimont).

²²⁵ Cass. 20 april 2010, NC 2011, 320, noot DEMEDTS H.

²²⁶ Art. 235*bis* Sv. *juncto* art. 235ter §5 Sv.

²²⁷ DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering van nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', RW 2019-2020/1 5-6.

²²⁸ Art. 235ter Sv.

²²⁹ VANDROMME S., 'Recente ontwikkelingen in het strafprocesrecht' in VERBRUGGEN F., FRANSSEN V., VANHEULE J., VANDROMME S., TRAEST P., SCHERRENS L., VAN DEN BERGHE Y., MEURISSE H., DE SMET B., DE GEYTER L. en DERUYCK F. (eds.), *Recente ontwikkelingen in het strafrecht*, Larcier, 2008, 77.

proces in gevaar komt.²³⁰ Volgens artikel 235bis §1-2 Sv. hebben de onderzoeksgerechten – ambtshalve en dit bij elke saisine²³¹ – bevoegdheid om te beoordelen of een onderzoekshandeling onrechtmatig is en of deze onrechtmatigheid aanleiding geeft tot de nietigverklaring. Hiervoor moet worden nagegaan of de onrechtmatigheid het eerlijke verloop van het proces kan schaden.²³²

109. Bij deze beoordeling moet het onderzoeksgerecht rekening houden met artikel 32 V.T.Sv. Dit gebeurt in het kader van de zuivering der nietigheden²³³, maar de toepassing van de Antigoondoctrine verschilt van die van de vonnisrechter.²³⁴ Het Grondwettelijk Hof heeft bovendien in een arrest benadrukt dat de procedure van zuivering van nietigheden een waarborg biedt voor het recht van verdediging.²³⁵

110. Het is van belang om te benadrukken dat de reikwijdte van de Antigoontoets door de onderzoeksgerechten beperkt is. Zij beoordelen namelijk niet de contextuele betrouwbaarheid van het bewijs, in tegenstelling tot de vonnisrechter.²³⁶ De onderzoeksgerechten toetsen daarom slechts aan twee van de drie hoofdcriteria: (i) is het geschonden vormvoorschrift op straffe van nietigheid voorgeschreven, en (ii) schaadt het gebruik van het onrechtmatig verkregen bewijs het recht op een eerlijk proces²³⁷?²³⁸

111. Het laatste toetsingscriterium ontsnapt gedeeltelijk aan de beoordeling van de KI. Bij een schending van het recht op een eerlijk proces moet de gehele procedure in aanmerking worden genomen, wat onmogelijk is omdat de KI geen uitspraak mag doen over een procedure die nog voor de vonnisrechter loopt.²³⁹ Dergelijk bewijs wordt enkel uitgesloten indien de schending onherstelbaar blijkt, ernstige vertragingen in het onderzoek veroorzaakt en de ontdekking van het misdrijf door de nietigheid is aangetast.²⁴⁰ Het Hof van Cassatie beperkt zijn toetsing tot de vraag of de rechter de correcte conclusies trekt uit de feiten.

112. Een tweede verschil betreft het feit dat de bepalingen in artikel 131 §2 en 235bis §6 Sv. met betrekking tot de nietigheid van stukken die voortvloeien uit een onrechtmatigheid of een verzuim, evenals de fysische verwijdering van deze stukken uit het dossier, enkel van toepassing zijn op de onderzoeksgerechten, en niet op de vonnisgerechten. Laatstgenoemden beperken zich tot de vaststelling van de nietigheid van het bewijsmateriaal en het weren ervan uit de debatten, waardoor dit bewijsmateriaal niet in hun beslissing mag worden meegenomen.. Dit kan zowel expliciet als

²³⁰ VERSTRAETEN R. en TRAEST P., 'Het recht van verdediging in de onderzoeksfase', *NC* 2008, (85) 104-105.

²³¹ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 45.

²³² Cass. 13 november 2012, AR P.12.1082.N.

²³³ Cass. 20 september 2006, AR P.06.0681.F.

²³⁴ DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering der nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', *RW* 2020/1, 3-19.

²³⁵ GwH 21 december 2017, nr. 148/2017, <https://www.const-court.be/public/n/2017/2017-148n.pdf>.

²³⁶ KI Gent 18 februari 2014, *T.Strafr.* 2014, 191, noot SCHOORENS G; Cass. 16 februari 2016 AR P.14.935.N, *T.Strafr.* 2017, noot B. DE SMET; art. 235bis §5 Sv.

²³⁷ Cass. 11 januari 2006, AR P.05.5137.F.

²³⁸ Cass. 13 november 2012, AR P.12.1082.N; Cass. 3 april 2012, AR P.11.2095.N, concl. DUINSLAEGER P.

²³⁹ DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering der nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', *RW* 2020/1, 3-19.

²⁴⁰ DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering der nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', *RW* 2020/1, 3-19.

impliciet gebeuren. In het geval van impliciete uitsluiting mag er echter geen enkele twijfel bestaan over de vraag of er al dan niet rekening is gehouden met de aangetaste bewijselementen.²⁴¹

113. Een voorbeeld is het arrest van de KI in Brussel van 18 december 2012, waarin bewijsuitsluiting werd bevolen. De KI oordeelde dat een opzettelijk begane onrechtmatigheid in de onderzoekshandelingen een onherstelbare schending vormt van het recht op een eerlijk proces. Het bewijs moest uit het gerechtelijk dossier worden verwijderd, omdat het later tijdens het recht op tegenspraak niet meer mag worden gebruikt.²⁴² Cassatie bevestigde deze uitspraak en stelde dat opzettelijke onrechtmatigheden altijd moeten leiden tot verwijdering uit het gerechtelijk dossier en de neerlegging ervan ter griffie van de rechtbank van eerste aanleg in Brussel, omdat de schending onherstelbaar is als het bewijs behouden blijft.²⁴³

114. In latere rechtspraak werd verduidelijkt dat een onherroepelijke schending slechts tot bewijsuitsluiting leidt wanneer het gebruik van dat bewijs kan resulteren in (i) een veroordeling op twijfelachtige gronden en (ii) de partij tegen wie het bewijs wordt gebruikt, niet in staat is het effectief te betwisten.²⁴⁴

115. Ook het criterium van het vormvoorschrift voorgeschreven op straffe van nietigheid verdient aandacht. De KI kan niet altijd nietige stukken uit het dossier verwijderen. Zelfs niet bij een overtreding van de Taalwet van 15 juni 1935, die niet automatisch leidt tot het verwijderen van onrechtmatig verkregen bewijs. Een nuance hierbij is artikel 5 van de Wet van 25 mei 2018²⁴⁵: een stuk dat in een andere taal dan de procestaal is opgesteld, moet worden uitgesloten indien een partij tijdig aanvoert en aantoont dat zijn belangen hierdoor zijn geschaad. Het Grondwettelijk Hof oordeelde dat de schrapping van de nietigheidssanctie, zoals vastgelegd in artikel 40 lid 1 Taalwet Gerechtshoven²⁴⁶, door artikel 5 Wet van 25 mei 2018 in overeenstemming is met zowel de Grondwet als het EVRM.²⁴⁷

116. De gevolgen van beslissingen van het onderzoeksgerecht over nietigheden variëren. Als de Raadkamer geen nietigheid vaststelt, kan de beklaagde deze alsnog aanvoeren voor de feitenrechter. Bij de KI is dit niet mogelijk, tenzij de partij niet betrokken was bij de procedure. Bovendien kan een burgerlijke partij die niet deelnam aan de zuiveringsprocedure alsnog gezuiverde stukken gebruiken voor zijn vordering.

117. Artikel 235bis §5 bepaalt dat wanneer de KI zich reeds heeft uitgesproken over de nietigheid van een verwijzingsbeschikking, deze niet langer aan de feitenrechter kan worden voorgelegd. Omgekeerd betekent dit dat indien de KI de nietigheidsvraag niet heeft onderzocht, de feitenrechter

²⁴¹ VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024, 521.

²⁴² KI Brussel 18 december 2012, nr. 2011FR246, *onuitgeg.*

²⁴³ Cass. 28 mei 2013, AR P.13.0066.N.

²⁴⁴ Cass. 19 mei 2015, AR P.14.0921.N.

²⁴⁵ Wet van 25 mei 2018 tot vermindering en herverdeling van de werklast binnen de rechterlijke orde, BS 30 mei 2018.

²⁴⁶ Wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken, BS 22 juni 1935.

²⁴⁷ GwH 21 december 2017, nr. 148/2017, <https://www.const-court.be/public/n/2017/2017-148n.pdf>.

hier nog over kan oordelen.²⁴⁸ Dit principe is echter beperkt: telkens wanneer de KI tijdens het gerechtelijk onderzoek een nietigheidsexceptie behandelt – bijvoorbeeld in hoger beroep tegen een beslissing over een verzoek tot bijkomend onderzoek²⁴⁹ – kan deze niet langer ontvankelijk worden opgeworpen voor de feitenrechter, ongeacht of de exceptie werd aanvaard of verworpen.²⁵⁰

118. Niet alleen de KI kan een zuiverende werking hebben; ook de raadkamer kan dit effect hebben bij de regeling van de rechtspleging.²⁵¹ Dit geldt enkel voor de nietigheden die door de raadkamer expliciet worden uitgesproken.²⁵² Deze kunnen vervolgens niet opnieuw aan de feitenrechter worden voorgelegd.²⁵³ Daarentegen heeft de beslissing van de raadkamer geen zuiverende werking wanneer een nietigheidsexceptie wordt verworpen.²⁵⁴ In dat geval kan de betrokken exceptie alsnog voor de feitenrechter worden ingeroepen²⁵⁵, mits er geen hoger beroep tegen de beslissing is ingesteld.²⁵⁶ Indien er wel hoger beroep wordt aangetekend en de KI zich uitspreekt over de nietigheidsexceptie, is artikel 235bis §5 Sv. opnieuw van toepassing.²⁵⁷

119. In beginsel hebben zowel het arrest van de KI als de beschikking van de raadkamer een zuiverende werking ten aanzien van alle partijen die naar het vonnisgerecht worden verwezen.²⁵⁸ Dit principe is niet absoluut en kent echter uitzonderingen.²⁵⁹

120. De eerste uitzondering volgt uit de slotbepaling van artikel 235bis §5 Sv. De zuiverende werking geldt niet voor partijen die pas na de verwijzing naar het vonnisgerecht in de procedure worden betrokken, tenzij de betrokken stukken nietig worden verklaard. Dit geldt uitsluitend voor nietigheidsexcepties die door de KI werden afgewezen.²⁶⁰ Bovendien is de uitzondering van toepassing op partijen die niet aanwezig waren bij de procedure waarin de exceptie werd verworpen, en niet enkel op partijen die pas na de verwijzingsbeslissing in de rechtspleging zijn betrokken. Zij behouden het recht om een eerder afgewezen nietigheidsexceptie alsnog voor de feitenrechter op te werpen.²⁶¹

121. Een tweede uitzondering heeft betrekking op de gevolgen van de nietigheid van bewijselementen. Indien de KI of de raadkamer bepaalde bewijselementen nietig verklaart, wordt

²⁴⁸ VERSTRAETEN R., *Handboek Strafvordering*, Maklu, 2012, 1043.

²⁴⁹ Art. 61quinquies §5 Sv.

²⁵⁰ DE CODT J., *Des nullités de l'instruction et du jugement*, Larcier, 2006, 141.

²⁵¹ Art. 131 §2 Sv.; LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 43-44.

²⁵² Art. 131 §2 Sv.

²⁵³ Cass. 28 maart 2000, *Arr.Cass.* 2000, 667.

²⁵⁴ VANDERMEERSCH D., 'La purge des nullités et le règlement de la procédure' in BOUIOUKLIEV I. en DHAeyer P. (eds.), *La théorie des nullités en droit pénal*, Anthemis, 2014, (91) 101.

²⁵⁵ VANDERMEERSCH D., 'La purge des nullités et le règlement de la procédure' in BOUIOUKLIEV I. en DHAeyer P. (eds.), *La théorie des nullités en droit pénal*, Anthemis, 2014, (91) 101.

²⁵⁶ VERSTRAETEN R., *Handboek Strafvordering*, Maklu, 2012, 683.

²⁵⁷ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 44.

²⁵⁸ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 43.

²⁵⁹ Cass. 28 maart 2000, *Arr.Cass.* 2000, 667.

²⁶⁰ VERSTRAETEN R., *Handboek Strafvordering*, Maklu, 2012, 766.

²⁶¹ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 45.

ervan uitgegaan dat alle procespartijen hiermee tevreden zijn. Maar, de rechtspraak heeft aanvaard dat een partij alsnog gebruik mag maken van nietig verklaarde stukken à décharge om de feitenrechter zijn onschuld te bewijzen.²⁶² De onderzoeksgerechten moeten daarbij bepalen in hoeverre deze stukken nog in de strafprocedure kunnen worden benut.²⁶³ Merk op dat deze uitzondering niet van toepassing is op bewijselementen à charge.²⁶⁴ De feitenrechter zal de eerder onderzochte nietigheidsexceptie niet opnieuw behandelen, maar kan wel rekening houden met de nietigverklaarde elementen à décharge ten voordele van de beklaagde.²⁶⁵

122. Daarnaast oordeelde het Hof dat de procedure van artikel 235*bis* Sv. niet van toepassing is wanneer de Salduz-waarborgen zijn geschonden. Kortom, de zuivering van nietigheden kan niet worden toegepast op de verklaring van een verdachte wanneer er geen voorafgaand overleg met een advocaat heeft plaatsgevonden of wanneer de verdachte niet bijgestaan werd door een advocaat tijdens het verhoor. Het onderzoeksgerecht heeft geen bevoegdheid om zich uit te spreken over de betrouwbaarheid van dergelijk bewijs. Dit betekent dat alleen de feitenrechter in staat is om dergelijke verklaringen buiten beschouwing te laten.²⁶⁶

123. De KI die oordeelt bovendien op basis van artikel 235*bis* Sv., kan een bewijselement verkregen via een onderzoeksdaad voor feiten waarvoor de onderzoeksrechter niet regelmatig was aangesteld door een ontvankelijke klacht met burgerlijke partijstelling, uitsluitend nietig verklaren en het als bewijs uitsluiten wanneer zij oordeelt dat het gebruik van dat bewijselement een schending van het recht op een eerlijk proces zou betekenen.²⁶⁷

124. Tot slot kan het bij de beoordeling van voorlopige hechtenis door het onderzoeksgerecht voorkomen dat wordt gesteld dat de gronden voor het aanhoudingsbevel berusten op onrechtmatig verkregen bewijs. In dergelijke gevallen hoeft het onderzoeksgerecht slechts een oppervlakkig onderzoek uit te verrichten naar de gestelde onrechtmatigheid. Dit wordt geregeld door de wet van 20 juli 1990, die specifieke regels vastlegt voor het toezicht op de rechtmatigheid van de voortzetting van de hechtenis.²⁶⁸

viii. Internationale invloeden

125. In de Belgische rechtsorde wordt niet alleen rekening gehouden met de nationale rechtsregels, maar ook met supra- en internationale bepalingen. Dit hoofdstuk biedt een beknopt overzicht van de standpunten van zowel het Europees Hof van Justitie en het Europees Hof voor de Rechten van

²⁶² Cass. 22 juni 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1401; VANDERMEERSCH D., 'La purge des nullités et le règlement de la procédure' in BOUIOUKLIEV I. en DHAeyer P. (eds.), *La théorie des nullités en droit pénal*, Anthemis, 2014, (91) 95.

²⁶³ Art. 131 §2 en 235*bis* §6 Sv.

²⁶⁴ DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering van nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', *RW* 2020/1, 17.

²⁶⁵ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 46.

²⁶⁶ DE SMET, B. 'Geen zuivering van nietigheden bij miskenning van de Salduz-waarborgen', *T.Strafr.* 2017/3, 203; Cass. 4 mei 2021, P. 20.1325.N.

²⁶⁷ Cass. 4 mei 2021, P. 20.1325.N.

²⁶⁸ Wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990; Cass. 21 januari 2015, AR P.15.0056.F.

de Mens (EHRM) met betrekking tot onrechtmatig verkregen bewijs. Het doel is niet om een gedetailleerde bespreking te geven, maar om enkele uitspraken te belichten die relevant zijn voor de vraag of de Antigoonleer van het Belgisch Hof van Cassatie in lijn ligt met supranationale rechtspraak.

1. Hof van Justitie

126. Het WebMindLicenses-arrest heeft discussie opgeroepen in de doctrine in verband met het lot van bewijs dat is verkregen of gebruikt met schending van de Europese grondrechten. Het Hof oordeelde dat middels onderzoekshandelingen bewijs is verkregen in strijd met een door de Europese Unie gewaarborgd recht, buiten beschouwing moet blijven.²⁶⁹ Hoewel deze zaak betrekking had op fiscale kwesties, hebben sommige auteurs bepleit dat deze principes naar analogie kunnen worden toegepast in strafzaken.²⁷⁰ In het arrest sprak het Europees Hof van Justitie zich uit over de situatie waarbij de administratieve overheid zelf op onwettige wijze bewijsstukken had verzameld.

127. Naar het oordeel van het Hof dient het onrechtmatig bewijs te worden uitgesloten in drie gevallen: (i) de rechten van verdediging worden niet gerespecteerd door afwezigheid van toegangsverlening tot bewijsstukken, (ii) een bepaling van het Handvest van de Grondrechten van de EU word geschonden en (iii) er wordt geen enkele rechterlijke controle uitgeoefend op de rechtmatigheid van de bewijsstukken.²⁷¹ Ruimte voor een vereiste van belangenschade is er niet als onrechtmatig bewijs werd verkregen namens de drie opgelijste gevallen.²⁷²

128. In de noot van LEJEUNE, VERMEIRE en DUTRE staat te lezen dat een “*de facto uitsluiting van bewijs verkregen in strijd met de grondrechten van het Handvest te vergaand is*”. Ze stellen dat er ook afbreuk gedaan moet worden aan het evenredigheidsbeginsel.²⁷³ Volgens deze auteurs moeten dus enkel de onevenredige onderzoeksmaatregelen geweerd worden.²⁷⁴

2. EHRM

129. In het Kalnienin /België-arrest van januari 2017 heeft het EHRM een bijkomend criterium geïntroduceerd: het bewijs mag niet het enige of doorslaggevende element zijn voor de schuldbeoordeling. De precieze draagwijdte van dit criterium blijft echter onduidelijk. Slechts bij een schending van artikel 3 EVRM wordt bewijsuitsluiting als enige juiste keuze gezien. Het EHRM besloot dat een huiszoeking zonder bevel van de onderzoeksrechter in strijd is met artikel 8 EVRM, maar tegelijkertijd oordeelt het ook dat artikel 6 EVRM niet automatisch ook is geschonden (*supra* rn.

²⁶⁹ HvJ 17 december 2015, C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, ‘WebMindLicences’.

²⁷⁰ GNEDASJ S., ‘Impact van het arrest WebMindLicences op de fiscale en strafrechtelijke Antigoondoctrines: Bescherming van grondrechten op twee snelheden of toch logica en consistentie? Een repliek op de kritiek...’, *AFT* 2016/8, 36-37.

²⁷¹ HvJ 17 december 2015, C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, ‘WebMindLicences’.

²⁷² HvJ 17 december 2015, C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, ‘WebMindLicences’.

²⁷³ LEJEUNE I., VERMEIRE L. en DUTRE N., ‘De grondrechten van de unie en de bescherming van de belastingplichtige’, noot onder HvJ 17 december 2015, C-419/14, WebMindLicences, *AFT* 2016/6-7, 37; HvJ 17 december 2015, C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, ‘WebMindLicences’, overweging 69.

²⁷⁴ DE VOS P. en VERBEKE D., ‘Beperkt het handvest van de grondrechten van de EU de toepassing van de Antigoondoctrine in fiscalibus?’, *TFR* 2016, 361.

12).²⁷⁵ Er is pas sprake van een schending van artikel 6 EVRM als het bewijs toch gebruikt wordt en het het recht van verdediging van de betrokkene daadwerkelijk en onherstelbaar schaadt en wanneer het proces in zijn geheel oneerlijk is.²⁷⁶

130. In dit arrest hanteerde het Hof een extra criterium: 'het enige of doorslaggevende bewijs'. De vonnisrechter zou in een concrete zaak dus moeten vaststellen of het onrechtmatig verkregen bewijs het enige of doorslaggevende bewijs was voor de beoordeling van de schuld van de beklaagde. Dit criterium werd niet overgenomen in de Belgische cassatierechtspraak, maar werd wel aangehaald met betrekking tot de Salduz-rechten. Volgens het Hof is het al dan niet doorslaggevende karakter van het verhoor een belangrijk criterium bij het beoordelen of het bewijs al dan niet moet worden uitgesloten.²⁷⁷

131. Het EHRM volgde ten slotte een benadering voor bewijs dat is verkregen in strijd met het verbod op foltering of onmenselijke behandeling. In de zaak *El Haski* oordeelde het Hof dat in dergelijke gevallen altijd sprake is van bewijs dat in strijd is met het recht op een eerlijk proces, waarbij de enige juiste beslissing is om dit bewijs uit te sluiten. Dit is begrijpelijk, aangezien artikel 6.2 EVRM het recht op zwijgen en het verbod op zelf-incriminatie waarborgt. Het gebruik van fysieke of psychologische dwang, die kan worden gekwalificeerd als foltering of onmenselijke behandeling, vormt altijd een ernstige schending van deze fundamentele rechten.²⁷⁸

d. De impact van onrechtmatig verkregen bewijs op het strafproces

132. Wanneer een bewijsstuk op grond van artikel 32 V.T.Sv. wordt uitgesloten, kan het niet dienen als basis voor een veroordeling.²⁷⁹ In extreme gevallen resulteert dit zelfs in een vrijspraak.²⁸⁰ Het uitsluiten van onrechtmatig verkregen bewijs kan daardoor het slagen van de vervolging ernstig ondermijnen.²⁸¹ Daarnaast brengt de toepassing van de Antigoontoets vaak vertragingen in de strafprocedure met zich mee. Dit kan resulteren in een schending van de redelijke termijn, een essentieel onderdeel van het recht op een eerlijk proces.²⁸² Deze twee aspecten staan nauw met elkaar in verband en beïnvloeden de integriteit van de strafrechtspleging. Degene die een onrechtmatigheid wil inroepen, hoeft deze niet volledig te bewijzen, maar moet wel voldoende aanwijzingen geven om de onrechtmatigheid aannemelijk te maken. Het Hof van Cassatie heeft geoordeeld dat er geen automatisch vermoeden bestaat dat informatie, waarvan de herkomst

²⁷⁵ EHRM 12 mei 2000, 25394/97, ECLI:CE:ECHR:2011:1220JUD000622210, 'Khan/Verenigd Koninkrijk'.

²⁷⁶ EHRM 31 januari 2017, 40233/07, 'Kalnieninē/België'; EHRM 12 juli 1988, 0862/84, ECLI:CE:ECHR:1988:0712JUD001086284, 'Schenk/Zwitserland'.

²⁷⁷ EHRM 31 januari 2017, 40233/07, 'Kalnieninē/België'; VAN DEN HEYNING C., 'Antigoon doorstaat voorlopig de mensenrechtentoets', noot onder EHRM 31 januari 2017, *T.Strafr.* 2017/2, 120.

²⁷⁸ VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 213; EHRM 25 september 2012, 649/08, ECLI:CE:ECHR:2012:0925JUD000064908, 'El Haski/België'; EHRM 31 januari 2017, 40233/07, 'Kalnieninē/België' §50; EHRM 1 juni 2010, 22978/05, ECLI:CE:ECHR:2010:0601JUD002297805, 'Gäfgen/Duitsland'.

²⁷⁹ KENNES L., 'L'impertinente 'Antigone' ou le défaut de pertinence du critère d'équité du procès pour décider de l'exclusion d'une preuve irrégulière', *JT* 2018, afl. 6713, 8.

²⁸⁰ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N., concl. Advocaat-Generaal DE SWAEF M.

²⁸¹ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N., concl. Advocaat-Generaal DE SWAEF M.

²⁸² ALLEMEERSCH B., SAMOY I. en VANDENBUSSCHE W., 'Het voorwerp van de bewijsvoering', *TPR* 2015, 675.

onduidelijk is, door de politie op onrechtmatige wijze is verkregen.²⁸³ De partij die stelt dat deze informatie onrechtmatig is verkregen, moet dit plausibel maken en kan zich niet beperken tot een loutere bewering.²⁸⁴ Deze aanvoeringsplicht is bedoeld om het recht op verdediging en een eerlijk proces te waarborgen.²⁸⁵

e. Rechtszekerheid en effectiviteit van strafvervolgning

133. Binnen het Belgisch strafprocesrecht beschikt de rechter over een te grote discretionaire bevoegdheid bij het bepalen of onrechtmatig verkregen bewijs kan worden gebruikt, welke waarde eraan wordt toegekend en of de feiten bewezen worden geacht. Het garanderen van een evenwicht tussen een doeltreffend opsporingsonderzoek en het recht van verdediging vereist echter dat niet elke procedurefout automatisch leidt tot bewijsuitsluiting.²⁸⁶ Toch rijst de vraag of een striktere regeling noodzakelijk is, waarin onrechtmatigheden consequent tot bewijsuitsluiting moet leiden omdat ze per definitie de fundamentele rechten van verdediging kunnen aantasten. Er blijft namelijk het gevaar bestaan dat onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal alsnog een rol speelt in de rechterlijke beoordeling van schuld.²⁸⁷

134. Een grondige analyse van zowel de herkomst als de inhoud van elk bewijselement biedt een stevig referentiekader. Bovendien kan de rechter, door alternatieve verklaringen voor het bewijsmateriaal te overwegen, met een bredere blik naar het dossier kijken en het risico verkleinen dat foutief verkregen bewijs invloed heeft op zijn beoordeling.²⁸⁸

135. Wanneer we de rechtspraak van de afgelopen twee decennia in ogenschouw nemen, valt op dat het aantal zekere nietigheden geleidelijk is verminderd en dat onder de toets van het recht op een eerlijk proces steeds vaker procedurele onrechtmatigheden worden getolereerd in plaats van gesanctioneerd. Zelfs de invoering van artikel 32 V.T.Sv. heeft geen afdoend juridisch kader gecreëerd.²⁸⁹

136. De sterkte van het Belgische nietigheidsstelsel met betrekking tot onrechtmatig verkregen bewijs ligt in de genuanceerde toepassing van artikel 32, derde streepje V.T.Sv., waarbij een evenwicht wordt gezocht tussen rechtsbescherming en de noodzaak tot criminaliteitsbestrijding. De nietigheid van bewijsmateriaal is geen absolute aangelegenheid, maar het resultaat van een genuanceerde afweging. De toetsing aan het recht op een eerlijk proces omvat verschillende subcriteria, die niet cumulatief hoeven te worden vervuld²⁹⁰, maar waarbij de beoordeling van het

²⁸³ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.

²⁸⁴ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 446.

²⁸⁵ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 446.

²⁸⁶ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoon-rechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 450 en 461.

²⁸⁷ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 462.

²⁸⁸ Wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 12 november 2013.

²⁸⁹ DE SMET J., 'Hof van Cassatie scherpt Antigoon aan', *Juristenkrant* 2023/468, 2.

²⁹⁰ Cass. 18 juni 2024, P.24.0240.N.

ene criterium invloed kan hebben op het andere.²⁹¹ Aangezien er diverse interpretatiemogelijkheden van deze subcriteria bestaan, beschikt de rechter over een aanzienlijke beoordelingsvrijheid.²⁹² Dit maakt het echter haast onmogelijk om elk perspectief zowel juridisch sluitend als praktisch uitvoerbaar te toetsen, waardoor er een gebrek aan rechtszekerheid kan ontstaan en de effectiviteit van strafvervolgning onder druk komt te staan. Begrippen als 'de ernst van het misdrijf' zijn flexibel en ondermijnen de voorspelbaarheid en consistentie van de Belgische rechtspraak. Bovendien kan het concept van het 'eerlijk proces' in vergelijkbare situaties op uiteenlopende manieren worden geïnterpreteerd.²⁹³

137. De huidige toepassing van de Antigoonleer creëert een opening voor structurele misbruiken en benadrukt de noodzaak van een evenwichtigere en rechtvaardigere benadering. Daarnaast zou de invoering van het concept van belangenschade kunnen bijdragen aan een meer geobjectiveerde toetsing.²⁹⁴ Het ontbreekt momenteel aan een voldoende wettelijk kader, wat in de eerste plaats de rechtszekerheid aantast.²⁹⁵ Een duidelijke normering zou immers bijdragen aan consistentie en uniformiteit binnen het rechtssysteem en waarborgen dat elke verdachte op een gelijke manier wordt behandeld, ongeacht de specifieke omstandigheden van de zaak.

138. Zoals in de rechtsleer wordt bekritiseerd: "*werd geschilderd op een gebrekkig doek, aangezien deze rechtspraak werd ontwikkeld op de achtergrond van een weinig coherent wettelijk kader*".²⁹⁶

139. Er is behoefte aan een overkoepelende visie en een ruimer perspectief waarbij zowel wetgever als rechtspraak niet alleen oog hebben voor de filosofie en doelstellingen van de nietigheidsleer, maar ook voor zijn cruciale rol in de democratische rechtsstaat. Dit is essentieel om zowel de rechtszekerheid als effectiviteit van de strafvervolgning te waarborgen. Een wetgever die louter bestaande nietigheden afschaft zonder te voorzien in een helder wettelijk kader, riskeert het Belgische strafprocesrecht te verzwakken. Enkel een goed gestructureerd normatief kader kan verdere fragmentatie van de Antigoonleer door een te casuïstische benadering voorkomen.²⁹⁷

²⁹¹ MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 524.

²⁹² VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 451.

²⁹³ MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 532.

²⁹⁴ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 460.

²⁹⁵ VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoonrechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 454.

²⁹⁶ DERUYCK F., 'Wat krom is, wordt recht. Over de bruikbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs' in X, *Strafrecht en strafprocesrecht, XXXIIe Postuniversitaire cyclys Willy Delva 2005-06*, Kluwer, 2006, 231.

²⁹⁷ DE WOLF D., *Handboek correctioneel procesrecht*, Intersentia, 2013, 280.

III. Het nieuwe Wetboek van Strafprocesrecht

a. Kernwijzigingen ten opzichte van het huidige V.T.Sv.

140. De rechtsonzekerheid en -ongelijkheid die voortgekomen zijn uit de lacune in de wetgeving omtrent onrechtmatig verkregen bewijs²⁹⁸, werden versterkt door de ontwikkelingen in de cassatierechtspraak. Deze rechtspraak was gedwongen de leemte te vullen, maar gaf geen duidelijk theoretisch kader.

141. De wetgever trachtte later deze situatie te verhelpen door de drie Antigooncriteria op te nemen in artikel 32 V.T.Sv.²⁹⁹, maar zonder de rijke uitwerking die de cassatierechtspraak bood, en zonder de bestaande regeling te verbeteren. Hierdoor werd een kans gemist om een consistent normatief kader voor bewijsuitsluiting te creëren. Bovendien bleef de theoretische onderbouwing van de regeling, zoals die door de rechtspraak was ontwikkeld, vaag.³⁰⁰ Het Hof van Cassatie heeft zelden uitgelegd waarom bewijs in de drie specifieke gevallen van onrechtmatige verkrijging zou moeten worden uitgesloten, wat de situatie verder bemoeilijkte. Het was daarom hoog tijd voor de wetgever om deze scheve situatie zorgvuldig en weloverwogen te corrigeren.³⁰¹

142. Een tweede drijfveer voor de vernieuwing van het strafprocesrecht is het feit dat het huidig Belgisch strafprocesrecht de spelregels moet vaststellen, maar dat het gebruik van bewijsuitsluiting om overtredingen van deze regels te bestraffen, disproportioneel is.³⁰² De Antigoonleer en artikel 32 V.T.Sv. hebben ervoor gezorgd dat de balans te ver is doorgeslagen, waardoor zelfs ernstige schendingen van procesregels geen gevolgen hebben. Het is problematisch dat onrechtmatig verkregen bewijs vaak wordt toegestaan, omdat dit de fundamenteën van de rechtsstaat ondermijnt door impliciet te accepteren dat de overheid haar eigen regels mag schenden.³⁰³ De drie wettelijke uitzonderingen die onrechtmatig bewijs uitsluiten, bieden onvoldoende bescherming, omdat ze nadruk leggen op het recht op een eerlijk proces, terwijl de bredere vraag over de naleving van de regels door de overheid te weinig aandacht krijgt.³⁰⁴

143. Het criterium van een eerlijk proces is bovendien niet afdoende, aangezien de vraag of een verdachte een eerlijk proces heeft gekregen niet altijd samenvalt met de vraag of een schending tijdens het strafrechtelijk onderzoek acceptabel is, vooral niet wanneer de ernst van het onderzochte misdrijf in acht wordt genomen.

²⁹⁸ Wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 12 november 2013.

²⁹⁹ Wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 12 november 2013.

³⁰⁰ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 191.

³⁰¹ TRAEST P., *Scenario's voor een nieuwe Belgische strafprocedure: een praktijkgericht knelpuntenonderzoek*, Maklu, 2015, 163.

³⁰² TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 191.

³⁰³ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 191.

³⁰⁴ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 191.

144. In dit deel wordt de evenwichtige en goed doordachte regelgeving besproken die in het Wetsvoorstel³⁰⁵, ingediend in het Parlement, voor het nieuwe Wetboek van Strafvordering wordt voorzien.³⁰⁶ Het ministerieel besluit van 30 oktober 2015³⁰⁷ stelde naast een commissie belast met de hervorming van het Belgisch strafrecht ook een commissie op belast met de hervorming van het strafprocesrecht.³⁰⁸ De wetgever heeft dit Wetsvoorstel nog niet aangenomen³⁰⁹, in tegenstelling tot Boek I en II van het nieuw Strafwetboek.³¹⁰

145. Een belangrijk voorstel in de modernisering van het strafprocesrecht betreft de invoering van drie niveaus voor het uitsluiten van onrechtmatig verkregen bewijs en verbindt het lot hiervan aan een normatief integriteitsprincipe.³¹¹ Dit vormt een afwijking van de huidige regelgeving met betrekking tot bewijsuitsluiting³¹² en de regels omtrent de zuivering van nietigheden.³¹³ De drie niveaus van bewijsuitsluiting worden hieronder toegelicht.

i. Terugkeer naar absolute uitsluiting?

146. Het Wetsvoorstel heeft grondig gesleuteld aan de regels inzake het gebruik à charge van onrechtmatig verkregen bewijs.³¹⁴ Uitsluiting van bewijs vormt bovendien geen beletsel voor het gebruik van het bewijs à décharge.³¹⁵ Onrechtmatig verkregen bewijs is dus in principe niet toelaatbaar, tenzij de wet anders bepaalt, wat neerkomt op een gerelativeerde bewijsuitsluitingsregel.³¹⁶ Dit lijkt het *minimum minimorum* dat in een rechtsstaat passend wordt geacht.³¹⁷ Anderzijds kan de rechter het onrechtmatig bewijs niet uitsluiten indien de verdachte het wil gebruiken voor zijn verdediging.³¹⁸ Dit sluit aan bij het cassatiearrest van 30 mei 1995, waarin werd gesteld dat de onwettige manier van ontdekking van een misdrijf geen afbreuk doet aan de rechtmatigheid van het bewijs, mits dit later op rechtmatige wijze wordt verkregen.³¹⁹

³⁰⁵ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁰⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁰⁷ Ministerieel Besluit 30 oktober 2015 houdende oprichting van de Commissies tot hervorming van het strafrecht en strafprocesrecht, BS 29 december 2015, 80.174.

³⁰⁸ Ministerieel Besluit 30 oktober 2015 houdende oprichting van de Commissies tot hervorming van het strafrecht en strafprocesrecht, BS 29 december 2015, 80.174.

³⁰⁹ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 765.

³¹⁰ LAMBERIGTS S., 'De aanhouder wint: nieuw strafwetboek (boek I en II) aangenomen', *Juristenkrant*, 2024/485, 3-4.

³¹¹ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 774.

³¹² Art. 32 V.T.Sv.; DE SMET B., 'Nieuw Wetboek van Strafrecht', in DE SMET B. (ed.), *Eed in strafzaken*, Wolters Kluwer, 2023, 392.

³¹³ Art. 235bis Sv.; DE SMET B., 'Toekomstige hervorming van de strafprocedure', in LYSENS T., DE BUYST D., RONSE C., NAUDTS L., DE SMET B., THIRIAR P., ROELANTS M., VAN DONGEN M. en SIMONIAN V. (eds.), *Handboek Deskundigenonderzoek*, Wolters Kluwer, 2024, 941; DE SMET B., 'Nieuw Wetboek van Strafrecht', in DE SMET B. (ed.), *Eed in strafzaken*, Wolters Kluwer, 2023, 392.

³¹⁴ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 765.

³¹⁵ Art. 14 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³¹⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 69.

³¹⁷ DAENINCK P., 'Watergate in het politiekorps: over katten en veel te lekkere melk', *Juristenkrant*, 26 mei 2021, 9.

³¹⁸ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 79.

³¹⁹ Cass. 30 mei 1995, P.93.946.N.

147. Er geldt echter een belangrijk onderscheid voor bewijs dat in strijd met artikel 3 EVRM is verkregen, aangezien dit absoluut recht niet mag worden ingeperkt.³²⁰ Deze benadering wijkt af van de bestaande rechtspraak, waarin een inbreuk op een grondrecht niet noodzakelijk leidt tot bewijsuitsluiting. Dit principe werd reeds door het EHRM bevestigd, dat oordeelde dat een schending van een grondrecht uit het EVRM op zichzelf niet automatisch resulteert in een schending van het recht op een eerlijk proces.³²¹

148. Meldenswaardig is dat het EHRM een principiële onderscheid maakt tussen verschillende vormen van schendingen van artikel 3 EVRM. In het arrest Jalloh/Duitsland oordeelde het Hof dat foltering nooit mag leiden tot het gebruik van bewijsmateriaal. Dergelijk bewijs is *ipso facto* onrechtmatig en moet uitgesloten worden, ongeacht het belang of de betrouwbaarheid van het bewijs.³²² In Gäfgen/Duitsland ging het Hof milder te werk. De gedraging van een politieman die de verdachte bedreigde met foltering om het leven van een kind te redden werd gekwalificeerd als onmenselijke en vernederende behandeling, niet als foltering. Het verkregen bewijsmateriaal moet in dat geval niet automatisch worden uitgesloten.³²³

149. In België geldt conform het Wetsvoorstel een strengere benadering. Zowel foltering als onmenselijke en vernederende behandeling kwalificeren automatisch als onrechtmatig verkregen bewijs (*supra* rn. 29).³²⁴

150. De Antigoonleer, die een subjectieve benadering hanteerde, liet in sommige gevallen onrechtmatig verkregen bewijs toe op basis van de betrouwbaarheid en het eerlijk proces, maar dit leidde tot rechtsonzekerheid. Het Wetsvoorstel sluit dit nu uit. Bij de beoordeling van de bruikbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs wordt het concept van het recht op een eerlijk proces volledig buiten beschouwing gelaten.³²⁵ Ook wordt informatie verkregen door een onderzoekshandeling die door de rechter gemachtigd moet worden maar zonder machtiging werd verricht uit de debatten geweerd. Dit betreft ook een absolute ontoelaatbaarheid.³²⁶

151. Er werd tevens een onderscheid gemaakt tussen onrechtmatig verkregen bewijs en het niet als bewijs dient, maar ter oriëntering van het strafonderzoek.³²⁷ Voor deze laatste situatie geldt de Antigoonleer niet. De rechter moet enkel nagaan of, gekeken naar de volledige procedure, het gebruik van deze foutief verkregen informatie het recht op een eerlijk proces niet schaadt.³²⁸ Merk

³²⁰ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 769.

³²¹ EHRM 12 juli 1988, 0862/84, ECLI:CE:ECHR:1988:0712JUD001086284, 'Schenk/Zwitserland'.

³²² EHRM 11 juli 2006, 54810/00, 'Jalloh/Duitsland'.

³²³ EHRM 1 juni 2010, 22978/05, ECLI:CE:ECHR:2010:0601JUD002297805, 'Gäfgen/Duitsland'.

³²⁴ Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³²⁵ DAENINCK P., 'Watergate in het politiekorps: over katten en veel te lekkere melk', *Juristenkrant*, 26 mei 2021, 9.

³²⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³²⁷ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

³²⁸ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 14.

op dat volgens de memorie van toelichting het onderscheid tussen inlichtingen en bewijs, zoals vastgesteld in de cassatierechtspraak van 2017, niet wordt gevolgd.³²⁹

152. De term 'informatie' wordt nu gebruikt om beide te omvatten, waaronder dus ook inlichtingen vallen. Het is bepalend of de informatie door de rechter wordt meegenomen in zijn oordeel, of dat uit de bewijsvoering en motivering blijkt dat deze informatie een rol heeft gespeeld in de besluitvorming.³³⁰

153. Ten tweede sluit het Wetsvoorstel foltering en onmenselijke behandeling automatisch en strikt uit als bewijs, in lijn met de verplichtingen onder artikel 15 van het VN-Folterverdrag dat stelt dat verklaringen afgedwongen door foltering niet als bewijs mogen worden gebruikt in een rechtszaak.³³¹ Dit sluit aan bij de Belgische wetgeving, maar biedt meer bescherming dan het EHRM, dat minder duidelijk is over bewijs uit onmenselijke behandeling (*supra* rn. 29 en 150).³³² Ook afgeleid bewijs wordt uitgesloten, wat het zwijgrecht en het verbod op zelfincriminatie versterkt.³³³

154. De hervorming krijgt een belangrijke impuls door de artikel 8 tot en met 14 van het Wetsvoorstel, die een solide basis leggen voor toekomstige veranderingen in het strafprocesrecht en bijdragen aan een meer coherente en weloverwogen aanpak van strafrechtelijke procedures..³³⁴

ii. Nieuw toepassingsgebied: Copernicaanse revolutie?

155. De Commissie tot hervorming van het strafprocesrecht keert niet terug naar de oude bewijsuitsluitingsregel die bovendien absoluut was (*supra* rn. 14, 15 en 17). Het is niet de bedoeling dat alle onrechtmatigheden leiden tot bewijsuitsluiting. Evenmin is er een ommekeer van het huidige artikel 32 V.T.Sv.

156. Opnieuw wordt uitsluiting de regel, maar de rechter ten gronde³³⁵ kan het verkregen bewijs toch toelaten naargelang de aard van het geschonden rechtsgoed en andere omstandigheden (*supra* rn. 159 en 169) .³³⁶ De wet zal uitdrukkelijk bepalen dat het bewijs overeenkomstig de wet, de algemene rechtsbeginselen en de vereiste van loyaleit van de rechtspleging moet worden verzameld.³³⁷

³²⁹ Cass. 28 februari 2017, AR P.16.0261.N; Cass. 18 april 2017, AR P.16.1292.N.

³³⁰ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 75-76.

³³¹ Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³³² Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³³³ Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³³⁴ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³³⁵ HORSELEE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 766; Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70-71.

³³⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 18-20 en 68-69; TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 192.

³³⁷ HOET P., 'Kan de uit de miskenning van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMPEPE B., DOOMS V., GOFFIN T., HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 13; Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 68.

157. Daarbijkomend vindt de Commissie het in een rechtsstaat gepast om als uitgangspunt te hanteren dat de rechter geen gebruik mag maken van bewijs dat is verkregen door schending van fundamentele rechten en waarborgen. Dit sluit aan bij het systeem van de gerelativeerde bewijsuitsluitingsregel.³³⁸

158. Er wordt ook voorzien in een regeling voor de gerechtelijke bewijsuitsluiting wanneer bepaalde rechten worden geschonden, zoals de rechten van verdediging, het recht op privéleven, de integriteit van personen, de regels over bevoegdheden van hoven en rechtbanken, of het journalistiek bronnengeheim.³³⁹ In principe wordt bewijs dat in strijd met deze rechten is verkregen uitgesloten.

159. Niettemin kan de rechter het bewijs toch toelaatbaar verklaren indien aan drie cumulatieve voorwaarden is voldaan, namelijk: (i) de onrechtmatigheid mag niet het gevolg zijn van een bewust of onverschoonbare miskenning van het recht of de beschermde waarde, (ii) de ernst van de schending moet minder zwaarwichtig zijn dan het maatschappelijk belang van de vervolging en sanctie van de dader en (iii) het gebruik van het onrechtmatig verkregen bewijs mag geen afbreuk doen aan de integriteit van Justitie (*infra* rn. 169).³⁴⁰

160. Deze drie criteria vormen de basis voor de rechterlijke appreciatie bij de beslissing over het toelaten van onrechtmatig bewijs. Het principe volgt de rechtspraak van het EHRM en het integriteitsbeginsel, dat is geïnspireerd op het Canadese handvest en de rechtspraak van Engeland en Wales.³⁴¹

161. Er is geen andere procedurele sanctie dan de bewijsuitsluiting; andere sancties zoals strafvermindering³⁴² of schadevergoeding³⁴³ worden als ongeschikt beschouwd.³⁴⁴ Voor bepaalde gevallen, zoals de Salduz-verhoren wordt wel een uitzondering gemaakt (*supra* rn. 45, 46, 47 en 48).³⁴⁵ Verhoren zijn essentieel voor het strafproces en vormen vaak het eerste bewijs dat strafrechters gebruiken. Een verklaring die is afgelegd zonder een advocaat bij het verhoor, kan in principe toch als bewijs worden gebruikt tegen iemand anders, bijvoorbeeld tegen een medebeklaagde in dezelfde zaak of tegen iemand in een andere zaak.³⁴⁶

³³⁸ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 69; VERSTRAETEN R., 'De granaataanslag, het beroepsgeheim en Antigoon', *NC* 2021/1, 68.

³³⁹ Art. 11 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁴⁰ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 193.

³⁴¹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

³⁴² TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 194.

³⁴³ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

³⁴⁴ REYNAERTS B., 'De sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten' in SMIS S. et al (ed.), *Juridische meesterwerken VUB 2010-2011*, Larcier, 2012, 307-309.

³⁴⁵ Artikel 13 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77-78.

³⁴⁶ Artikel 13 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001; Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 78.

162. Artikel 13 Wetsvoorstel introduceert het principe dat informatie moet worden uitgesloten wanneer niet de rechten van de beklaagde, maar die van andere personen zijn geschonden.³⁴⁷ De nietigheid hangt daarbij niet uitsluitend af van het feit dat de benadeelde partij deze inroept. De strafprocedurele sanctie heeft als doel niet alleen het individuele belang³⁴⁸ te beschermen, maar ook het betreffende recht in zijn algemene betekenis te waarborgen.³⁴⁹ Deze keuze ligt in lijn met de collectivistische ratio van bewijsuitsluiting; de integriteit van Justitie.³⁵⁰

iii. Afschaffing zuivering der nietigheden

163. Uit de documentatie van het Wetsvoorstel blijkt dat de huidige procedure inzake de zuivering der nietigheden niet volledig doeltreffend werd geacht, onder meer omdat deze facultatief was en vaak strategisch werd uitgesteld tot de vonnisfase. Bovendien hield de regeling onvoldoende rekening met de rechten van derden die niet bij de procedure betrokken waren.³⁵¹

164. De keuze om de zuivering van nietigheden te schrappen en de beoordeling van onrechtmatigheden over te laten aan de feitenrechter, wordt verantwoord als een manier om een eenvormige procedure te creëren.³⁵² Dit zou meer transparantie brengen, aangezien het debat over onrechtmatig verkregen bewijs in openbaarheid plaatsvindt.

165. Het Grondwettelijk Hof heeft in 2017 (*supra* rn. 109 en 115) reeds beklemtoond dat de procedure van zuivering van nietigheden een essentiële waarborg vormt voor het recht van verdediging.³⁵³ De afschaffing van deze procedure zou – volgens persoonlijke opvatting – echter op diverse bezwaren kunnen stuiten.

166. Allereerst zou de verdediging minder mogelijkheden krijgen om procedurefouten tijdig aan te kaarten en te laten corrigeren, wat de bescherming van procespartijen onder druk zet. Daarnaast kan de afschaffing leiden tot rechtsonzekerheid en inconsistentie, aangezien de onrechtmatigheden pas laat in de procedure worden vastgesteld. Dit betekent dat partijen mogelijk lange tijd in onzekerheid verkeren over de geldigheid van bewijsstukken en de rechtsgeldigheid van vervolgingshandelingen.

³⁴⁷ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

³⁴⁸ In tegenstelling tot de huidige bewijsuitsluitingsleer die volgens MEESE individualistisch is, zie MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Kluwer, 2016, 543.

³⁴⁹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 78.

³⁵⁰ VERSTRAETEN R. en BAILLEUX A., 'Het voorstel van een nieuw Wetboek van Strafvordering: algemene beginselen en fase van het onderzoek' in BAILLEUX A.I., SPRIET B., VAN HERPE R., VANHEULE J., VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Themis nr. 110 – Straf- en Strafrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 175; TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek' in OPDEBEEK L. (ed.), *Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland – Preadviezen 2017. Advisering door deskundigen in het bestuursrecht; Het vooronderzoek in een vernieuwd strafprocesrecht; Digitalisering en digitale producten in het privaatrecht*, Boom Juridisch, 2017, 193.

³⁵¹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70.

³⁵² Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70.

³⁵³ GwH 21 december 2017, nr. 148/2017, <https://www.const-court.be/public/n/2017/2017-148n.pdf>.

167. Bovendien bood de huidige regeling bescherming aan derden die door een procedurefout benadeeld konden worden. Door het schrappen van deze waarborg hebben zij minder mogelijkheden om zich op onrechtmatigheden te beroepen.

168. Ten slotte werd eerder aangehaald dat de beoordeling van de rechtmatigheid van bewijs volledig aan de feitenrechter overgelaten. Dit verhoogt niet alleen de werklast van de rechtbanken, maar kan ook de garantie van de redelijke termijn onder druk zetten. Rechters zullen sneller beslissingen moeten nemen, wat mogelijk ten koste gaat van het recht op verdediging en een eerlijk proces.

b. Drie niveaus van bewijsuitsluiting

169. Het Wetsvoorstel adresseert het kernprobleem van hoe de ernst van een onrechtmatigheid moet worden afgewogen tegen het belang van het onderzochte misdrijf. Het stelt dat onrechtmatig verkregen bewijs onder drie cumulatieve voorwaarden toch kan worden toegelaten (*supra* nr. 159).³⁵⁴

170. Het voorstel beoogt ook een wijziging van het principe dat in een rechtsstaat onrechtmatig verkregen bewijs in principe niet gebruikt mag worden, tenzij dit expliciet wettelijk is toegestaan.³⁵⁵ Dit benadrukt dat onrechtmatigheden normaal gesproken bestraft moeten worden. Er worden echter twee belangrijke uitzonderingen gemaakt: (i) bewijs verkregen door foltering of onmenselijke behandeling mag nooit worden toegelaten³⁵⁶, evenals (ii) bewijs dat voortkomt uit handelingen die fundamentele rechten van burgers schenden en uitgevoerd zijn zonder de noodzakelijke machtiging van een onafhankelijke rechter.³⁵⁷

171. Samenvattend wordt bewijsuitsluiting de regel, maar met enkele belangrijke uitzonderingen.³⁵⁸ In een rechtsstaat is het passend dat onrechtmatig verkregen bewijs in principe wordt uitgesloten, met uitzondering van situaties die strikt wettelijk zijn bepaald. Het Wetsvoorstel maakt duidelijk dat er drie verschillende categorieën van onrechtmatig verkregen bewijs zijn, waarop elk een aparte wettelijke regeling van toepassing is.

i. Verplichte bewijsuitsluiting

172. Bewijsuitsluiting geldt onverkort, zonder enige uitzonderingen en rechterlijke appreciatiemarge.³⁵⁹ Binnen deze categorie vallen twee soorten van bewijs, namelijk: (i) bewijs dat werd verkregen met schending van het verbod op foltering en onmenselijke behandeling in artikel

³⁵⁴ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 193; Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 19-20.

³⁵⁵ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 19.

³⁵⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 19 en 70.

³⁵⁷

³⁵⁸ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 192-193.

³⁵⁹ Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

3 EVRM en artikel 15 IVBPR³⁶⁰, en (ii) een onderzoekshandeling die de fundamentele rechten en vrijheden van burgers aantast wordt zonder noodzakelijke machtiging van de rechter desalniettemin uitgevoerd.³⁶¹ Hier zal niet verder op worden ingegaan daar het buiten het onderzoekskader van deze masterscriptie reikt. Ten derde (iii) wordt het bewijs dat opzettelijk of door grove nalatigheid is verkregen in strijd met fundamentele rechten en beginselen ook altijd en onvermijdelijk uitgesloten.³⁶²

173. De Antigoonleer leidt toe dat de rechter binnen een appreciatiemarge oordeelde over de toelaatbaarheid van bewijs, zelfs wanneer dit was verkregen door foltering, onmenselijke of ontorende behandeling. Hierbij werd rekening gehouden met criteria zoals de betrouwbaarheid van het bewijs en het recht op een eerlijk proces.³⁶³ Het Wetsvoorstel daarentegen neemt een striktere benadering door expliciet te bepalen dat dergelijk bewijs onder geen enkele omstandigheid mag worden gebruikt. Het sluit bewijs verkregen door foltering, onmenselijke of vernederende behandeling categorisch uit, in lijn met artikel 3 EVRM.³⁶⁴ Waar de Antigoonleer ruimte liet voor een beoordeling per geval, legt het Wetsvoorstel een absolute uitsluitingsregel op.

174. De bepalingen in het Wetsvoorstel liggen in lijn met de Belgische verplichtingen onder het VN-Folterverdrag, artikel 15.³⁶⁵ Het sluit ook bewijs uit dat voortkomt uit onrechtmatig verkregen informatie. Het Wetsvoorstel maakt bovendien geen onderscheid tussen foltering en onmenselijke behandeling, wat verder gaat dan het EHRM, zoals in de zaak Gäfgen/Duitsland (*supra* rn. 29, 148 en 150).³⁶⁶

ii. Principiële bewijsuitsluiting

175. Artikel 11 speelt een cruciale rol in het bewijsrecht, aangezien het de bestaande Antigoonleer omkeert. Waar onder het huidige regime onrechtmatig verkregen bewijs slechts in bepaalde gevallen wordt uitgesloten, bepaalt artikel 11 dat dergelijk bewijs in principe altijd ontoelaatbaar is. Dit geldt met name voor bewijs verkregen in strijd met fundamentele rechten, zoals de rechten van verdediging, het recht op privéleven, de persoonlijke integriteit, de bevoegdheidsregels van hoven en rechtbanken, en het journalistieke bronnengeheim.³⁶⁷

176. Deze categorie van bewijs, zoals opgenomen in artikel 11 Wetsvoorstel, mag slechts worden gebruikt indien cumulatief aan drie voorwaarden is voldaan (*supra* rn. 159 en 169)³⁶⁸: (i) de onrechtmatigheid is niet het resultaat van een bewuste of onverschoonbare miskenning van het

³⁶⁰ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 74-75.

³⁶¹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 8.

³⁶² Cass. 26 januari 2011, P.10.1321.F; Cass. 5 mei 2020, P.19.272.N.

³⁶³ Wet 14 juni 2002 houdende overeenstemming van het Belgische recht met het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, aangenomen te New York op 10 december 1984, BS 14 augustus 2002.

³⁶⁴ Art. 9 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁶⁵ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 72.

³⁶⁶ EHRM 1 juni 2010, 22978/05, ECLI:CE:ECHR:2010:0601JUD002297805, 'Gäfgen/Duitsland'; Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 74-75.

³⁶⁷ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 76.

³⁶⁸ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 193.

recht of de beschermde waarde, en (ii) de ernst van de schending van het recht of de beschermde waarde is concreet minder zwaarwichtig dan het maatschappelijk belang bij de vervolging van het betrokken misdrijf en bij de eventuele sanctionering van de dader en het misdrijf, en (iii) het gebruik van het onrechtmatig bewijs doet geen afbreuk aan de integriteit van Justitie.³⁶⁹

177. Deze uitzonderingen geven rechters een appreciatiemarge om in uitzonderlijke gevallen alsnog tot bewijsaanvaarding over te gaan, mits er voldoende overtuigende tegenargumenten zijn.³⁷⁰ Indien aan alle drie de voorwaarden is voldaan, kan het bewijs toelaatbaar worden verklaard.³⁷¹

iii. Facultatieve bewijsuitsluiting

178. De derde categorie, terug te vinden in artikel 12 Wetsvoorstel 2020, betreft alle gevallen van onrechtmatig verkregen bewijs die geen schending van de (grond-)rechten en strafrechtsprincipes inhouden. In deze gevallen geldt de regel dat het bewijs in principe wel toegelaten mag worden. De enige uitzondering hierop is wanneer de rechter vaststelt dat het gebruik ervan in een gerechtelijke beslissing de integriteit van Justitie zou schaden door er een inbreuk op te maken.

179. Denk bijvoorbeeld aan het afluisteren van een vertrouwelijk overleg dat onverzoenbaar is met de integriteit die van Justitie mag verwacht worden.³⁷²

180. Volgens DAENINCK mag een advocaat die betrokken is bij een misdrijf niet worden vervolgd op basis van onrechtmatig verkregen bewijs dat voortkomt uit het afluisteren van vertrouwelijke informatie met zijn cliënt. Zelfs als uit dat gesprek blijkt dat de advocaat medeplichtig is, moet het bewijs worden uitgesloten. De auteur benadrukt dat het afluisteren van een vertrouwelijk overleg een bewuste of onverschoonbare miskenning is van het recht op verdediging en fundamenteel onverenigbaar met de integriteit die men van Justitie mag verwachten.³⁷³

181. Het afluisteren van een vertrouwelijk gesprek tussen advocaat en cliënt vormt een ernstige schending van de gerechtelijke integriteit. De advocaat maakt weliswaar deel uit van Justitie, maar staat tegelijk aan de zijde van zijn cliënt om diens rechten te beschermen. Binnen het nieuwe criterium van integriteit van Justitie³⁷⁴ maakt het dan ook geen verschil of het strafonderzoek gericht is op de cliënt of op de advocaat zelf: Justitie handelt in beide gevallen niet integer door het beroepsgeheim te doorbreken. Het afluisteren raakt aan de kern van het recht op verdediging en vormt daarmee een inbreuk op het recht op een eerlijk proces (*supra* rn. 68).³⁷⁵

³⁶⁹ Art. 11 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁷⁰ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70.

³⁷¹ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 767.

³⁷² DAENINCK P., 'Watergate in het politiekorps: over katten en veel te lekkere melk', *Juristenkrant*, 26 mei 2021, 9.

³⁷³ DAENINCK P., 'Watergate in het politiekorps: over katten en veel te lekkere melk', *Juristenkrant*, 26 mei 2021, 9.

³⁷⁴ Art. 12 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁷⁵ DAENINCK P., 'Watergate in het politiekorps: over katten en veel te lekkere melk', *Juristenkrant*, 26 mei 2021, 9.

Daarom volgt noodzakelijkerwijze de uitsluiting van het bewijs, zelfs als het strafrechtelijk relevant is. De ernst van de schending weegt immers zwaarder dan het maatschappelijk belang bij vervolging.³⁷⁶

c. Bewijs à charge versus à décharge

182. Artikel 32 V.T.Sv maakt geen onderscheid tussen onrechtmatig verkregen bewijs à charge (belastend bewijs) en à décharge (ontlastend bewijs).³⁷⁷ Hetzelfde bewijs kan in éénzelfde procedure voor de ene beklaagde als belastend dienen, terwijl het voor een andere beklaagde ontlastend is.

183. Wat betreft het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs à décharge, oordeelde het Hof van Cassatie consistent dat een beklaagde voor zijn verdediging alle stukken mag gebruiken, ook als deze op manifest onrechtmatige wijze zijn verkregen. Dit wordt beschouwd als een bescherming van het recht op verdediging. Wanneer hetzelfde bewijs echter belastend is (à charge) voor een andere beklaagde, betekent dit niet automatisch dat het ook gebruikt mag worden bij het bepalen van diens schuld. In dat geval moet het bewijs worden getoetst aan de wettelijke criteria. Dit betekent dat het in dezelfde strafprocedure mogelijk is dat onrechtmatig verkregen bewijs wel mag worden gebruikt voor de ene beklaagde (à décharge), maar niet voor de andere (à charge). Bij zware misdrijven mag de overheid strikter optreden en het onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal toch gebruiken, aangezien het algemeen belang zwaarder weegt.³⁷⁸ De ernst van het misdrijf overstijgt is in dat geval veruit de onrechtmatigheid (*supra* rn. 31, 65, 78, 85 en 156)³⁷⁹. Dit kan in strijd zijn met het recht op een eerlijk proces³⁸⁰ wat kan leiden tot het ondermijnen van vertrouwen in het rechtssysteem³⁸¹ omdat het de overheid de mogelijkheid geeft om wetsovertredingen te legitimeren als het algemeen belang dat vereist.

184. Het Wetsvoorstel heeft grondig gesleuteld aan de regels inzake het gebruik à charge van onrechtmatig verkregen bewijs.³⁸²

Bewijs dat onrechtmatig is verkregen, mag volgens artikel 14 Wetsvoorstel³⁸³ niet worden geweerd wanneer het door de verdachte wordt ingebracht om zijn verdediging te ondersteunen. Zelfs bij een onrechtmatige herkomst kan de rechter dergelijk bewijs niet buiten beschouwing laten indien het in het voordeel van de verdachte pleit.³⁸⁴ Op dit punt blijft alles ongewijzigd.

³⁷⁶ Art. 12 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁷⁷ Advies van het Hof van Cassatie bij het wetsontwerp tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering met betrekking tot de nietigheden, SENAAT, 2012-13, nr. 5/1924/3.

³⁷⁸ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

³⁷⁹ Cass. 8 november 2005, *T.Strafr.* 2006, 85.

³⁸⁰ MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 520.

³⁸¹ Artikel 12 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁸² HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 765.

³⁸³ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

³⁸⁴ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 79.

d. Invloed van de nieuwe regels op de bewijsuitsluitingsleer

185. Ten tijde van het Antigoontijdperk wordt onrechtmatig verkregen bewijs toegelaten, tenzij aan een van de voorwaarden van artikel 32 V.T.Sv. is voldaan. Conform het Wetsvoorstel van 11 mei 2020 wordt Antigoon volledig omgewenteld met alle gevolgen van dien. Ten eerste zal er sprake zijn van principiële bewijsuitsluiting tenzij aan de uitzondering is voldaan.³⁸⁵

186. Ten tweede vormt de wijziging in het uitgangspunt een ingrijpende verandering in de behandeling van onrechtmatig verkregen bewijs. Als wordt aangenomen dat dergelijk bewijs in principe toelaatbaar is, rust de bewijslast op de verdediging. Zij moet dan aantonen dat voldaan is aan minimum een van de uitsluitingscriteria. Met de potentiële omkering van het huidige uitgangspunt verschuift de aanvoeringslast echter. Het Openbaar Ministerie en de burgerlijke partij moeten bewijzen dat de onrechtmatigheid niet opzettelijk of met grove nalatigheid heeft plaatsgevonden. Indien het wel wordt vastgesteld, kunnen zij trachten aan te tonen dat het gebruik van het bewijs alsnog gerechtvaardigd is als uitzondering op de regel, gelet op de specifieke omstandigheden van de zaak.³⁸⁶

187. In het huidige Wetboek van Strafvordering was het van belang te weten dat nietigheid enkel van toepassing was op nietigheidsvoorschriften die door de wetgever expliciet waren vastgelegd (*supra* rn. 25, 29, 38 en 43). Voorschriften van substantiële aard, zoals die door de rechtspraak werden ontwikkeld, vielen hier niet onder (*supra* rn. 44 en 187).³⁸⁷ Bij wijze van voorbeeld kan worden gewezen op een opening die het Hof van Cassatie had gecreëerd voor regels van gerechtelijke organisatie. Deze regels, waarvan de schending destijds nog automatisch³⁸⁸ aanleiding kon geven tot bewijsuitsluiting, werden niet behouden tijdens de codificatie van de Antigoontoets.³⁸⁹

188. Echter, de Commissie die belast werd met de hervorming van het strafprocesrecht (opgericht bij ministerieel besluit van 30 oktober 2015), heeft de verplichte bewijsuitsluiting bij het schenden van regels van gerechtelijke organisatie opnieuw ingevoerd. Deze benadering is overgenomen in het als Wetsvoorstel ingediende nieuwe Wetboek van Strafrecht.³⁹⁰ Ten slotte wordt, zoals al eerder besproken werd, de bewijsuitsluiting uitgesproken door de rechter ten gronde.³⁹¹

³⁸⁵ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 69.

³⁸⁶ VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 218.

³⁸⁷ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 21-23.

³⁸⁸ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 736.

³⁸⁹ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 755.

³⁹⁰ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 76-77 en 362; Ministerieel Besluit 30 oktober 2015 houdende oprichting van de Commissies tot hervorming van het strafrecht en strafprocesrecht, *BS* 29 december 2015, 80.174.

³⁹¹ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 765.

i. Impact bewijsuitsluiting op vervolgingen

189. In gevallen waarin bewijs op onrechtmatige wijze is verkregen, zoals bijvoorbeeld zonder dat er sprake is van foltering of onmenselijke behandeling³⁹², blijft de materiële vaststelling van het misdrijf onveranderd.³⁹³ Dit betekent dat, ondanks de onrechtmatigheden in de wijze van bewijsverkrijging, de vaststelling dat er een misdrijf heeft plaatsgevonden nog steeds geldig is. Met andere woorden, fouten of onrechtmatigheden in de manier waarop het bewijs is verzameld, leiden er niet toe dat het misdrijf zelfs als 'niet-bestaand' kan worden beschouwd. Het is dan aan het Openbaar Ministerie om te oordelen of zij overgaat tot vervolging en of het nog mogelijk is om rechtmatig bewijs in te zamelen.³⁹⁴ Dit sluit aan bij het cassatie-arrest van 1995 dat een onderscheid maakt tussen bewijs en aangifte van het misdrijf waarbij het Hof oordeelde dat een onrechtmatig gedane aangifte op een andere manier benaderd moet worden dan onrechtmatig verkregen bewijs.³⁹⁵ In 2002 bevestigde het Hof haar eerdere uitspraak (*supra* rn. 18).³⁹⁶

ii. Proportionaliteitstoets

190. De proportionaliteitstoets van de huidige Antigondoctrine komt overeen met het tweede criterium uit het Wetsvoorstel.³⁹⁷

e. Fruits of the poisonous tree

191. Artikel 11 Wetsvoorstel is bijzonder relevant, aangezien het niet alleen de bestaande Antigondoctrine omkeert, maar ook expliciet de 'fruits of the poisonous tree'-doctrine incorporeert. Dit betekent dat niet alleen onrechtmatig verkregen bewijs zelf ontoelaatbaar is, maar ook alle afgeleide bewijselementen die hieruit voortvloeien.³⁹⁸

192. In plaats van een beperkt regime van bewijsuitsluiting, bepaalt artikel 11 Wetsvoorstel dat bewijs dat verkregen is in strijd met fundamentele rechten – zoals de rechten van verdediging, de persoonlijke integriteit, de bevoegdheidsregels van hoven en rechtbanken, en het journalistieke brongeheime – in principe steeds moet worden uitgesloten. Dit uitsluitingsmechanisme strekt zich eveneens uit tot afgeleid bewijs, wanneer dit onlosmakelijk verbonden is met het oorspronkelijk onrechtmatig verkregen bewijs.³⁹⁹

³⁹² TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 192.

³⁹³ Artikel 8 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001; HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 771.

³⁹⁴ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 71-72; TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 192.

³⁹⁵ Cass. 30 mei 1995, *Arr. Cass.* 1995, 540; HUTSBAUT, F., o.c. in *Strafrecht voor strafrechtpractici IV*, 63-75; REYNAERTS B., 'De sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten' in SMIS S. et al (ed.), *Juridische meesterwerken VUB 2010-2011*, Larcier, 2012, 277.

³⁹⁶ Cass. 23 april 2002, *Arr. Cass.* 2002, 1095.

³⁹⁷ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 499.

³⁹⁸ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 76.

³⁹⁹ Art. 11 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

193. Uitsluiting is enkel te vermijden indien wordt voldaan aan minstens één van de uitzonderingen, die beoordelen of het gebruik van het bewijs nog verenigbaar is met het recht op een eerlijk proces en de integriteit van Justitie (*supra* rn. 159).

f. Het normatief integriteitsbegrip

i. Definitie en interpretatie

194. De integriteit van Justitie vormt een essentieel uitgangspunt in het toekomstige strafprocesrecht en richt zich op de rechtmatigheid van het strafproces, alsook op de bescherming van de fundamentele rechten van de verdachte. Het proces dient eerlijk, onpartijdig en in lijn met de geldende wettelijke normen te verlopen. Dit principe speelt een belangrijke rol bij de beoordeling van de toelaatbaarheid van bewijsmateriaal en de bescherming tegen machtsmisbruik door de overheid.

195. De aantasting van de 'integriteit van Justitie' vormt een nieuw criterium in het Wetsvoorstel, waarmee wordt bepaald of bepaalde categorieën van onrechtmatig verkregen bewijs al dan niet in rechte mogen worden gebruikt.⁴⁰⁰ Dit criterium fungeert als een normatief richtsnoer voor de rechter bij de uitoefening van diens appreciatiemarge. Het is nauw verbonden met andere beginselen van het strafprocesrecht en biedt voordelen zoals rechtszekerheid en coherentie.⁴⁰¹ Hoewel het integriteitsprincipe niet dé grondslag voor bewijsuitsluiting is, blijkt impliciet toch dat dit principe in het Wetsvoorstel de uitsluiting van onrechtmatig bewijs ondersteunt en draagt.⁴⁰²

196. Het criterium van de integriteit van Justitie is een specifieke maatstaf die rechters moeten gebruiken bij het beslissen of onrechtmatig verkregen bewijs toelaatbaar is. Bij deze beoordeling moeten zij overwegen of het gebruik van dat bewijs de integriteit van het justitiële systeem schaadt. De integriteit van Justitie speelt daarnaast een belangrijke en centrale rol in de handhaving van de eerlijkheid en rechtmatigheid van het strafproces.⁴⁰³ Het principe is erop gericht ervoor te zorgen dat de procedures binnen het strafproces op een integere manier worden gevoerd, waarbij de fundamentele rechten van de verdachte worden gerespecteerd.⁴⁰⁴

197. Het criterium moet specifiek worden getoetst in de twee categorieën van bewijsuitsluiting waarbij bewijsuitsluiting niet automatisch geldt.⁴⁰⁵ Dit betekent dat, wanneer het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs het justitiële systeem kan ondermijnen, de rechter het bewijs uitsluit, zelfs als het relevant is voor de zaak. De focus van het integriteitsprincipe ligt op het strafrechtelijk handhavingssysteem in het algemeen. Kortom, betekent dit dat het gebruik van

⁴⁰⁰ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 774.

⁴⁰¹ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 774.

⁴⁰² MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', NC 202/6, 497.

⁴⁰³ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 774.

⁴⁰⁴ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', NC 202/6, 499.

⁴⁰⁵ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 78.

onrechtmatig verkregen bewijs kan leiden tot een aantasting van de integriteit van het strafrechtelijk handhavingssysteem.⁴⁰⁶

1. Het integriteitsprincipe als waarborg voor een eerlijk strafproces

198. Het normatieve integriteitsprincipe verdient de voorkeur als maatstaf voor de beoordeling van onrechtmatig verkregen bewijs, aangezien het waarborgt dat het strafrechtelijk handhavingssysteem zijn fundamentele waarden blijft respecteren. Dit principe houdt in dat bewijsuitsluiting een essentiële manier is voor de staat om zich te distantiëren van onrechtmatige praktijken, verdere inbreuken te ontmoedigen en de integriteit van het rechtsbestel te beschermen.

199. De rechter krijgt binnen dit kader de mogelijkheid om strafvorderlijke handelingen en het daaruit voortvloeiende bewijsmateriaal te toetsen aan niet alleen formele rechtsregels, maar ook aan fundamentele beginselen van ethiek en rechtvaardigheid. Wanneer deze handelingen de integriteit van het proces aantasten, kan het bewijsmateriaal buiten beschouwing worden gelaten, zelfs als het op zichzelf bewijswaarde heeft. Dit versterkt niet alleen de rechtsbescherming van verdachten tegen misbruiken binnen het strafproces, maar onderstreept ook dat niet enkel de uitkomst van een zaak, maar ook de manier waarop die wordt gebruikt, cruciaal is voor de legitimiteit van het rechtssysteem.

200. In gevallen waar grootschalige gegevensverzameling en privacyinbreuken van burgers een rol spelen, biedt het integriteitsprincipe een kader dat rechters toelaat om de impact van dergelijke schendingen in een bredere maatschappelijke context te plaatsen. Ook grove inbreuken op de privacyrechten van derden kunnen leiden tot bewijsuitsluiting, zelfs wanneer dit hun geschonden rechten niet rechtstreeks herstelt. Dit principe waarborgt alsus de eerlijkheid van de strafprocedure en draagt bij tot het behoud van de geloofwaardigheid van Justitie als geheel.⁴⁰⁷

2. Alternatieve invulling van het normatief principe in een technologische maatschappij

201. In het tijdperk van digitale technologieën en massale gegevensverzameling is de vraag naar uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs relevanter dan ooit.⁴⁰⁸ De Europese wetgeving en rechtspraak bieden richtlijnen voor de nationale rechtsordes van de lidstaten over wanneer bewijs dat op onrechtmatige wijze is verkregen, wel of niet gebruikt mag worden in strafzaken. Het Hof van Justitie heeft in het arrest over dataretentie⁴⁰⁹ het zogenaamde beschermings- of remediëringsprincipe als normatieve basis voor de uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs onderschreven.⁴¹⁰ Dit principe stelt dat bewijs dat in strijd met de wet is verkregen, in beginsel niet

⁴⁰⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

⁴⁰⁷ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', *NC* 2020/6, 499.

⁴⁰⁸ MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in tijdperk van 'mass data gathering'', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.

⁴⁰⁹ HvJ 6 (Grote Kamer) oktober 2020, C-511/18, C-512/18 en C-520/18, ECLI:EU:C:2020:791, 'La Quadrature du Net e.a./Premier ministre e.a.'.

⁴¹⁰ MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in tijdperk van 'mass data gathering'', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.

mag worden toegelaten in een rechtszaak, tenzij het gebruik ervan geen afbreuk doet aan het recht op een eerlijk proces (*supra* rn. 4).⁴¹¹

202. Het Hof legt de nadruk op de bescherming van de procedurele rechten van de verdachte.⁴¹² Het uitgangspunt is dat de integriteit van het proces niet mag worden aangetast door het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs, aangezien dit de eerbiediging van fundamentele rechten, zoals het recht op privacy en een eerlijk proces, zou ondermijnen.⁴¹³ De exclusie van dergelijk bewijs is dus bedoeld als remedie voor de schending van deze rechten en garandeert de eerlijke behandeling van de verdachte binnen het strafproces.⁴¹⁴

203. Hoewel het beschermings- of remediëringsprincipe als normatieve basis in de rechtspraak van het Hof van Justitie wordt onderschreven, kan het in sommige gevallen niet altijd als enige of ultieme norm dienen, vooral in het licht van de technologische ontwikkelingen van de laatste jaren. In het digitale tijdperk, waarin massale gegevensverzamelingen en geavanceerde technologieën bijdragen aan de verzameling van bewijs, kunnen nieuwe benaderingen noodzakelijk zijn.⁴¹⁵ De rigide toepassing van het beschermingsprincipe kan leiden tot de uitsluiting van cruciaal bewijs, zelfs wanneer dit bewijs essentieel is voor de waarheidsvinding of het bestrijden van ernstige misdrijven.⁴¹⁶

204. Er kan een bredere benadering nodig zijn, waarbij niet alleen de bescherming van de rechten van de verdachte wordt gewaarborgd, maar ook de effectiviteit van de strafrechtelijke handhaving wordt meegenomen. In situaties waarbij de onrechtmatigheid van het bewijs technisch van aard is, bijvoorbeeld als gevolg van een schending van privacy tijdens grootschalige dataverzameling, zou het mogelijk kunnen zijn om het bewijs niet automatisch uit te sluiten, mits dit niet disproportioneel ingrijpt in de rechten van de verdachte.⁴¹⁷

205. Deze bredere benadering houdt in dat naast de bescherming van fundamentele rechten, andere belangen zoals de effectiviteit van de rechtshandhaving, het belang van waarheidsvinding en de strijd tegen strafbare feiten eveneens een rol spelen in de afweging of onrechtmatig verkregen bewijs moet worden uitgesloten. Zo kan in sommige gevallen het belang van het vaststellen van de waarheid en het bestrijden van ernstige misdrijven opwegen tegen de schending van procedurele regels, mits er sprake is van een proportionele inbreuk op de rechten van de verdachte.⁴¹⁸

⁴¹¹ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 497-498.

⁴¹² HvJ 6 (Grote Kamer) oktober 2020, C-511/18, C-512/18 en C-520/18, ECLI:EU:C:2020:791, 'La Quadrature du Net e.a./Premier ministre e.a §66.

⁴¹³ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70.

⁴¹⁴ MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in tijdperk van 'mass data gathering', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.

⁴¹⁵ MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in tijdperk van 'mass data gathering', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.

⁴¹⁶ KENNES L., 'L'impertinente 'Antigone' ou le défaut de pertinence du critère d'équité du procès pour décider de l'exclusion d'une preuve irrégulière', *JT* 2018/6713, 8.

⁴¹⁷ MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in tijdperk van 'mass data gathering', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.

⁴¹⁸ MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in tijdperk van 'mass data gathering', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.

ii. Verenigd Koninkrijk als inspiratiebron

206. De Commissie tot hervorming van het strafprocesrecht⁴¹⁹ baseerde zijn invulling van het integriteitsprincipe mede op de rechtspraak van Engeland en Wales. In het Wetsvoorstel wordt verwezen naar een uitspraak van de House of Lords, namelijk naar de zaak *A v Secretary for the Home Department*.⁴²⁰ Ze biedt een illustratie van een specifieke interpretatie van het integriteitsprincipe, namelijk de 'court-centred integrity'.⁴²¹ Dit concept houdt in dat integriteit wordt bekeken vanuit de morele zuiverheid van de rechterlijke uitspraak. Volgens dit principe is de rechter verplicht om bepaalde onrechtmatig verkregen bewijzen uit te sluiten, omdat het niet moreel verantwoord zou zijn om enerzijds strafrechtelijke overtredingen te bestraffen en anderzijds onrechtmatig optreden van de overheid te aanvaarden. Dit betekent dat de rechtbank zijn eigen maatstaven van rechtvaardigheid en fatsoen hanteert bij de beoordeling van bewijstoelaatbaarheid in rechte.⁴²²

207. In de zaak werd geoordeeld dat bewijs verkregen door foltering in het buitenland kon worden gebruikt om iemand als terrorist te bestempelen. De House of Lords vernietigde deze beslissing en stelde dat dergelijk bewijs onder geen enkele omstandigheid toelaatbaar is. Het Hof benadrukte dat bewijsuitsluiting niet enkel dient om misstanden te ontmoedigen, maar vooral om de integriteit van het rechtssysteem te waarborgen.⁴²³

208. Het Britse Hooggerechtshof baseerde zijn oordeel op morele principes en stelde dat foltering een 'barbaarse, onrechtmatige en onmenselijke' praktijk is. Gebruik maken van bewijs dat verkregen werd op basis van deze feiten zou haaks staan op de kernwaarden van vrijheid en democratie.⁴²⁴

209. Het Hof koos ervoor zijn eigen ethische normen toe te passen, zonder rekening te houden met de publieke opinie of praktische gevolgen ervan. Had het Hof het disciplinair- of afschrikingsprincipe toegepast, dan zou bewijs verkregen door foltering in het buitenland wel gebruikt mogen worden aangezien Britse rechters geen invloed hebben op het gedrag van opsporingsagenten van buitenlandse overheden.⁴²⁵ Ook bij het gebruik van een externe maatstaf, zoals de vraag of dergelijk bewijs het maatschappelijk vertrouwen in Justitie zou ondermijnen, had het mogelijk tot een andere conclusie geleid.⁴²⁶

⁴¹⁹ Ministerieel Besluit 30 oktober 2015 houdende oprichting van de Commissies tot hervorming van het strafrecht en strafprocesrecht, *BS* 29 december 2015, 80.174.

⁴²⁰ *A ea V Secretary of State for the Home Department*, n°2 [2005] UKHL 71.

⁴²¹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

⁴²² MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 498.

⁴²³ *A ea V Secretary of State for the Home Department*, n°2 [2005] UKHL 71.

⁴²⁴ *A ea v Secretary of State for the Home Department*, n°2 [2005] UKHL 71.

⁴²⁵ *A ea v Secretary of State for the Home Department*, n°2 [2005] UKHL 71.

⁴²⁶ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 498.

iii. De Canadese benadering

210. Nog een andere mogelijke invulling van het integriteitsprincipe is gebaseerd op de legitimiteit van het rechtssysteem, waarbij het vertrouwen van het publiek centraal staat.⁴²⁷ Burgers zullen het vertrouwen in het strafrechtelijk handhavingssysteem verliezen als rechters te makkelijk voorbijgaan aan onrechtmatige handelingen door overheidsinstanties. Tegelijkertijd kan de reputatie van Justitie worden aangetast wanneer ernstige misdrijven onbestraft blijven door een relatief kleine onrechtmatigheid in de bewijsgaring.

211. Rechters moeten dus zorgvuldig afwegen of onrechtmatig verkregen bewijs toelaatbaar is, met oog op twee belangen: (i) de veroordeling van de dader(s) en (ii) de sanctionering van onrechtmatig overheidsoptreden.⁴²⁸ Een voorbeeld hiervan is de Canadese benadering van onrechtmatig verkregen bewijs, waarbij het criteirum van 'public attitude integrity' wordt gehanteerd. Dit betekent dat de publieke opinie en het vertrouwen in Justitie een rol spelen in de beoordeling van bewijsuitsluiting.⁴²⁹

212. Het Wetsvoorstel verwijst expliciet naar de Canadese benadering, die stelt dat bewijs dat in strijd is met de grondrechten moet worden uitgesloten als het gebruik ervan het rechtssysteem zou schaden.⁴³⁰ Dit criterium is geïnspireerd door artikel 24(2) Canadees Handvest van Rechten en Vrijheden, dat bepaalt dat onrechtmatig verkregen bewijs moet worden uitgesloten indien het de reputatie van Justitie in diskrediet brengt.⁴³¹

213. In de Canadese rechtspraak wordt deze vraag beantwoord op basis van een objectieve standaard die drie elementen omvat:

- (i) De ernst van de schending van de rechten: hoe zwaarder de schending, hoe groter de kans op bewijsuitsluiting;
- (ii) De impact op de rechten van de verdachte: hoe ingrijpender de schending voor de betrokkene, hoe groter de kans op uitsluiting;
- (iii) Het belang van de samenleving: hoe zwaarder het misdrijf en de maatschappelijke impact, hoe groter de kans dat het bewijs toch wordt toegelaten.⁴³²

iv. Kritiek op het normatief principe

214. Het Wetsvoorstel introduceert de 'integriteit van Justitie' voor de (on-)toelaatbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs. Afhankelijk van hoe het criterium wordt ingevuld, kan dit invloed hebben op de criteria die rechters gebruiken om te bepalen of de integriteit van het systeem is

⁴²⁷ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', NC 2020/6, 498.

⁴²⁸ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', NC 2020/6, 498.

⁴²⁹ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', NC 2020/6, 499.

⁴³⁰ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

⁴³¹ Art. 24(2) van het Canadees Verdrag van Rechten en Vrijheden van 1982; Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

⁴³² MAES E., "onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht", NC 2020/6, 498.

aangetast en of het bewijs dus moet worden uitgesloten.⁴³³ Bewijsuitsluiting op grond van het criterium van de integriteit van Justitie kan enkel plaatsvinden in de gevallen waarbij bewijsuitsluiting niet automatisch speelt.⁴³⁴

215. Dit normatief principe is een essentiële richtsnoer die rechters helpt bij het nemen van juridische beslissingen. Het fungeert als een overkoepelend beginsel dat richting geeft aan de beoordelingsruimte van de rechter, ook wel de rechterlijke appreciatiemarge genoemd. Dit principe draagt bij aan het waarborgen van consistente en rechtvaardige beslissingen en biedt een theoretisch kader voor de toepassing van wetten en regels. Zo een normatief principe is de bepaling van omstandigheden en criteria waaronder onrechtmatig verkregen bewijs al dan niet kan worden gebruikt in een rechtszaak. Het waarborgt rechtszekerheid en coherentie door te zorgen voor een gestructureerde en verantwoorde toepassing van de wet, desalniettemin is een loutere verwijzing zonder verduidelijking onvoldoende.⁴³⁵ Het principe stelt dat de waarheid niet op een willekeurige en onrechtmatige manier mag worden nagestreefd, wat de nadruk legt op de noodzaak van eerlijkheid in het strafproces.⁴³⁶

216. Het integriteitsprincipe kan de ontwikkeling van het recht de komende jaren sturen. Toch wordt er in het Wetsvoorstel niet precies omschreven wat onder 'integriteit van Justitie' moet worden verstaan⁴³⁷, maar enkel dat het geïnspireerd is op artikel 24(2) van het Canadese Handvest.⁴³⁸ Dit gebrek aan precisie betekent dat de wetgever geen concrete handvaten heeft gegeven aan de rechter voor de beoordeling van integriteitsaantasting. Zal de wetgeving via amendementen het criterium verduidelijken, of zal de rechtspraak de rol op zich nemen om de invulling te vormen? Dit laatste kan echter leiden tot inconsistente jurisprudentie en dus rechtsonzekerheid⁴³⁹, wat de toepassing van de wet bemoeilijkt want rechters zullen de betekenis ervan in de praktijk moeten bepalen, met aandacht voor eerlijkheid, betrouwbaarheid en het algemene vertrouwen in het systeem. Zonder een duidelijk kader kunnen rechters de term op verschillende manieren interpreteren, wat kortom resulteert in ongelijkheid bij de toepassing van de nieuwe regels voor onrechtmatig verkregen bewijs. Het is essentieel dat er duidelijkheid komt over wat het principe inhoudt en hoe het moet worden toegepast.

217. De verschillende invullingen kunnen niet alleen afwijkende beoordelingscriteria met zich meebrengen, maar kunnen ook leiden tot andere toepassingen en uiteindelijk tot verschillende beslissingen inzake toelaatbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs.⁴⁴⁰

⁴³³ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 494.

⁴³⁴ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

⁴³⁵ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 503.

⁴³⁶ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 497-498.

⁴³⁷ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 497.

⁴³⁸ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 77.

⁴³⁹ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 503.

⁴⁴⁰ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 768.

218. Het Wetsvoorstel verwijst weliswaar expliciet, maar slechts in beperkte mate, naar de rechtsstelsels van Canada (*infra* rn. 216), Engeland en Wales (*infra* rn. 160). Hieruit kan men afleiden dat de Commissie tot hervorming van het strafprocesrecht integriteit opvatte vanuit twee mogelijke perspectieven: enerzijds in relatie tot de publieke perceptie en het maatschappelijk vertrouwen in Justitie, anderzijds als een kwestie van morele zuiverheid binnen de rechterlijke beslissing.⁴⁴¹

g. Nietigheid versus onontvankelijkheid: loyauteit

219. Het huidige strafprocesrecht hanteert een strikte benadering van opzettelijk begane onrechtmatigheden, waarbij bewijsuitsluiting de belangrijkste sanctie is (*supra* rn. 24, 31, 34, 65 en 84-88).⁴⁴² Hoewel de strafvordering in principe ontvankelijk blijft, kan bij een onherstelbare en ernstige schending alsnog onontvankelijkheid volgen.⁴⁴³ De toekomstige regeling lijkt deze lijn grotendeels voort te zetten⁴⁴⁴, maar biedt ruimte voor verdere ontwikkeling.

220. In de toekomstige regeling wordt de vraag gesteld of een opzettelijke overtreding van de regels bij het verzamelen van bewijs kan worden beschouwd als een schending van de loyauteitsplicht en bijgevolg kan leiden tot de onontvankelijkheid van de strafvordering.⁴⁴⁵ Dit sluit aan bij het loyauteitsbeginsel, dat de integriteit van de gerechtelijke autoriteiten bij bewijsvergaring waarborgt. Daarnaast wordt in de nieuwe regeling rond onrechtmatig verkregen bewijs een principiële bewijsuitsluiting gehanteerd wanneer fundamentele rechten, zoals het recht op een eerlijk proces en de rechten van verdediging, worden geschonden.⁴⁴⁶

221. Er is echter geen expliciete regel die stelt dat elke opzettelijke schending automatisch de strafvordering onontvankelijk maakt. In de praktijk zal dit afhangen van de ernst van de schending en de impact ervan op de integriteit van Justitie. In de toekomst zou een striktere interpretatie van de loyauteitsplicht kunnen ontstaan, waarbij opzettelijke overtredingen van regels sneller tot onontvankelijkheid van de strafvordering leiden. Dit zal afhangen van de verdere evolutie van de rechtspraak en eventuele wetswijzigingen. Indien de tendens naar een strengere integriteitscontrole doorzet, zou de Belgische aanpak meer kunnen gaan lijken op die van het Franse strafprocesrecht, waarin schendingen van procedurele integriteit sneller tot bewijsuitsluiting en nietigheid leiden.⁴⁴⁷

⁴⁴¹ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 507.

⁴⁴² Cass. 26 januari 2011, P.10.1321.F; Cass. 5 mei 2020, P.19.272.N; HvJ (Grote Kamer) 6 oktober 2020, gevoegde zaken C-511/18, C-512 en C-520/18.

⁴⁴³ Art. 58 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁴⁴⁴ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 106.

Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 60.

⁴⁴⁶ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 69; art. 11 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁴⁴⁷ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 181.

IV. Rechtsvergelijkende analyse tussen huidig en nieuw strafprocesrecht

a. Analyse van het integriteitsbegrip

i. Normatief kader

222. De codificering van de Antigoondocctrine had als doel dat de wetgever op macroniveau de nodige evenwichtsoefeningen zou uitvoeren⁴⁴⁸, zodat feitenrechters enkel het door de wetgever gecreëerde kader hoefden toe te passen op concrete zaken.⁴⁴⁹ Dit kader moest de rechter voorzien van overkoepelende principes die de sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijs beheersen en richting geven, terwijl er voldoende ruimte bleef voor een belangenafweging in elke individuele zaak.

223. Hier ligt echter het probleem: de wetgever heeft nooit een onderliggend normatief principe ontwikkeld als basis voor de regeling rond onrechtmatig verkregen bewijs. Dit wijst erop dat de Antigoondocctrine eerder bedoeld was om de 'exclusionary rule' te ondermijnen dan om een nieuw systeem voor bewijsuitsluiting in te voeren.⁴⁵⁰ Hierdoor beschikte de rechter over een appreciatiemarge om te oordelen over de toelaatbaarheid van bewijs, zelfs wanneer dit was verkregen door foltering, onmenselijke of vernederende behandeling. De beoordeling gebeurde aan de hand van criteria zoals de betrouwbaarheid van het bewijs en het recht op een eerlijk proces.

224. Het integriteitsprincipe daarentegen vormt zoals eerder aangehaald een van de meest ingrijpende innovaties binnen de voorgestelde bewijsuitsluitingsregel.⁴⁵¹ Het beoogt een striktere controle op de wettigheid van strafvorderlijke handelingen. Het Wetsvoorstel bepaalt expliciet dat bewijs verkregen door middel van feiten zoals omschreven in artikel 3 EVRM niet mag worden gebruikt in het proces. Het moet altijd worden uitgesloten. Afhankelijk van hoe het integriteitsprincipe zal worden ingevuld, kan dit invloed hebben op verschillende aspecten van de rechtspraktijk⁴⁵², namelijk (i) belangenafweging bepaalt welke subfactoren de rechter in kaart moet brengen bij de beoordeling van bewijsuitsluiting⁴⁵³, (ii) aantasting van Justitie als de standaard waarmee de rechter oordeelt over de impact op de integriteit van het justitiële systeem en (iii) uitsluiting van bewijs bij het schaden van vertrouwen in het rechtssysteem. Er bestaat onzekerheid over de invulling van het principe, al erkent MAES dat de verschillen in toepassing in de praktijk minimaal zullen zijn, waardoor de behandeling van onrechtmatig verkregen bewijs in wezen onveranderd zou blijven.⁴⁵⁴

⁴⁴⁸ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 192.

⁴⁴⁹ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 760-761.

⁴⁵⁰ VERBRUGGEN F. en CONINGS C., 'After zigzagging between extremes, finally common sense? Will Belgium return to reasonable rules on illegally obtained evidence?', *Revista Brasileira de Direito Processual Penal* 2021, 275.

⁴⁵¹ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 193.

⁴⁵² Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 20.

⁴⁵³ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 501.

⁴⁵⁴ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 494.

225. Het nieuwe strafprocesrecht introduceert met het integriteitsprincipe een normatief kader dat een striktere toetsing van bewijsuitsluiting beoogt. Dit betekent een duidelijke breuk met de Antigoondoctrine, die geen onderliggend normatief principe bevatte en de rechter een ruime appreciatiemarge gaf. Toch blijft er onduidelijkheid over hoe het nieuwe criterium concreet zal worden toegepast. De verwijzing naar de Canadese benadering suggereert een toetsing waarbij de reputatie van het rechtssysteem en het publieke vertrouwen een belangrijke centrale rol spelen (*supra* randnummer 160, 210-213, 216 en 218).⁴⁵⁵ Hoe dit in de Belgische praktijk vorm zal krijgen, blijft echter een open vraag.

226. Bovendien werden de eerste twee criteria van bewijsuitsluiting in het Wetsvoorstel overgenomen uit de huidige Antigoonrechtspraak. Onder de huidige regeling moet de rechter onrechtmatig verkregen bewijs alleen uitsluiten conform artikel 32 V.T.Sv.⁴⁵⁶ Vooral de invulling van het derde criterium – het gebruik van het bewijs is in strijd met het recht op een eerlijk proces – heeft geleid tot veel rechtspraak. Zo heeft Cassatie in 2004 subfactoren aangeduid die de rechter moet overwegen bij de beoordeling of het gebruik van het bewijs in strijd is met het recht op een eerlijk proces.⁴⁵⁷ Deze subfactoren omvatten onder andere het opzettelijke of onverschoonbare karakter van de onrechtmatigheid (wat overeenkomt met het eerste criterium in het Wetsvoorstel van 11 mei 2020) en de proportionaliteit (*supra* randnummer 75 en 82) tussen de ernst van het te bewijzen misdrijf en de begane onrechtmatigheid bij de bewijsverkrijging (wat over wat overeenkomt met het tweede criterium in het Wetsvoorstel).⁴⁵⁸

ii. Impact van de hervorming op rechtspraak en rechtszekerheid

227. Voor een consistente en coherente rechtspraak is het essentieel dat rechters bij hun beoordeling worden ondersteund door een normatief principe. In dit opzicht is het positief dat het Wetsvoorstel een specifiek integriteitsprincipe introduceert, aangezien dit de toekomstige ontwikkeling van het recht kan beïnvloeden.

228. Hoewel de hervorming een nieuwe richting biedt, blijft de vraag hoe rechters dit principe in de praktijk zullen invullen zoals al eerder werd besproken. De ruime beoordelingsbevoegdheid die rechters krijgen, biedt enerzijds de mogelijkheid om beslissingen te nemen op maat van de specifieke omstandigheden, maar anderzijds kan dit de voorspelbaarheid van uitspraken beperken en tot inconsistentie leiden. Hierdoor dreigt een te casuïstische benadering, wat de rechtsgelijkheid niet ten goede komt.

⁴⁵⁵ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 498.

⁴⁵⁶ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 192.

⁴⁵⁷ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.

⁴⁵⁸ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 499.

229. Ten tweede is een van de belangrijke wijzigingen in het Wetsvoorstel de afschaffing van het systeem van de zuivering der nietigheden door de Raadkamer en de KI.⁴⁵⁹ De controle op de rechtmatigheid van bewijsgaring wordt voortaan volledig toevertrouwd aan de rechter ten gronde.⁴⁶⁰ Dit betekent dat correcties op onrechtmatig verkregen bewijs pas tijdens het proces zelf kunnen worden doorgevoerd, zonder tussentijdse rechtmatigheidstoetsing.

230. Het proportionaliteitsprincipe blijft een constante factor in de beoordeling. Net als onder het huidige recht zal de rechter de ernst van de normschending moeten afwegen tegen het belang van de strafvervolgning en de proportionaliteit van de sanctie.⁴⁶¹ De rechtspraak van het EHRM blijft bovendien een bepalende factor bij de beoordeling van bewijsuitsluiting, waarbij artikel 6 EVRM een centrale rol speelt in de toetsing aan het recht op een eerlijk proces.⁴⁶²

231. De hervorming weerspiegelt voorts een verschuiving van pragmatisme naar normatieve strengheid. Het nieuwe kader legt meer nadruk op integriteit en rechtszekerheid, maar roept ook vragen op over de balans tussen waarheidsvinding en de rechten van de verdachte. Hoewel de Antigoondocctrine een flexibele rechterlijke toetsing toelaat, brengt ze ook rechtsonzekerheid met zich mee door het ontbreken van uniforme regels en de afhankelijkheid van individuele rechterlijke interpretaties.⁴⁶³

232. De hervorming beoogt meer rechtszekerheid door duidelijkere richtlijnen te bieden voor bewijsuitsluiting. Dit heeft echter gevolgen voor de effectiviteit van strafrechterlijke vervolging. De opname van het integriteitsprincipe als afzonderlijk criterium vergroot de kans dat onrechtmatig verkregen bewijs wordt geweerd, terwijl het verdwijnen van het onderscheid tussen oriënterende inlichtingen en bewijselementen ertoe leidt dat alle bewijs volgens dezelfde normen wordt beoordeeld, wat kan resulteren in minder flexibiliteit.⁴⁶⁴

233. Daarnaast wordt de 'fruits of the poisonous tree'-doctrine strikter toegepast, waardoor indirect verkregen bewijs sneller als onrechtmatig kan worden beschouwd. Dit kan leiden tot meer bewijsuitsluiting en mogelijke vrijspraken, maar ook tot nieuwe discussies over de afbakening van 'besmet bewijs'.⁴⁶⁵ De kernvraag blijft of deze wijzigingen zullen leiden tot meer rechtszekerheid of juist tot meer onzekerheid, afhankelijk van hoe rechters het integriteitsprincipe in de praktijk zullen hanteren.

⁴⁵⁹ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70; VANDERMEERSCH D., 'De hervorming van de wetboeken in strafzaken: een noodzakelijke sprong van de 19^e naar de 21^e eeuw, *RW* 2020-21, nr. 11, 417.

⁴⁶⁰ Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001, 70; VANDERMEERSCH D., 'De hervorming van de wetboeken in strafzaken: een noodzakelijke sprong van de 19^e naar de 21^e eeuw, *RW* 2020-21, nr. 11, 417.

⁴⁶¹ Art. 11 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁴⁶² Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁴⁶³ TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, 191.

⁴⁶⁴ HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

⁴⁶⁵ Art. 11 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

234. De komende jaren zullen moeten uitwijzen in hoeverre deze hervormingen bijdragen aan een evenwichtige en voorspelbare bewijsuitsluitingspraktijk in België.

b. Tussenconclusie

235. De vergelijking tussen het huidige Wetboek van Strafvordering en het Wetsvoorstel toont een fundamentele verschuiving in de behandeling van onrechtmatig verkregen bewijs. Het oude systeem bood rechters aanzienlijke discretionaire ruimte waarbij de nadruk lag op flexibele toetsing waarbij de ernst van de procedurefout en het belang van waarheidsvinding werden meegewogen. Dit systeem bood enerzijds maatwerk, maar leidde anderzijds tot rechtsonzekerheid en inconsistenties in de toepassing van bewijsuitsluiting.

236. De voorgestelde hervorming introduceert een gestructureerde aanpak, waarbij bewijsuitsluiting wordt onderverdeeld in drie niveaus (*supra* rn. 145, 172-181). Bovendien wordt de 'fruits of the poisonous tree'-doctrine strikter toegepast, wat impliceert dat indirect verkregen bewijs sneller als onrechtmatig kan worden beschouwd.

237. Hoewel de hervorming meer rechtszekerheid beoogt te brengen, blijft er onduidelijkheid over de praktische invulling van het normatief integriteitsprincipe. Rechters krijgen minder discretionaire ruimte, wat kan leiden tot een formelere toepassing vna de regels en een minder contextuele beoordeling. Dit brengt zowel voordelen als uitdagingen met zich mee, afhankelijk van hoe het integriteitsprincipe in de praktijk wordt geïnterpreteerd. Het roept vragen op over de impact op de efficiënte strafvervolgning en de bescherming van procedurele rechten.

c. Aanbevelingen voor verdere hervormingen

238. Gezien de analyse van de voorgestelde hervormingen kunnen verschillende aanbevelingen worden geformuleerd. Ten eerste moet de wetgever nadere richtsnoeren verstrekken over de interpretatie van het integriteitscriterium, via een gedetailleerde parlementaire voorbereiding of rechterlijke leidraden. Voorbeelden van richtsnoeren zijn het opzettelijk af luisteren zonder machtiging dat kwalificeert als een schending van artikel 8 EVRM, tenzij er sprake is van uitzonderlijke omstandigheden zoals acuut levensgevaar. Bovendien zijn het systematisch opvragen van bankinformatie zonder voldoende motivering of wettelijke grondslag en het disproportioneel optreden bij bewijsverkrijging om toegang tot bewijs te forceren ook specifieke voorbeelden die de wetgever kan opnemen als wettelijke voorziene toepassingen.

239. Ten tweede is het behoud van een zekere mate van discretionaire bevoegdheid voor rechters wenselijk om te voorkomen dat onredelijke bewijsuitsluiting plaatsvindt. Ten derde moet een gedetailleerde toetsingsmethodologie worden voorzien om te vermijden dat marginale procedurefouten leiden tot de uitsluiting van doorslaggevend bewijsmateriaal. Tot slot moet de impact van de nieuwe regels systematisch worden geëvalueerd, bijvoorbeeld via empirisch onderzoek naar de toepassing van het bewijsuitsluitingsmechanisme in de praktijk.

V. Onrechtmatig verkregen bewijs in Frankrijk

a. Juridische grondslagen

240. Het bewijsrecht in Frankrijk kent, net als in België, drie belangrijke kenmerken: het vermoeden van onschuld, de vrijheid in de keuze van bewijs en de eis van loyaliteit bij het verzamelen van bewijs.⁴⁶⁶

241. Oorspronkelijk was het Franse bewijsrecht sterk gericht op het respecteren van procedurele en ethische normen. Dit kwam tot uiting in een strikte uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs. De zoektocht naar de waarheid mocht immers niet ten koste gaan van fundamentele rechten of de integriteit van de gerechtelijke procedure. Ook de 'loyauté de la preuve' speelde een centrale rol. Bewijs mocht niet door middel van bedrog, manipulatie of schending van de rechten van anderen worden verkregen, zelfs als het technisch gezien geldig bewijs opleverde. Bewijs wordt geweerd indien de verkrijging van het bewijs een inbreuk maakt op een wettelijke bepaling enerzijds, maar ook indien de bewijsvergaring als immoreel of deloyaal wordt beschouwd.⁴⁶⁷

242. In het Franse bewijsrecht spelen juridische principes bovendien een belangrijke rol. Deze principes hebben een preventieve functie en dienen om het proces ethisch en rechtvaardig te laten verlopen. Enkele van deze procedurele principes zijn (i) 'loyauté de la preuve', (ii) eerbiediging van fundamentele rechten, (iii) proportionaliteit en noodzakelijkheid, (iv) 'droit à la preuve', (v) principe du contradictoire en ten slotte (vi) de beperking van onaanvaardbare bewijsmethoden. Dit laatste principe is een voorbeeld van een bewijsmethode die verboden blijft vanwege zijn intrinsiek oneerlijk karakter, denk aan in het geheim opgenomen telefoongesprekken zonder wettelijke basis.⁴⁶⁸

243. Op het tweede principe werd een uitzondering gemaakt door het Franse Hof van Cassatie in 2016. Het was een baanbrekend arrest waarin het Hof oordeelde dat bewijs dat inbreuk maakte op iemands privacy toch ontvankelijk kon zijn mits het bewijs noodzakelijk was voor de verdediging van een partij en de inbreuk proportioneel was in verhouding tot het nagestreefde doel.⁴⁶⁹

244. In 2012 werd bovendien door het Hof het concept van 'een recht op bewijs' voor de eerste keer expliciet erkend. Het Hof stelde dat het recht op bewijs kan prevaleren boven andere rechten, zoals het recht op privacy, zolang de inbreuk strikt noodzakelijk en proportioneel is. De rechter moet bovendien een grondige belangenafweging maken tussen conflicterende rechten zodat bevestigd wordt dat het bewijs essentieel is voor de verdediging.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ STEFANI G. en LEVASSEUR G., *Procédure pénale*, Dalloz, 2000, 114-118.

⁴⁶⁷ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 181.

⁴⁶⁸ Cass. Ass. Plén. 7-1-2011.

⁴⁶⁹ Cass. 25 février 2016, 15-12.403.

⁴⁷⁰ MEKKI M., 'Vérité et preuve. Rapport français' in CAPITANT H. *La preuve*, Larcier, 2015, https://mustaphamekki.openum.ca/files/sites/37/2015/07/60_T4_france.pdf.

245. Het Franse recht koppelt twee vormen van sancties aan onrechtmatig bewijs: enerzijds wordt het onwettig verkregen bewijs als nietig beschouwd, en anderzijds wordt degene die het onrechtmatig bewijs heeft gezocht of gepresenteerd, gesanctioneerd.⁴⁷¹

246. Sinds een arrest van 22 december 2023 van het Hof van Cassatie is onrechtmatig of oneerlijk bewijs, zoals bijvoorbeeld een geheime opname, nu ontvankelijk mits het echter het enige middel is waarmee de partij die het produceert zijn beweringen kan doen slagen.⁴⁷²

i. Normatief principe en proportionaliteit

247. Onder invloed van Franse en Europese rechtspraak is er vanaf het begin van de 21^e eeuw een verschuiving richting een evenwichtigere benadering zichtbaar. Het traditionele principe van absolute uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs werd langzaam vervangen door een meer pragmatische aanpak, waarin een proportionaliteitstoets en belangenafweging centraal staan. Hierbij weegt de rechter af of het gebruik van het bewijs noodzakelijk is voor het waarborgen van rechten, zoals de verdediging van een partij, en of de inbreuk op andere rechten, zoals privacy, proportioneel is.⁴⁷³

248. Het EHRM bevestigde dat heimelijke videobewaking van werknemers buiten hun medeweten om gerechtvaardigd kan zijn, mits de inbreuk proportioneel is en andere minder ingrijpende maatregelen niet toereikend waren. Het Hof benadrukte dat het recht op bewijs en de verdediging van gerechtvaardigde belangen, zoals het voorkomen van fraude of diefstal, soms belangrijker kunnen zijn dan privacybescherming.⁴⁷⁴

ii. Nietigheid

249. Het CPP, het Franse Wetboek van strafvordering, erkent een onderscheid tussen twee soorten van mogelijke oorzaken van nietigheid van onderzoeksdaaden: (i) de tekstuele nietigheden waarbij de wet uitdrukkelijk de sanctie bepaalt die verbonden is aan de naleving van bepaalde vormvoorschriften en (ii) de substantiële (virtuele) nietigheden.⁴⁷⁵ Dit zijn vormvoorschriften die beter kunnen worden omschreven als alle formele vereisten die noodzakelijk zijn om het recht van verdediging te waarborgen, en die met nietigheid bestraft moeten worden als dit recht wordt geschonden, zelfs als ze op het eerste gezicht niet in strijd zijn met een specifieke wet, zodra ze de algemene beginselen van rechtvaardigheid aantasten. Daarnaast zijn er ook substantiële vormvoorschriften die betrekking hebben op hogere belangen van de rechterlijke organisatie.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ MEKKI M., 'Vérité et preuve. Rapport français' in CAPITANT H. *La preuve*, Larcier, 2015, https://mustaphamekki.openum.ca/files/sites/37/2015/07/60_T4_france.pdf.

⁴⁷² Cass. ass. plén., 22 december 2023, nr. 20-20.648.

⁴⁷³ MEKKI M., 'Vérité et preuve. Rapport français' in CAPITANT H. *La preuve*, Larcier, 2015, https://mustaphamekki.openum.ca/files/sites/37/2015/07/60_T4_france.pdf.

⁴⁷⁴ EHRM 17 oktober 2019, 1874/13 en 8567/13, ECLI:CE:ECHR:2019:1017JUD000187413, 'Lopez Ribalda and others v. Spain'.

⁴⁷⁵ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 36.

⁴⁷⁶ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 36.

250. Uit de gecombineerde lezing van de huidige artikelen 171 en 802 CPP blijkt dat een vormverzuim slechts tot nietigheid leidt wanneer het niet naleven van substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvoorschriften schade berokkent aan de belangen van de partij die zich erop beroept.⁴⁷⁷ Het Franse rechtssysteem hanteert dus als uitgangspunt dat nietigheden in principe relatief zijn.⁴⁷⁸

251. Toch bestaan er uitzonderingen waarbij het aantonen van belangenschade niet noodzakelijk is en het enkele bestaan van het vormverzuim volstaat om de nietigheden in te roepen.⁴⁷⁹ Voor een verdachte zal belangenschade doorgaans neerkomen op een inbreuk op het recht van verdediging.⁴⁸⁰ Door de rechtspraak blijft het echter mogelijk dat bepaalde vormverzuimen leiden tot absolute nietigheden, zowel bij een schending van substantiële procedureregels als bij een vormverzuim dat expliciet op straffe van nietigheid is voorgeschreven.⁴⁸¹

252. Enkele concrete voorbeelden hiervan zijn: het verbod voor politieambtenaren om een inverdenkinggestelde te verhoren⁴⁸², de verplichting om een inverdenkinggestelde minstens eenmaal te horen voordat hij door een onderzoeksgerecht naar de bodemrechter wordt verwezen⁴⁸³, en het verbod voor de onderzoeksrechter om te oordelen over een zaak waarin hij voordien reeds als onderzoeksrechter is opgetreden.⁴⁸⁴

253. In de eerste plaats blijft België terughoudend in het uitbreiden van tekstuele nietigheden, terwijl de Franse wetgever hier wel wijzigingen in doorvoert.⁴⁸⁵ In Frankrijk werd de meest recente tekstuele nietigheid in 2022 opgenomen in de Code Procédure Pénale.⁴⁸⁶ Bovendien voorziet de Franse wet expliciet in nietigheden bij schendingen van procedurevoorschriften met betrekking tot ingrijpende onderzoeksmaatregelen, zoals de afschriften en onderscheppingen van bepaalde elektronische communicatie. Dit contrasteert met de Belgische strafprocedure, waar dergelijke nietigheden niet expliciet in de wet zijn opgenomen.⁴⁸⁷

⁴⁷⁷ LEVASSEUR G. en STEFANI G., *Procédure pénale*, Dalloz, 2000, 686.

⁴⁷⁸ Art. 802 CPP: "En cas de violation des formes prescrites par la loi à la peine de nullité ou l'inobservation des formalités substantielles, toute juridiction, y compris la Cour de cassation, qui est saisie d'une demande d'annulation ou qui relève d'office une telle irrégularité ne peut prononcer la nullité que lorsque celle-ci a eu pour effet de porter atteinte aux intérêts de la partie qu'elle concerne."; LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', NC 2024/0, 29; BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 36.

⁴⁷⁹ GUERRIN M., 'Nullités de procédure' in *Répertoire de droit pénal et de procédure pénale*, Dalloz, 2021, (1) 29.

⁴⁸⁰ DESPORTES F. en LAZERGES-COUSQUER L., *Traité de Procédure Pénale*, Economica, 2015, 1347.

⁴⁸¹ AMBROISE-CASTEROT C. en BONFILS P., *Procédure pénale*, Presses Universitaires de France, 2020, 335.

⁴⁸² Art. 81, 114 en 152 CPP; Crim. 5 maart 2013, n° 12-87.087.

⁴⁸³ Art. 114 CPP; Crim. 30 januari 1989, n° 87-85.060.

⁴⁸⁴ Art. 49 lid 2 CPP; Crim. 30 juni 2010, n° 00-86.219.

⁴⁸⁵ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', NC 2024/0, 17.

⁴⁸⁶ Loi n° 2022-229 du 2 mars 2022 visant à combattre le harcèlement scolaire, *Journal officiel* 3 mars 2022.

⁴⁸⁷ LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', NC 2024/0, 16.

254. Daarnaast heerst in zowel de Franse als Belgische rechtsleer de opvatting dat de wettelijke opsomming van nietigheden onvolledig is.⁴⁸⁸ Hoewel beide rechtssystemen tekstuele nietigheden kennen, is er slechts een beperkte mate van overeenstemming tussen België en Frankrijk. Dit geldt met name voor nietigheden die verband houden met de naleving van de principiële dagvaardingstermijn in politie- en correctionele zaken⁴⁸⁹, de openbaarheid van de terechtzittingen⁴⁹⁰ en de vereiste dat het voorgeschreven aantal rechters alle zittingen heeft bijgewoond⁴⁹¹.

iii. Criterium van belangenschade

255. In Frankrijk wordt de uitsluitingsregel genuanceerd door het vereiste van belangenschade. Volgens artikel 802 CPP kan een rechter slechts nietigheid uitspreken wanneer de onrechtmatigheid de belangen van een partij die zich erop beroept, daadwerkelijk heeft geschaad.⁴⁹² Dit principe wordt verder bevestigd in artikel 171 CPP⁴⁹³, dat bepaalt dat nietigheid alleen kan worden vastgesteld indien belangenschade effectief wordt aangetoond.⁴⁹⁴

256. De wetgeving maakt hierbij een onderscheid tussen verschillende categorieën van nietigheden: tekstuele nietigheden, substantiële nietigheden en vormvoorschriften die de openbare orde raken, zoals de bevoegdheid van de onderzoeksrechter, de datumvermelding en de ondertekening van een proces-verbaal.⁴⁹⁵ Voor deze laatste categorie is artikel 802 CPP niet van toepassing, waardoor belangenschade niet vereist is.⁴⁹⁶ Een concreet voorbeeld hiervan is de situatie waarin een deskundige de burgerlijke partij verhoort, ondanks een uitdrukkelijke beslissing van de onderzoeksrechter dat dit enkel kon gebeuren na zijn voorafgaande toestemming.⁴⁹⁷

257. Belangenschade dient ook niet te worden aangetoond ingeval een bewijsmiddel verkregen werd met schending van de psychische en/of fysieke integriteit van de verdachte of met uitsluiting of beperking van zijn verklaringsvrijheid of vrije wil.⁴⁹⁸ Denk aan het afleggen van een verklaring onder hypnose, door het gebruik van bedrog (politiezone uitlokking), enzovoort. Een onrechtmatige huiszoeking kan geen aanleiding geven tot nietigverklaring van enige onderzoeksdaad, wanneer de beklaagde niet aantoont dat zijn belangen geschaad werden en hij geen enkele betwisting heeft opgeworpen met betrekking tot de resultaten van de huiszoeking.⁴⁹⁹ Dit sluit aan bij het eerder vermeld arrest Khan.⁵⁰⁰

⁴⁸⁸ GUERRIN M., 'Nullités de procédure' in *Répertoire de droit pénal et de procédure pénale*, Dalloz, 2021, (1) 9.

⁴⁸⁹ Art. 146 en 184 Sv. en art. 552 juncto 533, 1° CPP.

⁴⁹⁰ Art. 153 lid 1, art. 176, art. 190 lid 1, art. 211 en art. 280 lid 3 Sv. en art. 592 CPP

⁴⁹¹ Art. 779 Ger.W. en art. 591 juncto 592 lid 1 CPP.

⁴⁹² GUERRIN M., 'Nullités de procédure' in *Répertoire de droit pénal et de procédure pénale*, Dalloz, 2021, (1) 29.

⁴⁹³ "Il y a nullité lorsque la méconnaissance d'une formalité substantielle prévue par une disposition du présent code ou toute autre disposition de procédure pénale a porté atteinte aux intérêts de la partie qu'elle concerne".

⁴⁹⁴ PRADEL J., *Droit pénal compare*, Dalloz, 1995, 422-423.

⁴⁹⁵ PRADEL J., 'France: procedural nullities and exclusion' in THAMAN S. (ed.), *Exclusionary rules in comparative law*, Springer, 2013, 148-150.

⁴⁹⁶ Art. 802 CPP.

⁴⁹⁷ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 180.

⁴⁹⁸ Cass. 12 janvier 2021, n° 18-86.709.

⁴⁹⁹ Cass. 7 février 2007, n° 06-87.753.

⁵⁰⁰ EHRM 12 mei 2000, 25394/97, ECLI:CE:ECHR:2011:1220JUD000622210, 'Khan/Verenigd Koninkrijk'.

258. Het criterium van belangenschade speelt, in tegenstelling tot in het Belgisch strafprocesrecht (*supra* nr. 93-97 en 127)⁵⁰¹, een fundamentele rol en moet in elk geval afzonderlijk en *in concreto* worden beoordeeld. Het gaat om een daadwerkelijk nadeel dat een concrete inbreuk vormt op het recht van verdediging van de verdachte. De ernst van de procedurefout die door de onderzoekers werd begaan, is hierbij van ondergeschikt belang.⁵⁰²

259. Wanneer een nietigheid wordt vastgesteld, vindt de toepassing plaats van de theorie van de 'fruits of the poisonous tree', zoals vastgelegd in de artikelen 147 en 206 CPP. Dit geeft de rechter de bevoegdheid om te beslissen of de nietigheid al dan niet gevolgen moet hebben voor een deel of de volledige procedure die voortbouwt op de nietige akte. In Frankrijk wordt dit eveneens beoordeeld aan de hand van het causaliteitscriterium.⁵⁰³

b. Rechtspraak

260. Binnen het Franse rechtssysteem speelt de 'chambre d'accusation' een essentiële en beslissende rol. Deze instantie wordt ingeschakeld op basis van een gemotiveerd onderzoek van een partij, de onderzoeksrechter na advies van het openbaar ministerie of het parket, mits de betreffende nietigheid geen impact heeft op de openbare orde en de betrokken partij deze nietigheid niet aanvaardt.⁵⁰⁴

261. Bij het indienen van zo'n verzoek moeten alle op dat moment gekende nietigheden worden aangehaald of rechtgezet. Indien dit niet gebeurt, kunnen deze nietigheden later niet meer ontvankelijk worden ingeroepen⁵⁰⁵, tenzij de partij niet op de hoogte was van de nietigheid, wat kan worden beschouwd als een vorm van procedurele overmacht. Daarnaast beschikt de Franse KI over de bevoegdheid om uit eigen beweging nietigheden vast te stellen.⁵⁰⁶

262. Om onnodige vertragingen in het proces te vermijden, heeft de Franse wetgever in artikel 175 CPP bepaald dat de onderzoeksrechter aan het einde van zijn onderzoek de betrokken partijen informeert over de afsluiting van het onderzoek.⁵⁰⁷ Dit gebeurt ofwel mondeling met een aantekening in het dossier, ofwel via een aangetekend schrijven.⁵⁰⁸ Vanaf dat moment begint een termijn te lopen, waarbinnen partijen geen nieuwe nietigheden meer kunnen inroepen, tenzij het gaat om een uitzondering die betrekking heeft op de openbare orde, zoals een bevoegdheidskwestie⁵⁰⁹, in overeenstemming met de visie van PRADEL.⁵¹⁰

⁵⁰¹ Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2012, nr. 53-0041/003.

⁵⁰² PRADEL J., *Droit pénal compare*, Dalloz, 1995, 422-423.

⁵⁰³ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 180.

⁵⁰⁴ Art. 170 en 173 CPP.

⁵⁰⁵ Art. 174 CPP.

⁵⁰⁶ Art. 174 lid 1 CPP.

⁵⁰⁷ Art. 175 lid 1 CPP.

⁵⁰⁸ Art. 175 lid 1 CPP.

⁵⁰⁹ Art. 175 lid 4 CPP.

⁵¹⁰ PRADEL J., 'France: procedural nullities and exclusion' in THAMAN S. (ed.), *Exclusionary rules in comparative law*, Springer, 2013, 148-150.

263. Daarnaast bepaalt de Code Procédure Pénale dat de correctionele rechtbank geen nietigheden kan vaststellen wanneer het onderzoek reeds door de onderzoeksrechter of de KI is afgerond.⁵¹¹ Niettemin kunnen nietigheden die verband houden met opsporingsonderzoeken buiten de bevoegdheid van de onderzoeksrechter, alsnog aan de vonnisrechter worden voorgelegd, mits dit tijdig in de procedure gebeurt en voor de inhoudelijke verweren worden gevoerd (in limine litis).⁵¹²

264. Stukken die nietig worden verklaard, worden uit het dossier verwijderd en neergelegd bij de griffie van het hof van beroep.⁵¹³ Indien de nietigheid slechts een deel van de akte betreft, wordt enkel dat gedeelte geweerd, terwijl de rest in het dossier blijft en een afschrift bij de griffie wordt bewaard.

c. Gelijkenissen en verschillen

265. In België wordt het principe van loyale bewijsvoering beschouwd als een algemeen rechtsbeginsel in strafzaken.⁵¹⁴ Hoewel het Belgisch Hof van Cassatie aanvankelijk weigerde om dit als een algemeen rechtsbeginsel te erkennen⁵¹⁵, heeft de Franstalige eerste afdeling later alsnog verwezen naar '*een principe van loyaliteit dat de partijen bindt tijdens de voortgang van een burgerlijke procedure*'.⁵¹⁶ Hiermee wordt benadrukt dat eerlijkheid en integriteit zowel in straf- als in burgerlijke zaken een fundamentele rol spelen. Hoewel dit onderzoek zich niet richt op de burgerlijke rechtspleging, is het toch van belang om een zo volledig mogelijk antwoord te bieden op de rechtsvergelijkende onderzoeksvraag.

266. Zowel in het huidige Belgische Wetboek van Strafvordering als in het Wetsvoorstel⁵¹⁷ is er geen ruimte voor het criterium van belangenschade.⁵¹⁸

d. Tussenconclusie

267. Het Franse bewijsrecht vertoont duidelijke overeenkomsten met het Belgisch systeem, met fundamentele principes zoals het vermoeden van onschuld, de vrije bewijskeuze en de eis van loyaliteit bij bewijsvergaring. Oorspronkelijk werd een strikte uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs gehanteerd, waarbij het respect voor procedurele en ethische normen primeerde. De centrale rol van '*loyauté de la preuve*' weerspiegelde een principieel verbod op bewijsmateriaal dat door bedrog of manipulatie werd verkregen. Toch heeft de Franse rechtspraak dit rigide systeem geleidelijk genuanceerd door uitzonderingen toe te laten op basis van proportionaliteit en noodzakelijkheid.

⁵¹¹ Art. 385 lid 1 CPP.

⁵¹² Art. 385 lid 3 en laatste lid CPP.

⁵¹³ Art. 174 lid 2 CPP.

⁵¹⁴ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 182.

⁵¹⁵ VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020, 184.

⁵¹⁶ Cass. 27 november 2014, *Arr. Cass.* 2014, *JT* 2015, 755, noot MALENGREAU T.

⁵¹⁷ Art. 13 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-20, nr. 55/1239-001.

⁵¹⁸ HORSEEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024, 772.

268. Een belangrijke verschuiving vond plaats met het arrest van het Franse Hof van Cassatie in 2007 (*supra* rn. 257 en 258). In 2012 werd het 'recht op bewijs' expliciet erkend, waarbij een rechter een belangenafweging moet maken tussen conflicterende rechten. De uitspraak van 22 december 2023 bevestigde deze trend (*supra* rn. 246): zelfs onrechtmatig verkregen bewijs kan ontvankelijk zijn indien het de enige manier is om een partij in zijn bewijslast te ondersteunen. Deze evolutie toont aan dat het Franse recht een pragmatische koers is gaan varen, waarbij de absolute uitsluiting plaats maakt voor een genuanceerde proportionaliteitstoets. Artikel 802 CPP bevestigt dat nietigheid enkel kan worden ingeroepen als er een daadwerkelijke schending van het recht van verdediging is. Dit weerspiegelt het principe van belangenschade. Ook het criterium van causaliteit wordt toegepast om te beoordelen of een onrechtmatigheid impact heeft op het verdere verloop van de strafprocedure.

269. Bij de vergelijking met België valt op dat de Franse wetgever actiever tekstuele nietigheden invoert en expliciete sancties koppelt aan procedurele fouten. In België blijft de terughoudendheid groot om nietigheden wettelijk uit te breiden. Bovendien wordt in Frankrijk sneller aangenomen dat onrechtmatig verkregen bewijs alsnog ontvankelijk kan zijn op basis van proportionaliteit en noodzakelijkheid, terwijl het Belgisch Hof van Cassatie traditioneel strikter blijft in de toetsing aan het recht op een eerlijk proces.

270. De erkenning van het principe van loyaliteit is eveneens een opvallend verschilpunt. In België werd aanvankelijk getwijfeld aan de status ervan als algemeen rechtsbeginsel, terwijl de Franse rechtspraak eerder tot bevestiging ervan kwam. De evolutie in beide rechtssystemen toont echter een geleidelijke convergentie, waarbij ethische waarborgen enerzijds en pragmatische belangenafwegingen anderzijds steeds vaker met elkaar worden verzoend.

271. Ten slotte regelt het loyaliteitsprincipe in het strafprocesrecht de verhouding tussen het openbaar ministerie en de verdachte, en vergt dat bewijsmateriaal op eerlijke en wettige wijze wordt verkregen. Loyaliteit richt zich primair op de correcte omgang tussen procespartijen binnen een individuele strafzaak. Dit principe verschilt van het bredere integriteitsbegrip dat in het Belgisch strafprocesrecht steeds nadrukkelijker naar voren komt. Integriteit betreft niet alleen interactie tussen de verdachte en het openbaar ministerie, maar raakt ook aan het institutionele vertrouwen dat burgers in Justitie als geheel moeten kunnen stellen. In beide gevallen kan het bredere maatschappelijke vertrouwen in het strafproces worden ondermijnd indien duidelijke richtsnoeren inzake loyaliteit en juridische integriteit ontbreken.

VI. Onrechtmatig verkregen bewijs in het Verenigd Koninkrijk

a. Juridische grondslagen

272. In tegenstelling tot België, heeft de Anglo-Amerikaanse rechtsleer de grondslagen voor bewijsuitsluiting wel grondig onderzocht en vier normatieve principes uiteengezet.⁵¹⁹

- (i) Betrouwbaarheidsprincipe: er moet enkel bewijsuitsluiting plaatsvinden wanneer de betrouwbaarheid is aangetast door de manier waarop de bewijsverzameling plaatsvond.
- (ii) Disciplinair- of afschrikingsprincipe: het uitsluiten van bewijs wordt beschouwd als een middel om te voorkomen dat opsporingsambtenaren zich in de toekomst schuldig maken aan onrechtmatige praktijken. Tegelijkertijd verhindert het dat de resultaten van dergelijke handelingen bijdragen aan een veroordeling. Dit principe richt zich dan ook primair op de instanties belast met opsporing en vervolging.⁵²⁰
- (iii) Remediëringsprincipe: deze bewijsuitsluiting is gericht op het beschermen van de verdachte tegen een inbreuk op zijn rechten. Het is de geschikte remedie om de schending van de rechten van de verdachte door de onderzoekers te compenseren.⁵²¹
- (iv) Integriteitsprincipe rekening houdend met impact van de onrechtmatigheid op de strafrechtspleging in het algemeen: het erkent dat het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs afbreuk kan doen aan de integriteit van het strafrechtelijk apparaat.⁵²²

273. De 'exclusionary rule' is een Angelsaksisch concept (*supra* rn. 14).⁵²³

274. Het Engelse strafproces- en bewijsrecht verschilt aanzienlijk van dat op het continent. De Engelse benadering is immers sterk gericht op het vinden van de waarheid, met als doel de verdachte op de juiste manier te berechten, ongeacht de schending van andere belangen.⁵²⁴ Het Engelse bewijsrecht heeft daarom traditioneel een ruime benadering ten aanzien van de toelaatbaarheid van bewijsmateriaal, waarbij uitsluiting eerder uitzondering dan regel is.⁵²⁵ Bewijs dat onbehoorlijk, onwettig of onterecht is verkregen, kan toch in de rechtszaal gebruikt worden, ongeacht of het door de aanklager of de verdediging wordt gepresenteerd. De kern van deze benadering ligt in het principe dat alle bewijsstukken aan de rechter moeten worden voorgelegd, ongeacht de wijze waarop ze zijn verkregen.⁵²⁶ De rechter mag in beginsel geen enkel bewijs worden

⁵¹⁹ MCEWAN J., *Evidence and the Adversarial Process: the modern law*, Hart, 1998, 211-221; HO H.L., 'Exclusion of wrongfully obtained evidence: a comparative analysis' in BROWN D., TURNER J. en WEISSER B. (eds.), *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Oxford University Press, 2015, 158-163.

⁵²⁰ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 497-498.

⁵²¹ MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 497-498.

⁵²² MCEWAN J., *Evidence and the Adversarial Process: the modern law*, Hart, 1998, 211-221; HO H.L., 'Exclusion of wrongfully obtained evidence: a comparative analysis' in BROWN D., TURNER J. en WEISSER B. (eds.), *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Oxford University Press, 2015, 158-163; MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafrecht', *NC* 2020/6, 497-498.

⁵²³ REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', *NC* 2013/0, (94) 95-96.

⁵²⁴ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 34.

⁵²⁵ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 180.

⁵²⁶ CHOO A., 'England and Wales: fair trial analysis and the presumed admissibility of physical evidence' in THAMAN S. (ed.), *Exclusionary rules in comparative law*, Springer, 2013, 352.

onthouden, en de manier waarop het bewijs werd verzameld, heeft doorgaans geen invloed op de aanvaardbaarheid ervan.⁵²⁷ Er bestaat dan ook geen algemene regel die bepaalt dat onrechtmatig verkregen bewijs niet mag bijdragen aan de bewijsvoering.⁵²⁸ Een belangrijke uitzondering op deze regel betreft de bekentenis (*infra* rn. 283-290).⁵²⁹

i. Improperly or unfairly obtained evidence

275. Tot de jaren '80 was enkel sprake van bewijsuitsluiting als de betrouwbaarheid van het bewijs werd aangetast of wanneer het principe van 'self-incrimination' werd geschonden.⁵³⁰ Traditioneel is het bewijsrecht in het Verenigd Koninkrijk sterk gekant tegen de uitsluiting van een onrechtmatig bewijs.⁵³¹ Elk relevant bewijs is toelaatbaar, ongeacht de wijze waarop het werd verkregen.⁵³² Een tempering wordt teruggevonden in Engelse rechtspraak⁵³³ waarin bevestigd werd dat de rechter de bevoegdheid heeft om bewijsmateriaal dat op ongeoorloofde of oneerlijke wijze werd verkregen uit te sluiten, als het gebruik ervan het eerlijk verloop van de rechtspleging in het gedrang zou brengen.⁵³⁴ Deze discretionaire bevoegdheid werd duidelijk geformuleerd in de zaak Sang⁵³⁵, maar werd in de praktijk slechts sporadisch toegepast.⁵³⁶ De traditionele beoordelingsvrijheid van de rechter binnen het common law-systeem wordt expliciet bevestigd in artikel 82(3) PACE Act 1984, in samenhang met artikel 78(2) van dezelfde wet.⁵³⁷

276. Met de invoering van de PACE Act 1984 werd in het Verenigd Koninkrijk een principiële beoordelingskader geïntroduceerd, waarin de onrechtmatigheid van bewijs wordt gekoppeld aan het criterium van het fundamentele recht van verdediging. Het recht op een eerlijk proces, zoals gewaarborgd in artikel 6 EVRM, stemt inhoudelijk overeen met het toetsingscriterium van artikel 78 PACE Act 1984.⁵³⁸ Hieruit blijkt dat het recht op een eerlijk proces een fundamenteel criterium vormt binnen de rechtsorde van het Verenigd Koninkrijk.⁵³⁹ Dit komt niet alleen voort uit de verplichting om de jurisprudentie van het EHRM in acht te nemen⁵⁴⁰, maar ook uit artikel 78(1) PACE 1984

⁵²⁷ JACKSON J. en SUMMERS S., *The internationalization of criminal evidence*, Cambridge University Press, 2012, 34-36.

⁵²⁸ BROWN A., DICKSON D., BROWN G., BRADLEY I. and SHIELS R., *Renton and Brown: Criminal Procedure*, Sweet & Maxwell, 1996; TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 180.

⁵²⁹ Art. 76(2) CPP.

⁵³⁰ CHOO A.L.-T. en NASH S., 'The exclusion of Improperly Obtained Evidence in England & Wales: a Continuing Saga' in BREUR C.M., KOMMER M.M., NIJBOER J.F. and REIJNTJES J.M. (eds.), *New Trends in Criminal Investigation and Evidence – Volume II*, Intersentia, 2000, 128.

⁵³¹ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 180.

⁵³² JACKSON S. and SUMMERS S., *The internationalisation of criminal evidence*, Cambridge University Press, 2012, 34-38.

⁵³³ House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'.

⁵³⁴ House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'.

⁵³⁵ House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'.

⁵³⁶ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 181.

⁵³⁷ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 181.

⁵³⁸ House of Lords 25 October 2001, [2001] UKHL 53, 'R. v Looseley'.

⁵³⁹ MEESE J., 'Tien jaar Antigoon: waar gaan we heen met het onrechtmatig verkregen bewijs? Enkele ideeën uit de Angelsaksische rechtstraditie' in DERUYCK F., GOETHALS E., HUYBRECHTS L., LECLERCQ J.-F., ROZIE J., ROZIE M., TRAEST P. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Amicus curiae. Liber Amoricum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, 290

⁵⁴⁰ Art. 53 EVRM.

zelf.⁵⁴¹ Merk op dat onrechtmatig verkregen bewijs geen automatische schending inhoudt van artikel 6 EVRM, maar dat een inbreuk op deze bepaling eerst moet worden vastgesteld. De rechter neemt hierbij alle omstandigheden van het geval in overweging.⁵⁴²

277. In de bepalingen van artikel 78(1) PACE Act 1984 werd een wettelijke basis voor bewijsuitsluiting gecreëerd en stelt dat een rechtbank kan weigeren bewijs toe te laten als blijkt dat, rekening houdend met alle relevante omstandigheden – inclusief de manier waarop het bewijs werd verkregen – de toelating ervan een nadelige impact⁵⁴³ zou hebben op de eerlijkheid van de procedure⁵⁴⁴: *"In any proceedings the court may refuse to allow evidence on which the prosecution proposes to rely to be given if it appears to the court that, having regard to all circumstances, including the circumstances in which the evidence was obtained, the admission of the evidence would have such an adverse effect on the fairness of the proceedings that the court ought not to admit it"*.⁵⁴⁵ De essentie van deze regel is dat het bewijs pas kan worden uitgesloten wanneer sprake is van *"an adverse effect on the fairness of the proceedings"*.⁵⁴⁶ Dit vereist een grondige beoordeling van alle omstandigheden waaronder het bewijs is verzameld en een analyse van de mogelijke impact op het verloop van de rechtszaak.⁵⁴⁷

278. De term 'evidence' omvat bovendien al het bewijsmateriaal dat het openbaar ministerie ter terechtzitting zou kunnen voorleggen.⁵⁴⁸ Ten slotte moet het al dan niet onrechtmatig verkregen bewijs relevant zijn.⁵⁴⁹

279. Hoewel de precieze draagwijdte van artikel 78 PACE Act 1984 niet geheel afgebakend is, blijkt uit de tekst van artikel 82(3) PACE Act 1984 dat de wetgever met artikel 78 een ruimere toetsingsgrond heeft willen creëren.⁵⁵⁰ Deze opvatting wordt bevestigd door het Khan-arrest waarin de House of Lords oordeelde dat artikel 78 bedoeld is als een autonome rechtsgrond voor uitsluiting van bewijs⁵⁵¹, los van de traditionele common law-regels.⁵⁵²

280. Het toepassingsgebied van artikel 78 is zeer ruim en heeft betrekking op uiteenlopende categorieën van bewijs, zoals bekentenissen, een kennisgeving van een alibi, verklaringen over schuldbekentenissen van medebeklaagden en identificatiebewijzen.⁵⁵³

⁵⁴¹ MEESE J., 'Tien jaar Antigoon: waar gaan we heen met het onrechtmatig verkregen bewijs? Enkele ideeën uit de Angelsaksische rechtstraditie' in DERUYCK F., GOETHALS E., HUYBRECHTS L., LECLERCQ J.-F., ROZIE J., ROZIE M., TRAEST P en VERSTRAETEN R. (eds.), *Amicus curiae. Liber Amoricum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, 290

⁵⁴² ASHFORD P., *The Admissibility of Illegally Obtained Evidence*, Kluwer, 2019, 377-387.

⁵⁴³ DOAK J. en MC GOURLAY C., *Criminal evidence in context*, Routledge-Cavendish, 2009, 289.

⁵⁴⁴ Vrije vertaling van artikel 78(1) PACE Act 1984.

⁵⁴⁵ Art. 78(1) PACE Act 1984.

⁵⁴⁶ D'HONT F., 'Gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs in het strafproces: is het tij reeds gekeerd?', *RW* 1994-95, 189.

⁵⁴⁷ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 181.

⁵⁴⁸ Court of Appeal (Criminal Division) 21 May 1987, [1987] EWCA Crim 10521-1, 'R. v Mason (Carl)'.

⁵⁴⁹ ASHFORD P., *The Admissibility of Illegally Obtained Evidence*, Kluwer, 2019, 377-387.

⁵⁵⁰ LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.

⁵⁵¹ EHRM 12 mei 2000, 25394/97, ECLI:CE:ECHR:2011:1220JUD000622210, 'Khan/Verenigd Koninkrijk'.

⁵⁵² LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.

⁵⁵³ LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.

281. *In fine* kan worden vastgesteld dat de toepassing van artikel 78 PACE Act 1984 een tweefasige beoordeling veronderstelt: (i) er dient te worden nagegaan onder welke omstandigheden het bewijsmateriaal werd verkregen en (ii) nadien volgt de beoordeling of de toelating van het betrokken bewijs een dermate nadelige invloed heeft op de eerlijkheid van de procedure dat de rechter het bewijs dient uit te sluiten. De uiteindelijke toets inzake 'fairness' is gericht op de positie van de beklaagde⁵⁵⁴: enkel indien de toelating van het bewijs zodanig afbreuk doet aan het eerlijk verloop van het proces, mag het niet worden aanvaard.⁵⁵⁵ Daarbij dient te worden benadrukt dat het concept 'fairness' niet beperkt is tot louter procedurele correctheid⁵⁵⁶; ook de wijze waarop het bewijs is verkregen kan aanleiding geven tot uitsluiting, met name indien het bewijs op een oneerlijke of misleidende manier werd verzameld⁵⁵⁷, zoals door een element van verrassing of hinderlaag.⁵⁵⁸ De rechter is daarbij belast met de fundamentele taak erop toe te zien dat geen bewijsmateriaal wordt aangewend dat het eerlijk verloop van het proces⁵⁵⁹ dwarsboomt.⁵⁶⁰ In dat verband kan worden aangenomen dat een onrechtmatigheid die neerkomt op een onrechtmatige vrijheidsbeneming van de beklaagde, zelden of nooit zal worden aanvaard.⁵⁶¹

282. Binnen de rechtspraak zijn richtlijnen ontwikkeld om deze beoordeling te ondersteunen.⁵⁶² Zo betekent het feit dat de politie correct heeft gehandeld niet automatisch dat het bewijs moet worden toegelaten. Omgekeerd leidt onrechtmatig optreden door de politie niet per definitie tot uitsluiting van het bewijs. Het doel van de bewijsuitsluitingsregel is immers niet het bestraffen van de politie, maar het waarborgen van een eerlijk proces.⁵⁶³ In 2009 oordeelde een Engelse court dat artikel 78 PACE Act 1984 niet mag worden aangewend als sanctie tegen de politie wegens gebrekkige opleiding van haar ambtenaren.⁵⁶⁴

ii. De bekentenissen

283. Sinds de invoering van de PACE Act is vastgelegd dat bekentenissen die 'by oppression' zijn verkregen, niet als bewijs mogen worden gebruikt.⁵⁶⁵ Hoewel er discretie is om onrechtmatig bewijs toe te laten, betekent dit niet dat het nooit uitmaakt hoe je het verkrijgt. Artikel 76(2) PACE Act 1984 is enkel van toepassing op bekentenissen en legt een duidelijke voorwaarde voor de toelaatbaarheid van bekentenissen als bewijs. Als er ten minste een redelijke mogelijkheid bestaat

⁵⁵⁴ Art. 78(1) PACE Act 1984.

⁵⁵⁵ LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.

⁵⁵⁶ House of Lords 25 October 2001, [2001] UKHL 53, 'R. v Looseley'.

⁵⁵⁷ House of Lords 25 October 2001, [2001] UKHL 53, 'R. v Looseley'.

⁵⁵⁸ ASHFORD P., *The Admissibility of Illegally Obtained Evidence*, Kluwer, 2019, 377-387.

⁵⁵⁹ LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.

BROWN A., DICKSON D., BROWN G., BRADLEY I. and SHIELS R., *Renton and Brown: Criminal Procedure*, Sweet & Maxwell, 1996.

⁵⁶¹ BROWN A., DICKSON D., BROWN G., BRADLEY I. and SHIELS R., *Renton and Brown: Criminal Procedure*, Sweet & Maxwell, 1996; High Court of Justice appeal 1 March 2001, 2001 S.C.C.R. 272, 'Matthew Jack Welsh Morrison v. Joseph T. O'Donnel'.

⁵⁶² LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.

⁵⁶³ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 181.

⁵⁶⁴ Wolverhampton Magistrates' Court 17 June 2008, [2009] EWHC 592 (Admin), 'Crown Prosecution Service v Wolverhampton Magistrates' Court'.

⁵⁶⁵ Art. 76(2,a) PACE Act 1984; BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35; High Court of Justice Queen's Bench Division Administrative Court 13 February 2014, [2014] EWHC 283 (Admin), WL 517668, 'Anita Maureen Beeres v Crown Prosecution Service West Midlands'.

dat een bekentenis is verkregen door onderdrukking of door omstandigheden die de betrouwbaarheid ervan in twijfel trekken, kan de bekentenis niet worden gebruikt als bewijs, tenzij de vervolging overtuigend kan aantonen dat de bekentenis op een legitieme wijze is verkregen.⁵⁶⁶ Dit benadrukt de prioriteit van eerlijkheid en de bescherming van de rechten van de verdachte. Het garandeert dat bewijs dat op onterecht verkregen wijze is verzameld, niet ten nadele van de verdachte kan worden gebruikt, tenzij de integriteit van het bewijs wordt vastgesteld.⁵⁶⁷

284. Artikel 78 PACE Act 1984 blijft wel gelden als centrale bepaling binnen deze wetgeving en wordt in de rechtspraktijk het meest frequent ingeroepen en middels de discretionaire bevoegdheid van de rechter toegepast inzake de toelaatbaarheid van bekentenissen. Maar, verenigd met artikel 76 PACE Act 1984 (*infra* rn. 290) vervullen ze samen een cruciale rol bij de beoordeling van de bewijswaarde en de eventuele uitsluiting van bewijsmateriaal, in het bijzonder van verklaringen en bekentenissen afgelegd door de verdachte. *De facto* onderzoekt de rechter, los van de drempelvoorwaarden van artikel 76 PACE Act 1984, krachtens artikel 78 van dezelfde wet of de toelating van de bekentenis het recht op een eerlijk proces schaadt. De toets onder artikel 78 is breder en stelt de rechter in staat bekentenissen uit te sluiten wanneer hun toelating een oneerlijk verloop van de procedure zou veroorzaken, zelfs wanneer ze formeel voldoen aan de voorwaarden van artikel 76.⁵⁶⁸

285. Voor verklaringen en materieel bewijs gelden afzonderlijke regels. Bij materieel bewijs dat op onrechtmatige wijze is verkregen, moet worden beoordeeld of het gebruik ervan het recht op een eerlijk proces in gevaar brengt.⁵⁶⁹ In de rechtspraak is hierin een duidelijke evolutie zichtbaar: vroeger leidde een ernstige onrechtmatigheid vrijwel automatisch tot bewijsuitsluiting, zelfs als de politie te goeder trouw handelde. Gaandeweg verschoof de focus echter naar de betrouwbaarheid van het bewijsmateriaal: enkel als de onrechtmatigheid de betrouwbaarheid van het bewijs aantast⁵⁷⁰ of een schending uitmaakte op het recht om niet tegen zichzelf te getuigen⁵⁷¹, wordt het uitgesloten.⁵⁷²

286. Toch blijft uitsluiting in uitzonderlijke omstandigheden mogelijk, zelfs wanneer het bewijs op zichzelf betrouwbaar lijkt. Dit werd bevestigd in een uitspraak van de House of Lords uit 2004, waarin de vraag werd gesteld of de Special Immigration Appeals Commission gebruik mocht maken

⁵⁶⁶ High Court of Justice Queen's Bench Division Administrative Court 13 February 2014, [2014] EWHC 283 (Admin), WL 517668, 'Anita Maureen Beeres v. Crown Prosecution Service West Midlands'.

⁵⁶⁷ Art. 76(2) PACE Act 1984.

⁵⁶⁸ High Court of Justice Queen's Bench Division Administrative Court 13 February 2014, [2014] EWHC 283 (Admin), WL 517668, 'Anita Maureen Beeres v. Crown Prosecution Service West Midlands'.

⁵⁶⁹ MEESE J., 'Tien jaar Antigoon: waar gaan we heen met het onrechtmatig verkregen bewijs? Enkele ideeën uit de Angelsaksische rechtstraditie' in DERUYCK F., GOETHALS E., HUYBRECHTS L., LECLERCQ J.-F., ROZIE J., ROZIE M., TRAEST P. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Amicus curiae. Liber Amoricum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, 291.

⁵⁷⁰ MEESE J., 'Tien jaar Antigoon: waar gaan we heen met het onrechtmatig verkregen bewijs? Enkele ideeën uit de Angelsaksische rechtstraditie' in DERUYCK F., GOETHALS E., HUYBRECHTS L., LECLERCQ J.-F., ROZIE J., ROZIE M., TRAEST P. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Amicus curiae. Liber Amoricum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, 291.

⁵⁷¹ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35.

⁵⁷² BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35.

van verklaringen die in het buitenland waren verkregen door foltering. De zeven Law Lords beslisten unaniem dat dergelijk bewijs onder geen beding in een Engelse rechtbank mag worden gebruikt.⁵⁷³ Hierbij is het belangrijk te benadrukken dat, hoewel de procedure met de 'voir dire' – waarbij de rechter eerst beoordeelt of bewijs toelaatbaar is voordat de jury het hoort⁵⁷⁴ – vooral relevant is bij bekentenissen. Ook materieel bewijs kan in uitzonderlijke gevallen aan dergelijke toetsing worden onderworpen als er twijfel bestaat over de manier van verkrijgen.⁵⁷⁵

287. In een andere zaak werd een beklaagde veroordeeld wegens het verkrijgen van goederen door bedrog en werd aangevoerd dat een bekentenis verkregen tijdens politieverhoor ontoelaatbaar was op grond van 'oppression' in de zin van artikel 76(2,a) PACE Act 1984.⁵⁷⁶ Volgens de beklaagde werd haar verklaring afgelegd onder psychologische druk, nadat haar werd verteld dat haar partner ontrouw zou zijn geweest met een vrouw in de naastgelegen cel.⁵⁷⁷

288. De rechter oordeelde dat, zelfs indien deze feiten correct waren, het gedrag van de politie geen 'oppression' uitmaakte. Volgens de rechter moet het gaan om gedragingen die gepaard gaan met een vorm van actieve behoorlijkheid. De Engelse Court of Appeal bevestigde deze benadering en stelde dat de term 'oppression' onder meer het volgende omvat: "*exercise of authority or power in a burdensome, harsh or wrongful manner; unjust or cruel treatment of subjects, inferiors, etc.; the imposition of unreasonable or unjust burdens*".⁵⁷⁸ Het Hof verduidelijkte verder dat hoewel 'oppression' meestal een element van onbehoorlijkheid veronderstelt, artikel 76(2,b) ook de mogelijkheid tot uitsluiting biedt bij onbetrouwbaarheid van de bekentenis, zelfs zonder enige vorm van ongepastheid.⁵⁷⁹ Deze interpretatie maakt duidelijk dat bekentenissen ook buiten het kader van 'oppression' uitgesloten kunnen worden indien de betrouwbaarheid ernstig in twijfel kan worden getrokken.⁵⁸⁰

289. Opmerkelijk is dat artikel 76(8) PACE Act 1984 'oppression' wettelijk definieert als inclusief "foltering, onmenselijke vernederende behandeling, en het gebruik of de dreiging van geweld". Het Hof breidde deze definitie impliciet uit door zonder verwijzing naar artikel 76(8) PACE Act 1984 het woordenboekbegrip van 'oppression' te hanteren als leidraad.⁵⁸¹ Later kwam hier wel kritiek op. De leidraad zou haaks staan op de strikt tekstuele uitlegging van de wet.⁵⁸²

⁵⁷³ House of Lords 16 December 2004, UKHL 56, 'A and others v Secretary of State for the Home Department'.

⁵⁷⁴ KNAPMAN, L., Admissions and Confessions – Oppression – Meaning of – Circumstances Rendering Confession Unreliable [1987], Criminal Law Review, 492-493.

⁵⁷⁵ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 18.

⁵⁷⁶ Court of Appeal 17 February 1987, 1987 WL 493598, 'R. v Fulling (Ruth Susan)'.

⁵⁷⁷ Court of Appeal 17 February 1987, 1987 WL 493598, 'R. v Fulling (Ruth Susan)'.

⁵⁷⁸ Court of Appeal 17 February 1987, 1987 WL 493598, 'R. v Fulling (Ruth Susan)'.

⁵⁷⁹ House of Lords 29 July 1975, [1975] UKHL J0729-1, 'Ping Lin'.

⁵⁸⁰ KNAPMAN, L., Admissions and Confessions – Oppression – Meaning of – Circumstances Rendering Confession Unreliable [1987], Criminal Law Review, 492-493.

⁵⁸¹ KNAPMAN, L., Admissions and Confessions – Oppression – Meaning of – Circumstances Rendering Confession Unreliable [1987], Criminal Law Review, 492-493.

⁵⁸² MIRFIELD P., *Silence, confessions and improperly obtained evidence*, Oxford Monographs on Criminal Law and Justice, 1998, 107.

290. Het onderscheid tussen artikel 76(2,a) en 76(2,b) PACE Act 1984 is cruciaal voor de beoordeling van bekentenissen in het strafrecht. Artikel 76(2,a) gaat over 'oppression' waarbij een bekentenis wordt uitgesloten als deze onder dwang, foltering of onrechtvaardige behandeling werd bekomen. Dit vereist aantoonbare misbruik van macht door de politie. Daarentegen behandelt artikel 76(2,b) de onbetrouwbaarheid van de bekentenis, waarbij de betrouwbaarheid wordt betwist op basis van de omstandigheden, zodanig dat sprake hoeft te zijn van misbruik. 'Unreliability' richt zich op de vraag of de bekentenis al dan niet te vertrouwen is, ongeacht de gedragingen van de ondervrager.⁵⁸³

b. Rechtspraktijk

291. De rechter beschikt over een ruime beoordelingsmarge en moet nagaan of een objectieve waarnemer het proces, waarin bepaald bewijs wordt gebruikt, als eerlijk zou ervaren.⁵⁸⁴ De kernvraag blijft of de voortzetting van de procedure met het bewijselement in kwestie in overeenstemming is met de vereisten van een eerlijk proces.⁵⁸⁵ Dit betekent dat de rechter zich moet afvragen of een redelijke persoon de toelating van het bewijs als eerlijk zou beschouwen.⁵⁸⁶ Net zoals in de Belgische Antigoonrechtspraak wordt de toets van het eerlijk proces gehanteerd als leidraad voor de rechter bij deze afweging.⁵⁸⁷

292. De vereiste van een eerlijk proces heeft betrekking op de procedure als geheel en minder op het voorafgaande politieonderzoek.⁵⁸⁸ In België wordt bewijs dat voortvloeit uit een onrechtmatige huiszoeking niet automatisch geweerd, zolang de betrouwbaarheid ervan niet in het gedrang komt. De onrechtmatigheid beïnvloedt de intrinsieke waarde van het bewijs niet.⁵⁸⁹ Wanneer onrechtmatigheden tijdens de opsporing geen afbreuk doen aan de eerlijkheid van de procedure en de evenwichtige procesbehandeling niet wordt aangetast, kan de rechter beslissen het bewijs toch te aanvaarden bij de beoordeling van de schuldvraag⁵⁹⁰, tenzij het politieonderzoek te kwader trouw werd gevoerd.⁵⁹¹

293. In het Verenigd Koninkrijk bestond voor de invoering van de PACE Act 1984 geen wettelijke regeling omtrent het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs. Materieel bewijsmateriaal werd in

⁵⁸³ KNAPMAN, L., Admissions and Confessions – Oppression – Meaning of – Circumstances Rendering Confession Unreliable [1987], *Criminal Law Review*, 492-493.

⁵⁸⁴ House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'; Art. 78(1) PACE Act 1984.

⁵⁸⁵ House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'; Art. 78(1) PACE Act 1984.

⁵⁸⁶ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35.

⁵⁸⁷ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 182.

⁵⁸⁸ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35; House of Lords 25 October 2001, [2001] UKHL 53, 'R. v Looseley'.

⁵⁸⁹ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35.

⁵⁹⁰ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35.

⁵⁹¹ Crown Court 1987, [1987] R.T.R. 337, 'Matto v Wolverhampton Crown Court'; ANDREWS J.A. and HIRST M., *Criminal evidence*, Sweet & Maxwell, 1992, 392.

principe altijd toegelaten, ongeacht hoe het was verkregen⁵⁹² – zelfs indien het gestolen was.⁵⁹³ Enkel bij bekentenissen (*supra* rn. 283-290) wordt strenger toegezien op de manier waarop ze waren verkregen.⁵⁹⁴

294. Een ernstige schending van de PACE Act 1984, zoals het verkrijgen van bewijs door foltering, onwettige communicatie-onderschepping of afgedwongen bekentenissen⁵⁹⁵, evenals inbreuken op de bijbehorende Codes of Practice, leidt doorgaans automatisch tot bewijsuitsluiting.⁵⁹⁶ Desondanks kan ook in dergelijke gevallen artikel 78(1) PACE Act 1984 worden ingeroepen, wat leidt tot een sterk casuïstische rechtspraak.⁵⁹⁷

295. In *Matto v Wolverhampton Crown Court* benadrukte rechter WOOLF L.J. dat de vraag of een ademmonster onder artikel 78 PACE Act 1984 wordt uitgesloten, afhangt van de eerlijkheid van de afname. Hij oordeelde dat kwade trouw uitgaande van de politie bij de onrechtmatige arrestatie van de beklaagde de eerlijkheid van de procedure aantastte en de latere handelingen op het politiebureau beïnvloedde.⁵⁹⁸ Dit benadrukt het doorlopende karakter van het onderzoek, waarbij een onrechtmatigheid in een vroeg stadium kan leiden tot uitsluiting van later verkregen bewijs, zelfs als dat bewijs zelf niet onrechtmatig is. Deze benadering rechtvaardigt een brede interpretatie van het begrip 'proces' onder artikel 78, waarbij de procedure vanaf de arrestatie als continu wordt beschouwd.⁵⁹⁹

296. Wanneer politiefunctionarissen te kwader trouw handelen, wordt bewijsuitsluiting in het Verenigd Koninkrijk vrijwel onvermijdelijk toegepast, zonder dat een belangenafweging wordt gemaakt tussen het publieke belang om rechtmatige bewijsstukken aan de rechter voor te leggen en de rechten van verdediging.⁶⁰⁰ In tegenstelling tot dit strikte model tolereert het Belgische systeem soms bewust onwettig optreden van de overheid, zolang de rechter meent dat het algemeen belang zwaarder doorweegt. Deze aanpak, verpakt in de idee van een belangenafweging, roept fundamentele vragen op over de integriteit van Justitie in België⁶⁰¹ en het vertrouwen dat burgers daarin kunnen stellen. Het tolereren van zulk overheidsoptreden kan namelijk het vertrouwen in de Belgische overheid aantasten.⁶⁰²

⁵⁹² House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'.

⁵⁹³ MEESE J., 'Tien jaar Antigoon: waar gaan we heen met het onrechtmatig verkregen bewijs? Enkele ideeën uit de Angelsaksische rechtstraditie' in DERUYCK F., GOETHALS E., HUYBRECHTS L., LECLERCQ J.-F., ROZIE J., ROZIE M., TRAEST P. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Amicus curiae. Liber Amoricum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013, 290.

⁵⁹⁴ Court of King's Bench 1 January 1783, 168 E.R. 234.

⁵⁹⁵ Art. 76(2) PACE Act 1984.

⁵⁹⁶ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 182.

⁵⁹⁷ BINET-GROSCLAUDE, 'L'avant-procès pénal: étude comparée Angleterre-France', Bruylant, 2011, 289.

⁵⁹⁸ Crown Court 1987, [1987] R.T.R. 337, 'Matto v Wolverhampton Crown Court'.

⁵⁹⁹ FELDMAN D., Regulating treatment of suspects in police stations: judicial interpretation of detention provisions in the Police and Criminal Evidence Act 1984 [1990] Criminal Law Review 452-471.

⁶⁰⁰ Crown Court 1987, [1987] R.T.R. 337, 'Matto v Wolverhampton Crown Court'.

⁶⁰¹ Art. 12 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-2020, nr. 55-1239/001.

⁶⁰² TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 181.

297. Het EHRM heeft in het Khan-arrest geoordeeld dat de eerbiediging van het recht van verdediging, het eerlijk procesverloop en de betrouwbaarheid van het bewijs met elkaar samenhangen.⁶⁰³ Engelse auteurs waarschuwen echter voor de nadelen van een te grote permissiviteit van onrechtmatig verkregen bewijs. Een al te verregaande toelaatbaarheid zou de legitimiteit van het rechtsprekend proces kunnen ondermijnen en het vertrouwen in de rechtsstaat schaden.⁶⁰⁴

c. Gelijkenissen en verschillen

298. De manier waarop onrechtmatig verkregen bewijs wordt beoordeeld, verschilt fundamenteel tussen België en het Verenigd Koninkrijk.

299. In België legt de wetgever geen expliciete wettelijke definitie of begrenzing op aan de regel van bewijsuitsluiting. De rechter beschikt over een ruime beoordelingsmarge en toetst de toelaatbaarheid van het bewijs aan de eerlijkheid van de procedure als geheel. Bewijs dat voortvloeit uit een onrechtmatige huiszoeking of een andere procedurefout wordt niet automatisch geweerd, zolang de betrouwbaarheid ervan niet in het gedrang komt en de evenwichtige procesbehandeling niet wordt aangetast. De Belgische Antigoonrechtspraak stelt dat enkel indien de onrechtmatigheid het recht op een eerlijk proces schendt of indien het gebruik van het bewijs afbreuk doet aan de integriteit van Justitie, uitsluiting noodzakelijk is.

300. In het Verenigd Koninkrijk introduceerde artikel 78(1) PACE 1984 een meer gestructureerde benadering. Hier ligt de nadruk niet op de wijze waarop het bewijs werd verkregen, maar op de manier waarop het door de vervolging tijdens het proces wordt aangewend. Engelse rechters hebben de bevoegdheid om bewijs uit te sluiten wanneer het gebruik ervan afbreuk zou doen aan de eerlijkheid van de procedure. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het recht op tegenspraak in het gedrang komt, zoals bij een verdachte die de inhoud van een verhoor betwist terwijl de schriftelijke weergave ervan niet ondertekend is en wanneer misleidende methoden zijn gebruikt om de verdachte tot zelf-incriminatie te bewegen.

301. Hoewel de eerlijkheidsnorm ook in de Belgische Antigoonrechtspraak een belangrijke rol speelt⁶⁰⁵, hanteert de Engelse strafrechter een striktere benadering. De Engelse wetgever heeft de beoordeling van de rechtmatigheid van het verkregen bewijs grotendeels losgekoppeld van de strafprocedure en richt zich primair op het recht van verdediging.⁶⁰⁶

⁶⁰³ EHRM 12 mei 2000, 25394/97, ECLI:CE:ECHR:2011:1220JUD000622210, 'Khan/Verenigd Koninkrijk'; CHOO A.L.-T. en NASH S., 'The exclusion of Improperly Obtained Evidence in England & Wales: a Continuing Saga' in BREUR C.M., KOMMER M.M., NIJBOER J.F. en REIJNTJES J.M. (eds.), *New Trends in Criminal Investigation and Evidence – Volume II*, Intersentia, 2000, 139.

⁶⁰⁴ BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 35.

⁶⁰⁵ TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken', in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014, 182.

⁶⁰⁶ House of Lords, 1980 AC 402, 'R. v Sang'; House of Lords 25 October 2001, [2001] UKHL 53, 'R. v Looseley'.

302. Dit betekent dat de rechter niet hoeft te onderzoeken op welke manier het bewijs is verkregen, maar uitsluitend moet nagaan of het gebruik ervan het eerlijke verloop van het proces in gevaar brengt.⁶⁰⁷

303. In België blijft er daarentegen meer ruimte voor een afweging tussen enerzijds de ernst van de procedurefout en anderzijds het maatschappelijk belang van de vervolging. Hierdoor kan in sommige gevallen bewijs dat op onrechtmatige wijze is verkregen, toch toelaatbaar worden geacht, zolang de fundamentele rechten van de verdachte niet in het gedrang komen, waaronder het recht op een eerlijk proces.⁶⁰⁸

d. Tussenconclusie

304. De juridische grondslagen voor bewijsuitsluiting zijn in de Anglo-Amerikaanse rechtsleer grondig onderzocht en uitgewerkt in vier normatieve principes (*supra* rn. 272). In het Verenigd Koninkrijk is de algemene tendens dat alle relevant bewijs in principe toelaatbaar is, tenzij de betrouwbaarheid in het gedrang komt of het gebruik ervan het eerlijke verloop van de procedure in gevaar brengt. Dit contrasteert met de Belgische Antigoonrechtspraak, waarin bewijsuitsluiting enkel plaatsvindt bij schending van het recht op een eerlijk proces of indien het gebruik afbreuk doet aan de integriteit van Justitie.

305. De invoering van de PACE 1984 introduceerde een wettelijk kader voor bewijsuitsluiting, waarbij rechters discretionaire bevoegdheid kregen om bewijs uit te sluiten wanneer de eerlijkheid van de procedure wordt bedreigd. Bewijs kan geweerd worden indien het gebruik ervan een nadelige impact heeft op het eerlijk proces. Dit weerspiegelt een verschuiving van een louter betrouwbaarheids criterium naar een bredere eerlijkheidsbeoordeling. Daarnaast geldt een striktere regel voor bekentenissen: indien deze door onderdrukking of oneerlijke methoden zijn verkregen, moeten ze in principe worden uitgesloten. Toch blijft bewijsuitsluiting uitzonderlijk en sterk afhankelijk van de casuïstiek, waarbij het recht op een eerlijk proces als toetssteen fungeert.

306. De Belgische praktijk vertoont overeenkomsten met de Belgische benadering, maar is minder strikt gereguleerd. De Antigoonrechtspraak laat ruimte voor een belangenafweging tussen de ernst van de procedurefout en het maatschappelijk belang van de achtervolging. Onrechtmatig verkregen bewijs wordt in België niet automatisch uitgesloten, tenzij het de betrouwbaarheid aantast of de integriteit van het proces schaadt. In het Verenigd Koninkrijk ligt de focus meer op de procesrechtelijke eerlijkheid, waarbij bewijs dat op een oneerlijke manier is verkregen, eerder geweerd kan worden.

307. Een fundamenteel verschil tussen beide rechtssystemen is de onderliggende doelstelling van bewijsuitsluiting. In het Verenigd Koninkrijk wordt bewijsuitsluiting primair beschouwd als een middel om de eerlijkheid van de procedure te waarborgen, terwijl in België ook de ernst van de

⁶⁰⁷ Art. 78(1) PACE Act 1984; ASHFORD P., *The Admissibility of Illegally Obtained Evidence*, Kluwer, 2019, 377-387.

⁶⁰⁸ Cass. 23 maart 2004, AR P.040012.N.

inbreuk en het algemeen belang een rol spelen. Bovendien is de Engelse rechtspraktijk minder gericht op de sanctionering van procedurefouten en meer op het effect dat het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs heeft op het procesverloop. Dit blijkt onder meer uit de Khan-uitspraak van het EHRM, waarin werd bevestigd dat het eerlijk proces, het recht van verdediging en de betrouwbaarheid van bewijs onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

308. Hoewel beide rechtssystemen het belang van een eerlijk proces erkennen, verschilt de praktische toepassing van de bewijsuitsluitingsregel aanzienlijk. De Belgische rechter heeft een grotere beoordelingsmarge om onrechtmatig verkregen bewijs toe te laten indien het de evenwichtige procesbehandeling niet verstoort. In het Verenigd Koninkrijk daarentegen is er een striktere toepassing van de impact van het bewijs op de eerlijkheid van de procedure, waarbij schendingen van fundamentele rechten sneller leiden tot uitsluiting. De grotere mate van discretionaire bevoegdheid in het Engelse systeem leidt tot een sterk casuïstische benadering, terwijl in België de Antigooncriteria een bredere, meer gesystematiseerde toets bieden.

VII. Conclusie

309. De problematiek van onrechtmatig verkregen bewijs binnen het Belgisch strafprocesrecht heeft doorheen de jaren een aanzienlijke evolutie doorgemaakt. De invoering van de Antigoonleer in 2003 markeerde een fundamenteel keerpunt, waarbij het Hof van Cassatie de mogelijkheid creëerde om onrechtmatig verkregen bewijs onder bepaalde voorwaarden toch te gebruiken. De codificatie van deze leer in artikel 32 V.T.Sv. in 2013 bevestigde de pragmatische benadering van bewijsuitsluiting in het Belgische strafrecht, maar riep tegelijkertijd vragen op over de bescherming van fundamentele rechten en de rechtszekerheid. De voorgestelde hervormingen in het Wetsvoorstel trachten een meer gestructureerde aanpak te bieden, maar brengen eveneens uitdagingen met zich mee.

310. Een kernvraag in deze thesis was hoe de integriteit van het rechtssysteem binnen deze nieuwe aanpak kan worden gewaarborgd. De introductie van drie niveaus van bewijsuitsluiting – verplichte, principiële en facultatieve uitsluiting – lijkt een stap in de richting van een meer systematische regeling. De principiële opname van het integriteitsprincipe in de nieuwe regelgeving is in theorie een positieve evolutie. Echter, de praktische invulling ervan blijft vaag en de discretionaire beoordelingsruimte van de rechter blijft aanzienlijk. Het gebrek aan een duidelijke definitie en toetsingscriteria kan leiden tot inconsistenties in de toepassing van bewijsuitsluitingsregels, wat de voorspelbaarheid en coherentie van de rechtspraak ondermijnt. Dit contrasteert met het Franse systeem, waarin de toets van belangenschade een rol speelt, en met het Britse systeem, waarin het fair trial-principe de kern vormt van de beoordeling van bewijsuitsluiting. Daarnaast zou het Canadese model de Belgische wetgever nog meer inspiratie kunnen bieden. Dit rechtssstelsel maakt al geruime tijd gebruik van een normatief integriteitskader bij bewijsuitsluiting, zoals verankerd in artikel 24(2) Canadian Charter of Rights and Freedoms. Het rechtssstelsel biedt een verfijnde en coherente aanpak, waarbij bewijs wordt uitgesloten indien het gebruik ervan het aanzien van Justitie ondermijnt. Dit model illustreert hoe een principiële benadering en rechtszekerheid hand in hand gaan. De Belgische wetgever zou er dus goed aan doen om het integriteitsprincipe te concretiseren aan de hand van duidelijke toetsingscriteria, geïnspireerd door het Canadees rechtssstelsel.

311. Wat betreft de balans tussen rechtszekerheid en de rechten van de verdediging, blijft de Antigoondoctrine een dubbelzinnig instrument. Enerzijds voorkomt de doctrine dat procedurele fouten automatisch leiden tot de uitsluiting van bewijs, wat het efficiënt functioneren van het strafrechtssysteem bevordert. Anderzijds biedt de doctrine onvoldoende bescherming tegen ernstige procedurele schendingen. De proportionaliteitstoets, die een belangrijke rol speelt in de beoordeling van bewijsuitsluiting, is te afhankelijk van de subjectieve appreciatie van de rechter. Hierdoor bestaat het risico dat schendingen van fundamentele rechten in sommige gevallen onvoldoende worden gesanctioneerd. De rechtsvergelijking met Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk toont aan dat een meer principiële aanpak, met een grotere focus op de bescherming van procedurele rechten, wenselijk zou zijn.

312. De rechtsvergelijking heeft ook aangetoond dat België een tussenpositie inneemt tussen de Franse en Britse modellen. Frankrijk hanteert een striktere bewijsuitsluitingsregel, waarbij

belangenschade een doorslaggevende rol speelt in de beoordeling. Dit waarborgt een sterke bescherming van procedurele rechten, maar kan in sommige gevallen leiden tot een te strikte interpretatie van bewijsuitsluiting. Het Verenigd Koninkrijk daarentegen vertrouwt op de rechterlijke discretionaire bevoegdheid om te oordelen of het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs de eerlijkheid van het proces ondermijnt. De Belgische aanpak bevindt zich ergens tussen deze twee modellen, maar mist de noodzakelijke coherentie en helderheid om als een evenwichtige en transparante regeling te gelden.

313. Een ander belangrijk punt is dat de nieuwe wetgeving slechts beperkte aandacht besteedt aan het normatief integriteitsprincipe. Terwijl integriteit als een leidend beginsel zou moeten fungeren in de boordeling van bewijsuitsluiting, blijft de concrete invulling ervan vaag. Dit leidt tot fundamentele vragen over rechterlijke bevoegdheid, de rechten van de verdachte en de integriteit van het strafproces. De afwezigheid van een expliciete en consistente toepassing van dit principe kan ertoe leiden dat ernstige schendingen van procedurele rechten onvoldoende worden bestraft. Dit staat in contrast met internationale tendensen, waarin integriteit een steeds belangrijkere rol speelt in het waarborgen van een eerlijk strafproces.

314. In dit licht is het wenselijk dat de wetgever duidelijke en concrete richtsnoeren ontwikkelt met betrekking tot de toepassing van bewijsuitsluiting. Specifiek zou men moeten aanduiden bij welke precieze onderzoeksdaeden bewijsuitsluiting verplicht of aangewezen is, bijvoorbeeld in gevallen waarin sprake is van handelen te kwader trouw. Het voorzien van zulke richtsnoeren draagt bij aan meer rechtszekerheid en aan een meer uniforme toepassing van het integriteitsbeginsel.

315. Er mag bovendien verwacht worden dat de door de Belgische wetgever aangereikte richtsnoeren ook steeds meer hun weerslag zullen vinden in de rechtspraak, waardoor de toetsing aan het integriteitsprincipe transparanter en voorspelbaarder wordt. Inspiratie hiervoor kan worden gehaald uit het Verenigd Koninkrijk, waar de rechterlijke beoordeling van bewijsuitsluiting steunt op goed uitgewerkte principes omtrent 'fair trial' en de bescherming van de rechtsstaat.

316. Tot slot kan worden geconcludeerd dat de hervormingen in het Wetsvoorstel enkele positieve elementen bevatten, zoals de verdere structurering van bewijsuitsluiting en de opname van integriteit als leidend beginsel. Echter, zonder een duidelijke en concrete uitwerking van dit principe, blijven de fundamentele problemen binnen de Belgische bewijsuitsluitingsleer bestaan. De rechtsvergelijkende analyse toont aan dat een meer systematische en minder discretionaire benadering, waarbij het belang van rechtszekerheid en de bescherming van procedurele rechten sterker wordt benadrukt, noodzakelijk is. Aanbevelingen voor verdere hervorming zouden zich moeten richten op een explicietere invulling van het integriteitsprincipe, een verduidelijking van de proportionaliteitstoets en een coherenter toetsingskader dat de discretionaire ruimte van de rechter beter afbakt.

VIII. Bibliografie

BELGIË

Wetgeving

- VN-Verdrag van 10 december 1984, *BS* 28 oktober 1999.
- Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, *BS* 19 augustus 1955.
- Wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 5 mei 1878.
- Wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken, *BS* 22 juni 1935.
- Wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990.
- Wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *BS* 2 april 1998.
- Wet van 14 juni 2002 houdende overeenstemming van het Belgische recht met het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, aangenomen te New York op 10 december 1984, *BS* 14 augustus 2002.
- Wet van 13 augustus 2011 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, *BS* 5 september 2011.
- Wet van 24 oktober 2013 tot wijziging van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, *BS* 12 november 2013.
- Wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *BS* 19 februari 2016.
- Wet van 25 mei 2018 tot vermindering en herverdeling van de werklast binnen de rechterlijke orde, *BS* 30 mei 2018.
- Wet 29 februari 2024 tot invoering van Boek II van het Strafwetboek, *BS* 8 april 2024.
- Ministerieel Besluit van 30 oktober 2015, *BS* 29 december 2015.
- Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2010, nr. 52-0041/003.
- Wetsvoorstel houdende het Wetboek van Strafprocesrecht, KAMER, 2019-2020, nr. 55-1239/001.
- Amendement nr. 1 van LANDUYT c.s. bij het wetsvoorstel houdende wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, KAMER, 2012-13, nr. 0041/002.
- Verslag commissie voor de Justitie bij het wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, KAMER, 2012-13, nr. 0041/003.
- Verslag over wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering wat betreft de nietigheden, Strafvordering wat betreft de nietigheden, *Parl. St. Senaat* 2012-13, nr. 5 – 1924/3.
- Advies van het Hof van Cassatie bij het wetsontwerp tot wijziging van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering met betrekking tot de nietigheden, *SENAAT*, 2012-13, nr. 5/1924/3.

Rechtspraak

- EHRM 12 juli 1988, 0862/84, ECLI:CE:ECHR:1988:0712JUD001086284, 'Schenk/Zwitserland'.
- EHRM 12 mei 2000, 25394/97, ECLI:CE:ECHR:2011:1220JUD000622210, 'Khan/Verenigd Koninkrijk'.
- EHRM 11 juli 2006, 54810/00, ECLI:CE:ECHR:2006:0711JUD005481000, 'Jalloh/Duitsland'.
- EHRM 1 juni 2010, 22978/05, ECLI:CE:ECHR:2010:0601JUD002297805, 'Gäfgen/Duitsland'.
- EHRM 25 september 2012, 649/08, ECLI:CE:ECHR:2012:0925JUD000064908, 'El Haski/België'.
- EHRM 13 september 2016, 50541/08, 'Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk'.
- EHRM 31 januari 2017, 40233/07, 'Kalnieniné/België'.
- EHRM 9 november 2018, 71409/10, 'Beuze/België'.
- EHRM 17 oktober 2019, 1874/13 en 8567/13, ECLI:CE:ECHR:2019:1017JUD000187413, 'Lopez Ribalda and others v. Spain'.
- HvJ 17 december 2015, C-419/14, ECLI:EU:C:2015:832, 'WebMindLicences'.
- HvJ 6 (Grote Kamer) oktober 2020, C-511/18, C-512/18 en C-520/18, ECLI:EU:C:2020:791, 'La Quadrature du Net e.a./Premier ministre e.a'.
- HvJ (Grote Kamer) 6 oktober 2020, C-623/17, ECLI:EU:C:2020:790.
- GwH 22 december 2010, 158/2010, <https://www.const-court.be/public/n/2010/2010-158n.pdf>.
- GwH 27 juli 2011, nr. 139/2011.
- GwH 21 december 2017, nr. 148/2017, <https://www.const-court.be/public/n/2017/2017-148n.pdf>.
- Cass. 12 maart 1923, *Pas.* 1923, I.
- Cass. 10 december 1923, *Pas.* 1924, I.
- Cass. 24 mei 1948, *Arr.Cass.* 1948.
- Cass. 13 mei 1986, *Arr.Cass.* 1986, nr. 558.
- Cass. 17 januari 1990, *Pas.* 1990.
- Cass. 17 april 1991, *RDPC* 1992.
- Cass. 4 januari 1994, *RW* 1994, noot D'HONT R.
- Cass. 30 mei 1995, P.93.946.N.
- Cass. 9 december 1997, *Arr.Cass.* 1997.
- Cass. 13 januari 1999, AR P.98.0412.F.
- Cass. 3 november 1999, AR P.99.0295.F.
- Cass. 28 maart 2000, *Arr.Cass.* 2000, 667.
- Cass. 11 december 2001, *Arr.Cass.* 2001, 2153.
- Cass. 23 april 2002, *Arr.Cass.* 2002, 1095.
- Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N.
- Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N.
- Cass. 12 mei 2004, AR P.04.0572.F.
- Cass. 12 oktober 2005, P.05.0119.F, *T.Strafr.* 2006, noot VERBRUGGEN F.
- Cass. 20 september 2006, AR P.06.0681.F.
- Cass. 4 december 2007, *Arr.Cass.* 2007, 2388.

- Cass. 23 september 2008, *T.Strafr.* 2009, 151, noot SCHUERMANS F.
- Cass. 20 april 2010, *NC* 2011, 320, noot DEMEDTS H.
- Cass. 26 januari 2010, P.10.1321.F.
- Cass. 23 november 2010, P.10.1643.N.
- Cass. 26 januari 2011, P.10.1321.F.
- Cass. 3 april 2012, AR P.11.2095.N, concl. DUINSLAEGER P.
- Cass. 13 november 2012, AR P.12.1082.N.
- Cass. 24 april 2013, AR P.12.1919.F.
- Cass. 28 mei 2013, *Arr.Cass.* 2013, 327, Operatie Kelk-arrest, concl. Advocaat-Generaal DUINSLAEGER P.
- Cass. 28 mei 2013, AR P.13.0066.N.
- Cass. 30 april 2014, P.13.1869.F.
- Cass. 14 mei 2014, AR P.14.0186.F, concl. VANDERMEERSCH D.
- Cass. 28 mei 2014, AR P.14.0424.F, noot SCHUERMANS F.
- Cass. 16 november 2014, P.04.1127.N.
- Cass. 21 januari 2015, AR P.15.0056.F.
- Cass. 6 maart 2015, F.14.0038.N.
- Cass. 19 mei 2015, AR P.14.092.N.
- Cass. 26 mei 2015, AR. P.14.0262.N.
- Cass. 23 september 2015, AR P.14.0238.F.
- Cass. 19 januari 2016, P.15.0768.N.
- Cass. 16 februari 2016 AR P.14.935.N.
- Cass. 28 februari 2017, P.16.0261.N, 'Osta Carpets'.
- Cass. 18 april 2017, AR P.16.1292.N.
- Cass. 9 november 2018, AR C.17.0220.N.
- Cass. 5 mei 2020, P.19.272.N.
- Cass. 4 mei 2021, P.20.1325.N.
- Cass. 11 januari 2022, P.21.1245.N.
- Cass. 25 januari 2022, P.21.1353.N, concl. SCHOETERS D.
- Cass. 4 april 2023, P.22.1730.N.
- Cass. 25 april 2023, P.23.0081.N.
- Cass. 12 maart 2024, AR P.24.0049.N.
- Cass. 18 juni 2024, P.24.0240.N.
- KI Brussel 18 december 2012 nr. 2011FR246, *onuitgeg.*
- KI Gent 18 februari 2014, *T.Strafr.* 2014, 191, noot SCHOORENS G.
- Gent 30 september 2008, *RABG* 2009, 28, noot VAN VOLSEM F.
- Pol. Kortrijk 29 maart 2019, *T.Pol.* 2019, 170.

Rechtsleer

- **Handboeken**
- BEAUTHIER J.-P., FLORE F., MASSET A., RENARD B., TRAEST B. en VERMEULEN G., *bewijs in strafzaken*, die Keure, 2011.

- DE CODT J., *Des nullités de l'instruction et du jugement*, Larcier, 2006.
 - DE SMET B., *Eed in strafzaken*, Wolters Kluwer, 2023.
 - DE WOLF D., *Handboek correctioneel procesrecht*, Intersentia, 2013.
 - HOET P., BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T. en VAN MALLEGHEM J., *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018.
 - HORSEELE M., *De nawerking van straf(proces)rechtelijke regels bij de administratieve sanctionering van misdrijven*, Intersentia, 2024.
 - KUIPER R., *Vormfouten. Juridische consequenties van vormverzuimen in strafzaken*, Kluwer, 2014.
 - TRAEST P., *Het bewijs in strafzaken*, Gent, Mys & Breesch, 1992.
 - TRAEST P., *Scenario's voor een nieuwe Belgische strafprocedure: een praktijkgericht knelpuntenonderzoek*, Maklu, 2015.
 - TRAEST P., VERMEULEN G., DE BONDT W., GOMBEER T., RAATS S. en VAN PUYENBROECK L., *Scenario's voor een nieuwe Belgische strafprocedure*, Maklu, 2015.
 - VAN DONINCK J., *Het lot van onrechtmatig bewijs*, Intersentia, 2020.
 - VAN DEN WYNGAERT C. en DE SMET B., *Strafrecht en Strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Maklu, 2009.
 - VAN DEN WYNGAERT C. en DE SMET B., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen. Boek 2, Strafprocesrecht*, Maklu, 2014.
 - VERSTRAETEN R., *Handboek Strafvordering*, Maklu, 2012.
 - VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*, Intersentia, 2024.
 - VERSTRAETEN R. en VERBRUGGEN F., *Inleiding tot het Belgische strafrecht en strafprocesrecht (tweede editie)*, Intersentia, 2024.
- **Bijdragen in verzamelwerken**
- DE SMET B., 'Toekomstige hervorming van de strafprocedure' in LYSSENS T., DE BUYST D., RONSE C., NAUDTS L., DE SMET B., THIRIAR P., ROELANTS M., VAN DONGEN M. en SIMONIAN V. (eds.), *Handboek Deskundigenonderzoek*, Wolters Kluwer, 2024, 941.
 - DE SMET B., 'Sanctie van nietigheid: de uitsluitingsregel' in DE SMET B. (ed.), *Eed in strafzaken*, Wolters Kluwer, 2023, 233.
 - DE SMET B., 'Nieuw Wetboek van Strafprocesrecht' in DE SMET B. (ed.), *Eed in strafzaken*, Wolters Kluwer, 2023, 392.
 - HOET P., 'Kan de uit de miskennis van het beroepsgeheim verkregen informatie als bewijs worden gebruikt in een strafrechtelijke procedure?' in BLOCKX F., DEJEMEPPE B., DOOMS V., GOFFIN T. HOET P. en VAN MALLEGHEM J. (eds.), *De uitholling van het beroepsgeheim?*, Larcier, 2018, 5.
 - MEESE J., 'Het bewijs in strafzaken' in Taelman P. (ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*, Wolters Kluwer, 2016, 509.
 - MEESE J., 'Onrechtmatig verkregen bewijs in strafzaken' in ROZIE J., RUTTEN S. en VANLERBERGHE B. (eds.), *Bewijsnood na het vernieuwde bewijsrecht*, Intersentia, 2020, 61.

- MEESE J., 'Tien jaar Antigoon: waar gaan we heen met het onrechtmatig verkregen bewijs? Enkele ideeën uit de Angelsaksische rechtstraditie' in DERUYCK F., GOETHALS E., HUYBRECHTS L., LECLERCQ J.-F., ROZIE J., ROZIE M., TRAEST P. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Amicus curiae. Liber Amoricum Marc De Swaef*, Intersentia, 2013.
- REYNAERTS B., 'De sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten' in SMIS S., et al (ed.), *Juridische meesterwerken VUB 2010-2011*, Larcier, 2012, 271.
- TRAEST P., 'Actualia bewijs in strafzaken' in Departement permanente vorming van de Orde van Advocaten van de Balie van Kortrijk (ed.), *Bewijsrecht*, Larcier, 2014.
- TRAEST P., 'Het bewijs in strafzaken na Antigoon' in Orde van Advocaten te Kortrijk – Departement Vorming en Beroepsopleiding (ed.), *Recente ontwikkelingen in het strafrecht*, Larcier, 2008.
- TRAEST P., 'Actualia in strafzaken' in CHRISTIAENS D., DUMORTIER J., HEIRBRANTS S., SAMOY I., SAMYN B., SPEECKE J., TRAEST P., VANDENBUSSCHE W. EN VEREECKEN S. (eds.) *Bewijsrecht*, Larcier, 2014.
- TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek' in OPDEBEEK L. (ed.), *Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland – Preadviezen 2017. Advisering door deskundigen in het bestuursrecht; Het vooronderzoek in een vernieuwd strafprocesrecht; Digitalisering en digitale producten in het privaatrecht*, Boom Juridisch, 2017, 190.
- VANDEN BRANDEN J., 'Bewijs' in ROSELETH J. en VANDEN BRANDEN J. (eds.), *Fscale procedure inkomstenbelastingen*, Intersentia, 2024, 117.
- VANDERHEIDEN K., VAN VOLSEM F., DE WOLF T., LINERS A., '[Procedure voor de bodemrechter] Principe: vrije beoordeling van de bewijswaarde in LINERS A, VANDERHEIDEN K., VAN VOLSEM F., DE WOLF T. (eds.), *Zakboekje strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2023, 206.
- VANDERMEERSCH D., 'La purge des nullités et le règlement de la procédure' in BOUIOUKLIEV I. en DHAEYER P. (eds.), *La théorie des nullités en droit pénal*, Anthemis, 2014, 91.
- VAN STEENBRUGGE W., 'Handboek voor de advocaat-stagiair. Strafprocesrecht: De procedure ten gronde' in BEKAERT, P., DESCHEPPER, T., DE MEESTER, T., DE WINTER J., GYSELAERS L., MAES J., MUYLLE J., OP DE BEECK T., SWENNEN J., TERSAGO, P., VAN DE HEYNING C., VANDERMEERSCH M., VAN PUYENBROECK L. en VAN STEENBRUGGE, W. (eds.), *Handboek voor de advocaat-stagiair. Strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2024, 151.
- VANDROMME S., 'Recente ontwikkelingen in het strafprocesrecht' in VERBRUGGEN F. FRANSSEN V., VANHEULE J., VANDROMME S., TRAEST P., SCHERRENS L., VAN DEN BERGHE Y., MEURISSE H., DE SMET, B., DE GEYTER L. en DERUYCK F. (eds.), *Recente ontwikkelingen in het strafrecht*, Larcier, 2008, 57.
- VERSTRAETEN R. en BAILLEUX A., 'Het voorstel van een nieuw Wetboek van Strafvordering: algemene beginselen en fase van het onderzoek' in BAILLEUX A.I., SPRIET B., VAN HERPE R., VANHEULE J., VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R. (eds.), *Themis nr. 110 – Straf- en Strafprocesrecht*, Brugge, die Keure, 2019,

- **Tijdschriften**

- ALLEMEERSCH B., SAMOY I. en VANDENBUSSCHE W., 'Het voorwerp van de bewijsvoering', *TPR* 2015/2, 643.
- BERNEMAN S., 'Van relativering naar rationalisering van de bewijsuitsluitingsregel', *T.Strafr.* 2005/7, 489.
- BERNEMAN S., 'Sanctionering van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal: een inleiding tot het Antigoonarrest van 14 oktober 2003', *T.Strafr.* 2004/1, 2.
- DAENINCK P., 'Watergate in het politiekorps: over katten en veel te lekkere melk', *Juristenkrant*, 2021/430, 9.
- DECAIGNY T., 'De stille evolutie inzake de uitsluiting van onbetrouwbaar bewijs', *T.Strafr.* 2015/5, 167.
- DECAIGNY T., 'De uitsluiting van onbetrouwbare bewijselementen', *T.Strafr.* 2023/5, 314.
- DE METS J., 'Hof van Cassatie scherpt Antigoon aan', *Juristenkrant* 2023/468, 1.
- DE SMET B., 'Geen zuivering van nietigheden bij miskennen van de Salduz-waarborgen', *T.Strafr.* 2017/3, 203.
- DE SMET B. en LIEGEOIS Y., 'Twintig jaar zuivering van nietigheden tijdens het gerechtelijk onderzoek. Tijd voor verandering of opfrissing van het systeem?', *RW* 2020/1, 3.
- DE VOS P. en VERBEKE D., 'Beperkt het handvest van de grondrechten van de EU de toepassing van de Antigoon-doctrine in fiscalibus?', *TFR* 2016/499, 356.
- D'HONT F., 'Gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs in het strafproces: is het tij reeds gekeerd?', *RW* 1994-95, 189.
- GNEDASJ S., 'Impact van het arrest WebMindLicences op de fiscale en strafrechtelijke Antigoon-doctrines: Bescherming van grondrechten op twee snelheden of toch logica en consistentie? Een repliek op de kritiek...', *AFT* 2016/8, 33.
- KENNES L., 'L'impertinente 'Antigone' ou le défaut de pertinence du critère d'équité du procès pour décider de l'exclusion d'une preuve irrégulière', *JT* 2018/6713, 2.
- LAMBERIGTS S., 'De aanhouder wint: nieuw strafwetboek (boek I en II) aangenomen', *Juristenkrant*, 2024/485, 3.
- LEJEUNE I., VERMEIRE L. en DUTRE N., 'De grondrechten van de unie en de bescherming van de belastingplichtige', noot onder HvJ 17 december 2015, C-419/14, WebMindLicenses, *AFT* 2016/6-7, 37.
- LOUWETTE A., 'Strafvorderlijke nietigheden: het gebruik van nietigheden in de strafprocedure: waarom en hoe?', *NC* 2024/0, 1.
- MAES E., 'Onrechtmatig verkregen bewijs en het integriteitsprincipe in het wetsvoorstel voor een nieuw Wetboek van Strafprocesrecht', *NC* 2020/6, 493.
- MAES E. en PANZAVOLTA M., 'Op zoek naar normatief principe voor uitsluiting van onrechtmatig verkregen bewijs in stijdperk van 'mass data gathering', *De Juristenkrant* 2021/424, 16.
- PATTYN D., 'De Salduzleer naar Belgisch recht. De bewijsuitsluitingsregel in het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010', *TvMR* 2010, 11.
- REYNAERTS B., 'De sanctionering van het onrechtmatig verkregen bewijs voor de vonnisgerechten', *NC* 2013/0, 94.

- TERSAGO P., 'Vraagt Hof van Justitie aanpassing bewijsuitsluitingsregels in strafzaken', *Juristenkrant* 2020/418, 13.
 - TERSAGO P., 'De Salduz-evolutie. Van passieve bijstand tijdens het eerste verhoor tot actieve rechtspraak tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek', *T.Strafr.* 2024/6, 408.
 - VAN DE HEYNING C., 'Antigoon doorstaat (voorlopig) de mensenrechtentoets', *T.Strafr.* 2017/2, 117.
 - VANDERMEERSCH D., 'De hervorming van de wetboeken in strafzaken: een noodzakelijke sprong van de 19^e naar de 21^e eeuw', *RW* 2020/11, 402.
 - VANDERMEERSCH M., 'Antigoon herzien: zet het Hof van Cassatie het licht op rood?', *T.Strafr.* 2023/4, 213.
 - VANDERMEERSCH M., 'Veelvuldige Antigoon-rechtspraak: valt er nog een lijn te trekken wanneer onrechtmatig bewijs buitenspel staat?', *T.Strafr.* 2024/6, 434.
 - VAN DONINCK J., 'Het lot van onrechtmatig bewijs: een grondslagenonderzoek', *RW* 2021/33, 1283.
 - VERSTRAETEN R. en TRAEST P., 'Het recht van verdediging in de onderzoeksfase', *NC* 2008/2, 85.
 - VERSTRAETEN R., 'De granaataanslag, het beroepsgeheim en Antigoon', *NC* 2021/1, 62.
 - VERSTRAETEN R., 'Het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek: werelden van verschil of tijd voor een eengemaakt vooronderzoek? Het arrest van het Grondwettelijk Hof van 25 juni 2020', *NC* 2020/5, 399.
- **Noten**
 - DEBROUCK L. en TRUYEN K., 'Artikel 32 V.T.Sv.: meer dan een loutere facelift', noot onder Cass. 10 juni 2014, P.14.0282.N., *T.Strafr.* 2015, 228.
 - VAN DE HEYNING, C., "Antigoon doorstaat voorlopig de mensenrechtentoets", noot onder EHRM 31 januari 2017, *T.Strafr.* 2017/2, 117.
- **Blogpost**
 - DAENINCK P., 'Antigoon: een noodzakelijk keerpunt, een onmogelijk eindpunt', *Jubel* 12 mei 2021, <https://www.jubel.be/antigoon-een-noodzakelijk-keerpunt-een-onmogelijk-eindpunt/>.
 - TRAEST P., 'Hervorming en modernisering van het strafprocesrecht: de inrichting van het vooronderzoek', uit Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht, *Boom juridisch*, 2017, [10.5553/PVVR/266671262017011001003](https://www.boomjuridisch.nl/10.5553/PVVR/266671262017011001003).

FRANKRIJK

Wetgeving

- Code de Procédure Pénale 1984, *Journal officiel* 2 mars 1959.
- Loi n° 2022-229 du 2 mars 2022 visant à combattre le harcèlement scolaire, *Journal officiel* 3 mars 2022.

Rechtspraak

- EHRM (Grote Kamer) 17 oktober 2019, 1874/13 en 8567/13, Lopez Ribalda e.a./Spanje.
- Cass. Ass. Plén. 7 janvier 2011, n° 09-14.316 et 09-14.667.
- Cass. 25 février 2016, n° 15-12.403.
- Cass. 12 janvier 2021, n° 18-86.709.
- C. Cass., Ass. Plén. 22 décembre 2023, n° 20-20.648.
- Crim. 30 januari 1989, n° 87-85.060.
- Crim. 30 juni 2010, n° 00-86.219.
- Crim. 5 maart 2013, n° 12-87.087.

Rechtsleer

- AMBROISE-CASTEROT C. en BONFILS P., *Procédure pénale*, Presses Universitaires de France, 2020.
- DESPORTES F. en LAZERGES-COUSQUER L., *Traité de Procédure Pénale*, Economica, 2015.
- GUERRIN M., 'Nullités de procédure' in *Répertoire de droit pénal et de procédure pénale*, Dalloz, 2021.
- MALENGREAU T. (noot onder Cass. 27 november 2014), *JT* 2015.
- MEKKI M., *Preuve et vérité*, https://mustaphamekki.openum.ca/files/sites/37/2015/07/60_T4_france.pdf
- PRADEL J., *Droit pénal compare*, Dalloz, 1995.
- PRADEL J., 'France: procedural nullities and exclusion' in THAMAN S. (ed.), *Exclusionary rules in comparative law*, Springer, 2013, 148-150.
- STEFANI G. en LEVASSEUR G., *Procédure pénale*, Dalloz, 2000.

VERENIGD KONINKRIJK

Wetgeving

- Police and Criminal Evidence Act 1984 c. 60, published on 31 October 1984, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>.

Rechtspraak

- A. v Secretary of State for the Home Department, n°2 [2005] UKHL 71.
- High Court of Justice Queen's Bench Division Administrative Court 13 February 2014, [2014] EWHC 283 (Admin), WL 517668, 'Anita Maureen Beeres v. Crown Prosecution Service West Midlands'.
- High Court of Justice appeal 1 March 2001, 2001 S.C.C.R. 272, 'Matthew Jack Welsh Morrison v. Joseph T. O'Donnell'.
- House of Lords 29 July 1975, [1975] UKHL J0729-1, 'Ping Lin'.
- House of Lords 25 October 2001, [2001] UKHL 53, 'R. v Looseley'.
- House of Lords 16 December 2004, UKHL 56, 'A and others v Secretary of State for the Home Department'.
- Court of Appeal 17 February 1987, 1987 WL 493598, 'R. v Fulling (Ruth Susan)'.
- Court of Appeal (Criminal Division) 21 May 1987, [1987] EWCA Crim 10521-1, 'R. v Mason (Carl)'.
- Court of King's Bench 1 January 1783, 168 E.R. 234.
- Crown Court 1987, [1987] R.T.R. 337, 'Matto v Wolverhampton Crown Court'.
- Wolverhampton Magistrates' Court 17 June 2008, [2009] EWHC 592 (Admin), 'Crown Prosecution Service v Wolverhampton Magistrates' Court'.

Rechtsleer

- ANDREWS J.A. and HIRST M., *Criminal evidence*, Sweet x Maxwell, 1992.
- ASHFORD P., *The Admissibility of Illegally Obtained Evidence*, Kluwer, 2019, 377.
- BROWN A., DICKSON D., BROWN G., BRADLEY I. and SHIELS R., *Renton and Brown: Criminal Procedure*, Sweet & Maxwell, 1996.
- CHOO A., 'England and Wales: fair trial analysis and the presumed admissibility of physical evidence' in THAMAN S. (ed.), *Exclusionary rules in comparative law*, Springer, 2013.
- CHOO A.L.-T. en NASH S., 'The exclusion of Improperly Obtained Evidence in England & Wales: A Continuing Saga' in BREUR C.M., KOMMER M.M., NIJBOER J.F. and REIJNTJES J.M. (eds.), *New Trends in Criminal Investigation and Evidence – Volume II*, Intersentia, 2000.
- DOAK J. and MC GOURLAY C., *Criminal evidence in context*, Routledge-Cavendish, 2009.
- FELDMAN D., 'Regulating treatment of suspects in police stations: judicial interpretation of detention provisions in the Police and Criminal Evidence Act 1984 [1990] Criminal Law Review, 452.
- HO H.L., 'Exclusion of wrongfully obtained evidence: a comparative analysis' in BROWN D., TURNER J. en WEISSER B. (eds.), *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Oxford University Press, 2015.

- JACKSON J. en SUMMERS S., *The internationalization of criminal evidence*, Cambridge University Press, 2012.
- KNAPMAN, L., *Admissions and Confessions – Oppression – Meaning of – Circumstances Rendering Confession Unreliable* [1987], Criminal Law Review.
- LUCRAFT M., *Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice 2025*, Sweet & Maxwell, 2024.
- MCEWAN J., *Evidence and the Adversarial Process: the modern law*, Hart, 1998.
- MIRFIELD P., *Silence, confessions and improperly obtained evidence*, Oxford Monographs on Criminal Law and Justice, 1998.